

ВЕРХОВНОГО *Вісник* Суду України

У Раді суддів України

Рішення у цивільних, адміністративних,
господарських та кримінальних справах

Практика розгляду судами
корпоративних спорів

Злочини у сфері комп'ютерних технологій
та судова практика розгляду справ
цієї категорії

№ 3(91)' 2008

ОФІЦІЙНЕ НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

ВИХОДИТЬ ДВАНADЦЯТЬ РАЗІВ НА РІК

Засноване 22 липня 1994 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію серія КВ № 7710 від 12 серпня 2003 р.

Засновник — Верховний Суд України

Журнал включено до переліку наукових фахових видань
постановою Президії ВАК України від 9 лютого 2000 р. № 2-02/2

Голова редакційної колегії — П.П. Пилипчук

Редакційна колегія:

В.П. Барбара, В.В. Городовенко (к.ю.н.), О.Ф. Волков,
Н.О. Кирєєва (к.ю.н.), Л.М. Козаченко, Н.С. Кузнєцова (д.ю.н.),
В.П. Лакизюк, Ф.М. Марчук, М.І. Мельник (д.ю.н.),
С.М. Міщенко, В.П. Потепенко, З.В. Ромовська (д.ю.н.),
І.Л. Самсін, Ю.Л. Сенін, А.О. Селіванов (д.ю.н.),
В.В. Сердюк (к.ю.н.), О.О. Терлецький, М.І. Хавронюк (д.ю.н.),
В.І. Шакун (д.ю.н.), М.Є. Шумило (д.ю.н.),
А.Г. Ярема (заступник голови редколегії)

Редакція не завжди поділяє думку авторів статей.
За точність наведених у статтях даних, посилань на
нормативні акти й інші джерела відповідають автори

Передрук опублікованих у журналі матеріалів здійснюється
за письмовим дозволом голови редакційної колегії
з обов'язковим посиланням на джерело

Адреса редакції:
01024 Київ 24, вул. П. Орлика, 4^а,
кімн. 231, 516.

Телефони:
голова редакційної колегії (044) 253–3502,
відповідальний секретар (044) 253–1683,
редактори (044) 253–7081, 253–1683,
група технічного забезпечення
(044) 253–0687.

E-mail: editor@scourt.gov.ua

Редактори:
А.В. Гончарук, П.О. Мусянко, К.С. Мусянко,
Р.В. Парубець, Н.М. Федоровська

Комп'ютерний набір: І.П. Балан

Верстка: С.І. Самкова, В.М. Горобченко

Репрографія: В.М. Горобченко

Фото: П.О. Мусянко

Переклад англійською: О.В. Гунько

Видавець: ТОВ «Видавництво «Істина»
04136 Київ 136, вул. Маршала Гречка, 13.
Телефони: (044) 434–8406, 449–9455, 502–0306.
E-mail: istina_bk@ukr.net
Віддруковано: ТОВ Друкарня «Літера»
03038 Київ 38, вул. Нововокзальна, 41.
Телефон (факс): (044) 502–6808.

Підписано до друку 19.02.2008. Формат 60×90/8. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 6,62. Умовн. друк. арк. 5,58. Зам. 020311.
Наклад 5610 прим. Ціна договірна.

Анотована інформація про черговий номер журналу ще до
виходу його у світ подається на web-сайті
Верховного Суду України

<http://www.scourt.gov.ua>

© Верховний Суд України, 1996—2008

1 *Новини. Події. Факти*
News. Events. Facts

4 *У Раді суддів України*
At the Council of Judges of Ukraine

8 *Судова практика*
Judicial Practice

8 **Рішення у цивільних справах**
Decisions in civil cases

12 **Рішення в адміністративних справах**
Decisions in administrative cases

14 **Рішення у господарських справах**
Decisions in economic cases

17 **Рішення у кримінальних справах**
Decisions in criminal cases

20 *У судових палатах*
At the Judicial Chambers

20 **Практика розгляду судами корпоративних спорів**
Practice of dealing with corporate disputes

34 *На допомогу судді*
Providing Advice to Judge

34 **Кузнєцова Н.С.** Корпоративні спори: поняття, ознаки,
зміст та визначення підвідомчості
Kuznetsova N.S. Corporate disputes: notion, attributes, content and
jurisdictional procedure

40 *Точка зору*
Opinion

40 **Матіушкова Т.П.** Допит у суді жінок-потерпілих
від насильницьких злочинів: процесуальні і тактичні
основи
Matiushkova T.P. Interrogation of women suffered from aggressive
crimes: procedural and tactical principles

43 **Ахтирська Н.М., Антошук В.В.** Злочини у сфері
комп'ютерних технологій та судова практика розгляду
справ цієї категорії
Akhtyrskaya N.M., Antoshuck V.V. Crimes in the sphere of computer
technologies and practice of dealing with the cases of this type

Міжнародні зв'язки
International Co-operation

ЗРОБЛЕНО СПРОБУ ЗМІНИТИ СИСТЕМУ СУДОУСТРОЮ ВСУПЕРЕЧ КОНСТИТУЦІЙНИМ ПРИПИСАМ

Голова Верховного Суду України Василь Онопенко звернувся з листом до Президента України щодо недопущення набрання чинності законами з питань правосуддя, які суперечать Конституції України, руйнують єдність судової системи, погіршують судовий захист громадян, юридичних осіб та держави.

Приводом для цього звернення стала подія, яка відбулася 12 лютого 2008 р. у Верховній Раді України і яка могла б звести нанівець усі попередні зусилля держави та суспільства, спрямовані на створення в Україні незалежного і безстороннього суду, ефективної системи захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб і держави.

Йдеться про розгляд парламентом у другому читанні законопроекту про внесення змін до Господарського процесуального кодексу (реєстр. № 0893 від 23 листопада 2007 р.), яким під приводом удосконалення порядку розгляду касаційних скарг у господарських справах насправді усупереч конституційним приписам фактично пропонується кардинальна зміна системи судоустрою України, правового статусу Верховного Суду (він позбавляється повноваження щодо касаційного перегляду судових рішень у господарських справах), повна автономізація господарських судів (вони фактично виводяться із єдиної судової системи). За пропонуваними змінами Верховний Суд перестає бути найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції і фактично втрачає повноваження судового органу з розгляду господарських справ. Крім того, він позбавляється правових можливостей забезпечувати єдність судової практики у господарських справах.

Василь Онопенко наголошує на тому, що такі зміни є неприйнятними з огляду на те, що вони суперечать Конституції, основним засадам та принципам вітчизняного судочинства, істотно звужують конституційні права суб'єктів господарювання на оскарження судового рішення, зумовлюють істотне збільшення випадків оскарження судових рішень, прийнятих національними судами, до Європейського суду з прав людини, негативно вплинуть на економічні процеси в Україні.

За Конституцією (статті 125 та 129) здійснення касаційного перегляду судових рішень має бути віднесено до повноважень Верховного Суду, оскільки, по-перше, він є єдиним судовим органом в нашій державі, в якому процесуально консолідується всі види судочинства (крім конституційного); по-друге, його рішення є остаточними в межах держави і за загальним правилом не підлягають подальшому оскарженню; по-третє, виконання ним касаційної функції є одним з основних правових засобів забезпечення справедливого правосуддя, стабільності судової влади та єдиної судової практики.

Крім того, необхідність збереження існуючої на сьогодні процедури оскарження рішень Вищого господарського суду зумовлюється станом здійснення ним судочинства та постійним зростанням кількості скарг і подань на його постанови та ухвали (порівняно з 2003 р. їх кількість зросла на 46,7 % і в 2007 р. становила 4916 касаційних скарг та подань прокурорів).

Згідно із законопроектом Верховний Суд позбавляється можливості скасовувати рішення Вищого господарського суду навіть у разі їх явної незаконності чи необґрунтованості.

Разом із тим у 2007 р. із перевіреної 351 постанови та ухвали Вищого господарського суду Верховним Судом України скасовано 295 таких постанов та ухвал, або 84 % від тих, що пере-

вірялися (у 2006 р. — 90,9 %; у 2005 р. — 87,7 %; у 2004 р. — 86 %; у 2003 р. — 91,6 %).

Вищий господарський суд допускає також численні випадки помилкового скасування судових рішень, прийнятих місцевими та апеляційними господарськими судами. Так, у 2007 р. Верховний Суд скасував 104 постанови Вищого господарського суду України із залишенням у силі попереднього рішення місцевого чи апеляційного господарського суду (35,3 % скасованих судових рішень).

У листі підкреслюється, що основними підставами для скасування судових рішень Вищого господарського суду якраз і є ті, які авторами законопроекту пропонується виключити із ГПК. Так, у 2007 р. у зв'язку з виявленням випадків різного застосування Вищим господарським судом положень законодавства при вирішенні аналогічних справ було скасовано 105 постанов та ухвал Вищого господарського суду (35,6 % від усіх скасованих). У зв'язку з невідповідністю судових рішень Вищого господарського суду рішенням Верховного Суду у 2007 р. скасовано 30 судових рішень (10,2 % скасованих), а у зв'язку з невідповідністю Конституції чи міжнародним договором — 41 (13,9 % від усіх скасованих).

Василь Онопенко констатує, що позбавлення Верховного Суду повноважень з перегляду судових рішень Вищого господарського суду означатиме свідоме ухилення держави від виконання в повному обсязі конституційного обов'язку щодо забезпечення захисту прав усіх суб'єктів права власності та господарювання. Учасники відносин у сфері господарювання, у тому числі органи державної влади, все частіше будуть змушені захищати свої законні інтереси в міжнародних судових установах.

У листі зазначається, що звертають на себе увагу обставини винесення зазначеного законопроекту на розгляд парламенту в другому читанні. Як відомо, внесення цього законопроекту 12 лютого цього року на розгляд Верховної Ради стало результатом політичних домовленостей щодо розблокування її роботи. Це є свідченням того, що в основі активних намагань його прийняття — не наміри удосконалити процесуальне законодавство, а зовсім інші цілі. Виходячи з потенційних наслідків реалізації положень проекту для суспільства та держави, а також з того, що господарські спори, передусім, стосуються питань власності, здійснення господарської та іншої економічної діяльності, очевидно, мотиви його прийняття можуть бути пов'язані з певними економічними та іншими приватними інтересами, у тому числі відображеними у судових справах, які розглядаються (чи будуть розглядатися) Верховним Судом.

У зв'язку з цим у зверненні наголошується, що в останні роки замість вжиття системних, науково обґрунтованих і суспільно орієнтованих заходів проведення судової реформи звичною стає практика лобіювання законопроектів, які базуються на концептуально хибних засадах визначення судового устрою України, прямо суперечать Конституції і містять юридично необґрунтовані пропозиції.

Натомість залишаються без уваги розроблені Верховним Судом України або за його участю законопроекти, прийняття яких призначене вирішити найскладніші проблеми у сфері судочинства. Так, із жовтня 2007 р. Верховним Судом України було надіслано Президенту України і передано до Національ-

ної комісії із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, створеної Президентом України саме для підготовки законопроектів з питань судоустрою, судочинства, статусу суддів, більше 10 таких законопроектів. Незважаючи навіть на схвалення ряду із цих законопроектів вказаною комісією, вони на сьогодні не внесені на розгляд Верховної Ради.

У зв'язку із зазначеним Голова Верховного Суду висловив до Президента України прохання розглянути питання щодо невідкладного внесення до парламенту законопроектів, розроблених Верховним Судом.

Аналогічні звернення направлено також Голові Верховної Ради та Прем'єр-міністру України.

СУДИ НА ЗАХИСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

Як відомо, 23 листопада 2007 р. Президент України Віктор Ющенко після тривалої наради у Службі безпеки України за участю представників правоохоронних, контролюючих та судових органів видав Указ про створення Міжвідомчої робочої групи з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил.

Згідно з цим Указом до складу Міжвідомчої робочої групи було запрошено представників Верховного Суду України. Зважаючи на те, що суди є заключною інстанцією в системі протидії контрабанді та порушенням митних правил, Верховний Суд України за останні три місяці в межах своєї компетенції в черговий раз вжив низку заходів, спрямованих на захист національних інтересів держави у митній сфері.

З питань розгляду справ про контрабанду та порушення митних правил Верховний Суд України наприкінці листопада минулого року вивчив здійснення правосуддя Малиновським та Приморським районними судами м. Одеси. Аналогічний аналіз у січні 2008 р. був здійснений в Любомльському та Ратнівському районних судах Волинської області. За результатами вивчення в апеляційних судах Одещини та Волині були проведені відповідні наради, під час яких проаналізовано недоліки судочинства та систематизовано практику розгляду «контрабандних» справ.

Найближчим часом Верховним Судом буде проведено аналогічні вивчення в судах Львівської та Чернівецької областей.

Як свідчить судова статистика, у I півріччі 2007 р. кількість розглянутих судами кримінальних справ щодо вчинення контрабанди збільшилася на 63,5 %, вироки постановлено у 83 справах. За вироками, що набрали законної сили, засуджено 74 особи. Важливий факт: на 20 % збільшилася кількість розглянутих судами кримінальних справ щодо незаконного переміщення через кордон наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. За цією категорією справ засуджено 77 осіб.

У цей же період на 1795 осіб було накладено стягнення за контрабанду товарів відповідно до Митного кодексу. У 1698 осіб конфісковано вантаж і транспортні засоби, які використовувалися для переміщення контрабанди.

Під час узагальнення судової практики із вказаних категорій справ було виявлено ряд недоліків у діяльності судів. Так, судами допускаються помилки при вирішенні питань застосування конфіскації предметів контрабанди, застосуванні конфіскації транспортних засобів, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил. Всупереч закону деякі суди приймають до розгляду матеріали про порушення митних правил у тому разі, коли не встановлена особа правопорушника. Не завжди обґрунтованими є судові рішення щодо закриття справ про по-

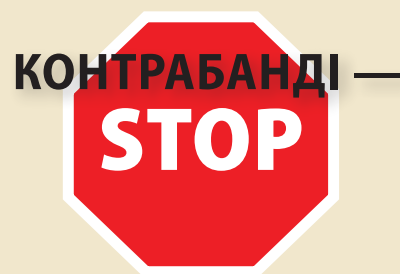
рушення митних правил за малозначністю вчиненого правопорушення.

Недоліки судочинства у справах цих категорій певною мірою зумовлені недосконалістю чинного законодавства.

Слід, однак, зазначити, що оперативність та якість судового розгляду вказаних справ перебуває в тісному взаємозв'язку з діяльністю Державної митної служби України, органів прокуратури та інших органів досудового слідства. Якість матеріалів, які передаються до суду працівниками митниці, часто викликає істотні зауваження, що призводить до негативних правових наслідків.

Так, у багатьох випадках задоволення судами скарг на постанови щодо порушення кримінальних справ про контрабанду зумовлюється ненаданням органом досудового слідства до суду у встановлений термін матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи (причини такого ненадання можуть мати й суб'єктивний характер). Органами досудового слідства допускається неповнота слідства у справах про контрабанду, яку неможливо усунути у судовому засіданні, що є підставою для повернення справ на додаткове розслідування. Усупереч вимогам кримінально-процесуального закону органами досудового слідства кримінальні справи у випадках встановлення особи, яка вчинила контрабанду, нерідко порушуються не щодо цієї особи, а за фактом вчинення злочину. При вчиненні контрабанди із використанням транспортних засобів такі засоби органами досудового слідства не завжди визнаються злочинними, що позбавляє суд можливості застосовувати їх конфіскацію. Протоколи про порушення митних правил іноді складаються особами, які не мають на це повноважень. У деяких протоколах не чітко вказується сутність правопорушення, місце його вчинення, кількість і загальна вартість товару, що у подальшому ускладнює постановлення судом відповідного рішення.

Посадові особи митних органів не завжди складають протоколи про усне опитування громадян при забезпеченні

здійснення митного контролю, коли громадяни в усній формі повідомляють про наявність у них певної суми валюти чи товарів. Митні органи допускають порушення прав осіб, які притягуються до відповідальності: їм не дають можливості скористатися послугами адвоката, іноземним громадянам — послугами перекладача. Численні процедурні помилки призводять до обґрунтованого закриття справи судом.

На правильність судових рішень впливає і якість підтримання прокурорами державного обвинувачення у кримінальних справах про контрабанду. Негативним прикладом є резонансна справа про спробу незаконного переміщення через кордон 3 млн доларів США. Двоє громадян України, які приховали вказану суму валюти в обшивці свого автомобіля, були затримані працівниками митниці. Їх дії органи досудового слідства кваліфікували як замах на контрабанду, вчинену за попередньою змовою групою осіб (покарання за цей злочин передбачено у виді позбавлення волі на строк від 5 до 12 років з конфіскацією предметів контрабанди та з конфіскацією майна). Однак у судовому засіданні прокурор, який брав участь у розгляді справи, вийшов за межі своїх повноважень і без законних підстав виніс постанову про перекваліфікацію дій обвинуваче-

них з контрабанди на самоправство (покарання за цей злочин передбачено у виді штрафу, виправних робіт або арешту на строк до 3 місяців). Суд першої інстанції постановив вирок за новим обвинуваченням. 25 грудня 2007 р. за касаційним поданням заступника Генерального прокурора України зазначену справу розглянула колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду. Подання було задоволено, вирок місцевого суду скасовано, а справу направлено прокурору Луганської області для проведення додаткового розслідування.

На підставі цього узагальнення Верховним Судом України підготовлено зміни до законодавства, які повинні вдосконалити розгляд справ про порушення митних правил. Апеляційним судам буде направлено витяг з узагальнення.

Про вжиті заходи та їх результати Верховний Суд України поінформував Президента України. Інформацію з цих питань направлено співголовам Міжвідомчої робочої групи з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил Генеральному прокурору України О.І. Медведьку та в.о. Голови Служби безпеки України В.О. Наливайченку. Підготовлено відповідний лист до Державної митної служби, в якому звертається увага на необхідність усунення недоліків у діяльності митних органів.

НОВИЙ ПОРЯДОК ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІВ З АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСАД — НЕПРИЙНЯТНИЙ

Про це ідеться у підписаному Головою Верховного Суду України Василем Онопенком висновку на законопроект про внесення змін до Закону «Про судоустрій України» (реєстр. № 1122 від 6 грудня 2007 р.).

Під приводом запровадження демократичних процедур призначення суддів на адміністративні посади в судах автори невідомого проекту закону пропонують встановити порядок призначення голів та заступників голів вищих спеціалізованих судів без погодження цих кадрових питань з найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції і без участі вищого органу суддівського самоврядування.

Наслідки запровадження таких новацій очевидні — дезорганізація управлінської діяльності у судовій системі, перетворення будь-якого суду на автономне судово-владне утворення, що суперечить закріпленому ст. 18 Закону «Про судоустрій України» принципу єдності системи судів загальної юрисдикції. До того ж передбачені законопроектом нововведення особливо детально врегульовуватимуть процедуру обрання керівників вищих спеціалізованих судів,

але за цього максимально унеможливають звільнення їх із цих посад, в тому числі за недоліки в організаційній роботі.

Водночас автори законопроекту обійшлися лише загальним формулюванням стосовно обрання голів і заступників голів місцевих та апеляційних судів зборами суддів цих судів і детально не виписали процедури вирішення цих питань.

У разі прийняття запропонованих змін до закону під загрозою опиниться чинна система організаційного керівництва судами. Адже Верховний Суд України як найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції, як і будь-який інший вищестоящий суд, може втратити можливість через інститут призначення суддів на адміністративні посади та звільнення їх з цих посад впливати на забезпечення належної організації здійснення правосуддя у конкретному суді.

На узбіччя нинішнього порядку призначення та звільнення суддів з адміністративних посад буде витіснено і вищий орган суддівського самоврядування у період між з'їздами суддів — Раду суддів України.

Оголошення про виклик до суду — в «Урядовому кур'єрі»

Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 30 січня цього року №193-р визначив друковані засоби масової інформації, в яких у 2008 р. розміщуватимуться оголошення про виклик до суду відповідача, третіх осіб, свідків, чиє місце фактичного проживання (перебування) невідоме. Таким друкованим ЗМІ загальнодержавної сфери розповсюдження визначено газету центральних органів виконавчої влади «Урядовий кур'єр».

У переліку ЗМІ місцевої сфери розповсюдження, які публікуватимуть відповідні оголошення про виклики до суду, — 27 обласних і міських видань. Наприклад, мешканці Києва чи Севастополя читатимуть такі оголошення у газетах відповідно «Хрещатик» та «Севастопольське известия», Київської області — в «Київській правді», Вінницької області — у газеті «Вінниччина», Волинської — у часописі «Волинь-нова», Дніпропетровської — у «Вістях Придніпров'я» тощо.

18 січня 2008 р. відбулося чергове засідання Ради суддів України.

На ньому в.о. Голови Верховного Суду України **Петро Пилипчук** повідомив про прийняту цього самого дня Пленумом Верховного Суду України постанову щодо звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України від 28 грудня 2007 р. № 107-VI «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України». Члени Ради суддів України взяли інформацію до відома та підтримали це рішення Пленуму Верховного Суду України.

Крім того, заслухавши інформацію першого заступника Голови Державної судової адміністрації України (далі — ДСА) **Олександра Гашицького** про забезпечення суддів опублікованим перекладом повних текстів рішень Європейського суду з прав людини, учасники засідання доручили ДСА забезпечити передплату інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник України» в достатній кількості примірників.

Також члени Ради суддів України заслухали інформацію заступника Голови ДСА **Віктора Капустинського** про забезпечення Дарницького районного суду м. Києва належним приміщенням та заступника Голови

ДСА **Ольги Булки** про стан виконання рішень VIII позачергового з'їзду суддів України і рішень Ради суддів України щодо кадрового укомплектування підрозділів з організаційного забезпечення органів місцевого самоврядування та кваліфікаційних комісій суддів і прийняли відповідні рішення.

Учасники засідання затвердили орієнтовний план роботи Ради суддів України на перше півріччя 2008 р. та утворили нові комітети Ради суддів України, зокрема, бюджетний, з питань професійної етики суддів та з питань інформаційних технологій.

Члени Ради суддів України розглянули питання про призначення на адміністративні посади у Вищому адміністративному суді

України, апеляційних та окружних адміністративних, апеляційних і місцевих господарських, апеляційних та місцевих загальних судах України, низку інших питань внутрішньої діяльності судів, а також питання про заохочення суддів.

Засідання Ради суддів України відбулося за присутності голови Вищого адміністративного суду України **Олександра Пасенюка**, заступника Голови Конституційного Суду України **Василя Бринцева**, керівника служби з представництва у судах України інтересів Президента України та створених ним консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб Секретаріату Президента України **Романа Кирилюка**.

18 січня 2008 р.

м. Київ

РІШЕННЯ № 1

Про призначення заступника Голови Вищого адміністративного суду України

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України та Голови Вищого адміністративного суду України від 13 грудня 2007 р. про призначення судді на посаду заступника Голови Вищого адміністративного суду України, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під

сумнів Конституційним Судом України), п. 10 ч. 1 ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, **Рада суддів України вирішила:**

Призначити строком на п'ять років заступником Голови Вищого адміністративного суду України **ЦУРКАНА Михайла Івановича**.

18 січня 2008 р.

м. Київ

Р І Ш Е Н Н Я № 2

Про призначення заступника голови Харківського апеляційного господарського суду та голови і заступника голови місцевих господарських судів

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України та Голови Вищого господарського суду України від 9 січня 2008 р. про призначення суддів на посади голів, заступника голови апеляційних господарських судів та голів, заступників голів місцевих господарських судів, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під сумнів Конституційним Судом України), п. 10 ч. 1 ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про

судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, **Рада суддів України в и р і ш и л а :**

Призначити строком на п'ять років:
заступником голови Харківського апеляційного господарського суду **АФАНАСЬЄВА Володимира Вікторовича;**
головою Господарського суду м. Севастополя **АЛСУФ'ЄВА Віктора Володимировича;**
заступником голови Господарського суду Хмельницької області **ОЛІЙНИКА Юрія Петровича.**

18 січня 2008 р.

м. Київ

Р І Ш Е Н Н Я № 3

Про призначення перших заступників голів та заступників голів апеляційних загальних судів

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України від 13 грудня 2007 р. та 8 січня 2008 р. про призначення суддів на посади перших заступників голів та заступників голів апеляційних загальних судів, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під сумнів Конституційним Судом України), п. 10 ч. 1 ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, **Рада суддів України в и р і ш и л а :**

Призначити строком на п'ять років:
першим заступником голови Апеляційного суду Автономної Республіки Крим **ЛУНІНА Сергія Вікторовича;**
заступником голови Апеляційного суду Закарпатської області **ЖИВОТОВА Геннадія Олексійовича;**

першим заступником голови Апеляційного суду м. Києва **ВІЛЬГУШИНСЬКОГО Михайла Йосиповича;**
заступником голови Апеляційного суду Донецької області **ШАБАНОВУ Валентину Олександрівну;**
першим заступником голови Апеляційного суду Полтавської області **КУЛІША Віктора Миколайовича;**
заступником голови Апеляційного суду Полтавської області **МІЛАША Сергія Павловича;**
першим заступником голови Апеляційного суду Тернопільської області **КОЛОМІЙЦЯ Миколу Володимировича;**
першим заступником голови Апеляційного суду Хмельницької області **МАРЦИНКЕВИЧА Анатолія Миколайовича;**
першим заступником голови Апеляційного суду Чернівецької області **ЧМІЛЯ Івана Харитоновича.**

18 січня 2008 р.

м. Київ

Р І Ш Е Н Н Я № 4

Про призначення заступника голови Апеляційного суду Чернівецької області

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України від 13 грудня 2007 р. про призначення суддів на посади перших заступників голів та заступників голів апеляційних загальних судів, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під сум-

нів Конституційним Судом України), п. 10 ч. 1 ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, **Рада суддів України в и р і ш и л а :**

Призначити строком на п'ять років заступником голови Апеляційного суду Чернівецької області **ТАРБИНСЬКОГО Валентина Григоровича.**

18 січня 2008 р.

м. Київ

РІШЕННЯ № 5

Про призначення заступника голови Донецького апеляційного адміністративного суду та заступника голови Вінницького окружного адміністративного суду

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України та Голови Вищого адміністративного суду України від 13 грудня 2007 р. про призначення суддів на посади заступника голови апеляційного адміністративного суду та заступника голови окружного адміністративного суду, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під сумнів Конституційним Судом України), п. 10 ч. 1

ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, **Рада суддів України**

вирішила:

Призначити строком на п'ять років:
заступником голови Донецького апеляційного адміністративного суду **ХАНОВУ Раїсу Федорівну**;
заступником голови Вінницького окружного адміністративного суду **ГОНТАРУКА Віктора Миколайовича**.

18 січня 2008 р.

м. Київ

РІШЕННЯ № 6

Про призначення голів і заступників голів місцевих загальних судів та голови військового місцевого суду Рівненського гарнізону

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України від 17 жовтня 2007 р., 14 листопада 2007 р., 13 грудня 2007 р., 8 січня 2008 р. про призначення суддів на посади голів та заступників голів місцевих загальних судів, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під сумнів Конституційним Судом України), п. 10 ч. 1 ст. 28, п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, **Рада суддів України**

вирішила:

Призначити строком на п'ять років:
головою Советського районного суду Автономної Республіки Крим **КОРДИКА Станіслава Васильовича**;
заступником голови Чорноморського районного суду Автономної Республіки Крим **БОНДАРЕНКА Анатолія Анатолійовича**;
заступником голови Ялтинського міського суду Автономної Республіки Крим **ЦАЛКО Аллу Анатоліївну**;
головою Бершадського районного суду Вінницької області **ЗАЙЦЕВА Михайла Петровича**;
заступником голови Бершадського районного суду Вінницької області **КУЙБІДУ Анатолія Івановича**;
заступником голови Тиврівського районного суду Вінницької області **ЛІЩИШИНУ Марію Юстинівну**;
головою Тульчинського районного суду Вінницької області **ЛЮЛЬКА Володимира Володимировича**;
заступником голови Любомльського районного суду Волинської області **ПЕШКОВА Марка Івановича**;
головою Шацького районного суду Волинської області **ХРАНОВСЬКУ Наталію Вячеславівну**;
головою Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська **ДЯЧЕНКО Ірину Вікторівну**;
заступником голови Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська **ГОНЧАРЕНКА Вадима Миколайовича**;

заступником голови Інгuleцького районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області **КНЯЗЕВУ Наталію Вячеславівну**;

головою Амвросіївського районного суду Донецької області **ТОЛОКА Юрія Михайловича**;

заступником голови Артемівського міськрайонного суду Донецької області **МАЛЬОВАНОВОГО Юрія Михайловича**;

головою Дебальцевського міського суду Донецької області **МАЛОВІЧКО Зою Олександрівну**;

заступником голови Єнакіївського міського суду Донецької області **НОВОСЬОЛОВУ Галину Германівну**;

заступником голови Новоазовського районного суду Донецької області **БЕЛЬЧЕНКО Ларису Анатоліївну**;

заступником голови Олександрівського районного суду Донецької області **КУЛІКОВА Віктора Владиславовича**;

заступником голови Тельманівського районного суду Донецької області **ОЛЬХОВСЬКУ Олену Володимирівну**;

головою Калінінського районного суду м. Донецька **УШЕНКА Володимира Федоровича**;

головою Ленінського районного суду м. Донецька **ІВАНОВА Івана Павловича**;

головою Червоногвардійського районного суду м. Макіївки Донецької області **КОМАРОВА Вадима Анатолійовича**;

головою Народицького районного суду Житомирської області **ДІБРОВУ Олександра Вікторовича**;

головою Берегівського районного суду Закарпатської області **ГАЛА Лайоша Лайошовича**;

заступником голови Тячівського районного суду Закарпатської області **РОЗМАНА Михайла Михайловича**;

заступником голови Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області **СЕМЕРАКА Ігоря Олександровича**;

головою Токмацького районного суду Запорізької області **УШАТОГО Ігоря Глібовича**;

заступником голови Якимівського районного суду Запорізької області **КУЦЕНКА Олега Олександровича**;
 заступником голови Шевченківського районного суду м. Запоріжжя **ІЖЕВСЬКУ Наталію Геннадіївну**;
 заступником голови Добровеличківського районного суду Кіровоградської області **КУЧЕРЕНКО Олену Петрівну**;
 головою Маловисківського районного суду Кіровоградської області **НАЗАРЕНКА Василя Яковича**;
 головою Новомиргородського районного суду Кіровоградської області **ЗАБУРАННОГО Романа Анатолійовича**;
 заступником голови Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області **ВОЛОШИНУ Наталію Леонідівну**;
 головою Брянківського міського суду Луганської області **ГОНЧАРОВА Володимира Миколайовича**;
 головою Первомайського міського суду Луганської області **СЕГАЛ Лілію Борисівну**;
 головою Попаснянського районного суду Луганської області **ЧУЙКА Володимира Івановича**;
 головою Станично-Луганського районного суду Луганської області **СКЛЯРОВА Петра Миколайовича**;
 головою Жовківського районного суду Львівської області **КОБЗАРЯ Володимира Мар'яновича**;
 головою Мостиського районного суду Львівської області **СТЕЦИКА Ярослава Євстахійовича**;
 головою Яворівського районного суду Львівської області **ТЕСЛЮ Богдана Івановича**;
 головою Арбузинського районного суду Миколаївської області **КОЛОГРИВУ Тетяну Миколаївну**;
 головою Баштанського районного суду Миколаївської області **БОЙКО Людмилу Леонідівну**;
 заступником голови Миколаївського районного суду Миколаївської області **ЧАЄВСЬКУ Олену Олександрівну**;
 головою Центрального районного суду м. Николаєва **ГОЛУБКИНА Олександра Івановича**;
 головою Полтавського районного суду Полтавської області **РЯБШИНА Андрія Олександровича**;
 заступником голови Київського районного суду м. Полтави **АНТОНОВА Андрія Володимировича**;
 заступником голови Демидівського районного суду Рівненської області **ЛОБОДЗІНСЬКОГО Анатолія Сергійовича**;
 головою Дубровицького районного суду Рівненської області **СИДОРЕНКО Зою Сергіївну**;
 заступником голови Рівненського міського суду Рівненської області **ПАНАС Оксану Володимирівну**;
 головою Сумського районного суду Сумської області **КЛОЧКА Бориса Михайловича**;

заступником голови Харківського районного суду Харківської області **СІББАТАЛОВУ Наталію Ігорівну**;
 заступником голови Білозерського районного суду Херсонської області **КОВАЛЕНКО Аллу Володимирівну**;
 заступником голови Великоолександрівського районного суду Херсонської області **ДІЧАКОВУ Тамару Іванівну**;
 головою Голопристанського районного суду Херсонської області **ЦИГАНІЯ Сергія Ілларіоновича**;
 заступником голови Нововоронцовського районного суду Херсонської області **СИНЬОГУБ Марію Сидорівну**;
 головою Новокаховського міського суду Херсонської області **КОРОВАЙКА Олександра Івановича**;
 заступником голови Новокаховського міського суду Херсонської області **МАТВЄЄВУ Наталю Василівну**;
 заступником голови Чаплинського районного суду Херсонської області **КУЗЬМЕНКА Анатолія Дмитровича**;
 заступником голови Комсомольського районного суду м. Херсона **ІГНАТЕНКО Олену Йосипівну**;
 головою Кельменецького районного суду Чернівецької області **ХАРАБАНУ Івана Васильовича**;
 головою Садгирського районного суду м. Чернівців **ПРОСКУРНЯКА Ігоря Георгійовича**;
 головою Бобровицького районного суду Чернігівської області **ЄРЕМЕНКО Світлану Володимирівну**;
 заступником голови Борзнянського районного суду Чернігівської області **СТРАШНОГО Олександра Миколайовича**;
 заступником голови Козелецького районного суду Чернігівської області **СОЛОВ'Я Володимира Володимировича**;
 заступником голови Коропського районного суду Чернігівської області **ГРУШКА Олександра Петровича**;
 заступником голови Срібнянського районного суду Чернігівської області **ЦИГУРУ Ніну Андріївну**;
 заступником голови Талалаївського районного суду Чернігівської області **БАБИЧА Олександра Івановича**;
 заступником голови Чернігівського районного суду Чернігівської області **ХОМЕНКО Ларису Василівну**;
 заступником голови Ріпкинського районного суду Чернігівської області **ШЛЯХОВА Василя Івановича**;
 заступником голови Семенівського районного суду Чернігівської області **ГНИПА Олександра Івановича**;
 головою Деснянського районного суду м. Чернігова **АЛЕКСЕЄВУ Валентину Вікторівну**;
 головою Балаклавського районного суду м. Севастополя **ШАШКІНУ Валентину Андріївну**;
 головою Гагарінського районного суду м. Севастополя **ЄВДОКІМОВУ Ірину Арсентіївну**;
 головою військового місцевого суду Рівненського гарнізону **МІЛІЩУКА Сергія Леонідовича**.

18 січня 2008 р.

м. Київ

Р І Ш Е Н Н Я № 7

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України від 9 січня 2008 р. щодо звільнення Паламарчук Валентини Іванівни з посади голови Згурівського районного суду Київської області, враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007, керуючись ст. 6, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 130 Конституції України, ч. 1 ст. 14, ст. 17, ч. 5 ст. 20 (у частині, конституційність якої не поставлена під сумнів Конституційним Судом України), п. 10 ч. 1 ст. 28,

п. 6 ч. 1 ст. 50, статтями 102, 103, 116 Закону України «Про судоустрій України» та відповідно до рішення Ради суддів України від 31 травня 2007 р. № 50, **Рада суддів України вирішила**:

звільнити з адміністративної посади голову Згурівського районного суду Київської області **ПАЛАМАРЧУК Валентину Іванівну** за неналежне здійснення організаційного керівництва діяльністю суду.

Рішення у цивільних справах

Відповідно до ст. 635 ЦК України попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором.

Істотні умови основного договору, що не встановлені попереднім договором, погоджуються у порядку, встановленому сторонами у попередньому договорі, якщо такий порядок не встановлено актами цивільного законодавства.

Порушення сторонами своїх зобов'язань, що ґрунтуються на попередньому договорі, може тягти наслідки, передбачені законом або договором. Зокрема, сторона, яка необґрунтовано ухиляється від укладення основного договору на підставі попереднього договору, повинна відшкодувати другій стороні збитки, завдані простроченням укладення основного договору.

Крім того, попереднім договором може бути встановлено й інші підстави відповідальності за порушення його умов

*Ухвала колегії суддів Судової палати
у цивільних справах Верховного Суду України
від 6 червня 2007 р.
(в и т я г)*

У грудні 2006 р. товариство з обмеженою відповідальністю «Феррекспо» (далі — ТОВ «Феррекспо») звернулося до суду з позовом до С., І., товариства з обмеженою відповідальністю науково-виробничого підприємства «Екологія-Дніпро 2000» (далі — ТОВ «Екологія-Дніпро 2000»), товариства з обмеженою відповідальністю «Грімальді» (далі — ТОВ «Грімальді»), Шевченківської районної у м. Києві державної адміністрації (далі — Райдержадміністрація) про визнання договору укладеним, визнання права власності на частку у статутному капіталі та визнання учасником товариства.

ТОВ «Феррекспо» зазначило, що 25 лютого 2005 р. між ним і учасниками ТОВ «Екологія-Дніпро 2000» С. та І. було укладено попередній договір, відповідно до якого С. та І. взяли на себе зобов'язання продати належні їм корпоративні права у статутному капіталі ТОВ «Екологія-Дніпро 2000» та вчинити певні дії для оформлення виконання робіт, пов'язаних із видобуванням корисних копалин, протягом трьох місяців із моменту повного виконання ТОВ «Феррекспо» взятих на себе зобов'язань: протягом двох тижнів із

моменту укладення договору перевести на рахунок С. та І. 3 млн 975 тис. 750 грн як передплату за продаж корпоративних прав, отримати дозвіл на проведення власних досліджень і придбати корпоративні права на умовах, визначених основним договором.

Посилаючись на те, що відповідачі необґрунтовано ухиляються від укладення договору, передбаченого в попередньому договорі, ТОВ «Феррекспо» просило визнати дійсним договір купівлі-продажу двох часток у статутному капіталі ТОВ «Екологія-Дніпро 2000», оскільки ним було досягнуто всіх істотних умов договору, та визнати право власності на ці частки.

Під час розгляду справи позивач доповнив позовні вимоги, посилаючись на те, що 11 листопада 2006 р. І. та С. уклали договір купівлі-продажу належних їм часток у статутному капіталі ТОВ «Екологія-Дніпро 2000» з ТОВ «Грімальді», і просив визнати цей договір недійсним, оскільки було порушено його право власності на частку у статутному капіталі ТОВ «Екологія-Дніпро 2000».

Шевченківський районний суд м. Києва рішенням від 22 січня 2007 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 12 березня 2007 р., позовні вимоги ТОВ «Феррекспо» задовольнив: визнав договір купівлі-продажу двох часток у статутному капіталі ТОВ «Екологія-Дніпро 2000» укладеним, ТОВ «Феррекспо» — учасником ТОВ «Екологія-Дніпро 2000» із часткою у статутному капіталі розміром 100 %, також визнав недійсними рішення загальних зборів учасників ТОВ «Екологія-Дніпро 2000» від 9 листопада 2006 р., від 28 листопада 2006 р. і договір купівлі-продажу часток у статутному капіталі ТОВ «Екологія-Дніпро 2000» від 11 листопада 2006 р., укладений між І., С. та ТОВ «Грімальді».

Нову редакцію статуту ТОВ «Екологія-Дніпро 2000» визнано недійсною та зобов'язано Райдержадміністрацію зареєструвати зміни до статуту і внести відповідні зміни до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.

У касаційній скарзі ТОВ «Феррекспо» просило змінити ухвалені у справі судові рішення та стягнути на його користь упущену вигоду, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

У касаційній скарзі С. та І., який подав заяву про приєднання до касаційної скарги, просили

скасувати ухвалені у справі судові рішення, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіrivши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційні скарги підлягають задоволенню частково з таких підстав.

Ухвалюючи рішення про задоволення позовних вимог ТОВ «Феррекспо», суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що попередній договір, укладений сторонами 25 лютого 2005 р., є змішаним договором, що спрямований на встановлення різних за природою прав і обов'язків сторін, зокрема договору купівлі-продажу корпоративних часток у статутному капіталі ТОВ «Екологія-Дніпро 2000».

Ураховуючи, що з попереднього договору виникає двостороннє зобов'язання сторін укласти основний договір та що відповідачі безпідставно ухиляються від його укладення, суд дійшов висновку про визнання цього договору таким, що відбувся.

Проте повністю погодитися з цими висновками не можна, зважаючи на таке.

Відповідно до ст. 635 ЦК попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором.

Суди встановили, що 25 лютого 2005 р. між ТОВ «Феррекспо» та відповідачами І. та С. було укладено попередній договір, за умовами якого відповідачі зобов'язалися продати належні їм у статутному капіталі юридичної особи корпоративні права на умовах, визначених договором купівлі-продажу, а позивач узяв на себе зобов'язання протягом двох тижнів із моменту укладення попереднього договору перерахувати позивачам кошти у розмірі 3 млн 975 тис. 750 грн як передплату за продаж корпоративних прав та придбати корпоративні права на умовах, визначених в основному договорі.

Відповідно до п. 4 попереднього договору проект основного договору мали розробити відповідачі.

У п. 6 зазначеного договору було передбачено відповідальність сторін у разі відмови від укладення основного договору.

Заперечуючи проти позову, відповідачі зазначили, що вони розробили проект основного договору і передали його позивачу для погодження та надання зауважень, проте позивач ухилився від укладення договору купівлі-продажу на запропонованих ними умовах.

Усупереч вимогам ст. 212 ЦПК суд залишив без оцінки зазначені доводи відповідачів, незважаючи на те, що вони мають правове значення для вирішення спору.

Не перевіrivши зазначених обставин, суд також не врахував, що відповідно до абзацу 3 ч. 1 ст. 635 ЦК істотні умови основного договору, що не встановлені попереднім договором, погоджуються у порядку, встановленому сторонами у попередньому договорі, якщо такий порядок не встановлений актами цивільного законодавства.

Із пояснень відповідачів вбачається, що при укладенні попереднього договору вони не визначили остаточної ціни майбутнього продажу корпоративних прав і домовилися узгодити її після визначення запасів залізородної сировини.

Однак належної правової оцінки зазначеним доводам суд не дав. До того ж, визнаючи договір купівлі-продажу двох часток у статутному капіталі ТОВ «Екологія-Дніпро 2000» укладеним, суд першої інстанції не взяв до уваги, що відповідно до ст. 635 ЦК порушення сторонами своїх зобов'язань, що ґрунтуються на попередньому договорі, може тягти наслідки, передбачені законом або договором. Зокрема, сторона, яка необґрунтовано ухиляється від укладення основного договору на підставі попереднього договору, повинна відшкодувати другій стороні збитки, завдані простроченням укладення основного договору.

Крім того, договором може бути встановлено й інші підстави відповідальності.

Вирішуючи спір, суд першої інстанції на зазначені вимоги закону уваги не звернув, не з'ясував, які правові наслідки було передбачено договором у разі необґрунтованого ухилення сторонами від укладення договору та чи могло бути реалізоване двостороннє зобов'язання сторін укласти основний договір примушенням до укладення договору.

Суд апеляційної інстанції на порушення ст. 303 ЦПК не перевіriv належним чином доводів апеляційної скарги щодо законності й обґрунтованості рішення суду першої інстанції та залишив його без змін.

За таких обставин, ураховуючи, що судові рішення ухвалено з порушенням норм матеріального й процесуального права, відповідно до ст. 338 ЦПК вони підлягають скасуванню з передачею справи на новий судовий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційні скарги С., І. та ТОВ «Феррекспо» задовольнила частково: рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 22 січня 2007 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 12 березня 2007 р. скасувала, а справу передала на новий судовий розгляд.

У ст. 13 Закону України «Про прокуратуру» визначено, що серед інших до системи органів прокуратури належать і військові прокуратури.

Разом з тим у ч. 2 ст. 46¹ цього Закону зазначено, що військові прокурори є військовослужбовцями, які проходять службу відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», і на них поширюються правові та соціальні гарантії, пенсійне, медичне та інші види постачання і забезпечення, передбачені законодавством для осіб офіцерського складу Збройних Сил України

*Рішення колегії суддів Судової палати
у цивільних справах Верховного Суду України
від 25 травня 2007 р.
(в и т я г)*

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, розглянувши в судовому засіданні скаргу заступника Генерального прокурора України про перегляд у зв'язку з винятковими обставинами рішення Приморського районного суду м. Одеси від 8 лютого 2006 р., ухвали Апеляційного суду Одеської області від 5 квітня 2006 р. та ухвали Верховного Суду України від 20 вересня 2006 р. у цивільній справі за позовом К. до Національної акціонерної страхової компанії «Оранта» (далі — НАСК) про стягнення страхової суми, установила таке.

У грудні 2005 р. К. звернувся з позовом до НАСК про стягнення страхової суми в розмірі 125 тис. 789 грн, зазначивши, що з 6 вересня 2000 р. до 12 жовтня 2005 р. працював на посадах слідчого, прокурора-криміналіста військової прокуратури та був звільнений за станом здоров'я. Згідно з висновком медико-санітарної експертної комісії (далі — МСЕК) від 14 вересня 2005 р. йому встановлено 25 % втрати професійної працездатності. Відповідач відмовив йому у виплаті страхової суми із застосуванням Порядку та умов державного обов'язкового особистого страхування працівників прокуратури (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 р. № 486) та ч. 4 ст. 50 Закону від 5 листопада 1991 р. № 1789-ХІІ «Про прокуратуру» (далі — Закон № 1789-ХІІ), зазначивши, що нараховувати йому страхові платежі повинні не як працівнику прокуратури, а відповідно до умов державного обов'язкового особистого страхування військовослужбовців.

Посилаючись на безпідставність такої відмови, позивач просив про задоволення позову.

Приморський районний суд м. Одеси рішенням від 8 лютого 2006 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Одеської області від 5 квітня 2006 р., позов задовольнив.

Верховний Суд України ухвалою від 20 вересня 2006 р. відмовив у відкритті касаційного провадження у справі на підставі п. 5 ч. 3 ст. 328 ЦПК.

У листопаді 2006 р. до Верховного Суду України надійшла скарга заступника Генерального прокурора України про перегляд у зв'язку з винятковими обставинами зазначених судових рішень з підстав неоднакового застосування судом касаційної інстанції одного і того ж положення закону. Зокрема, в аналогічній справі за позовом М. (справа № 7ц-37км05) до НАСК 9 лютого 2005 р. суд касаційної інстанції прийняв протилежне рішення.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 354 ЦПК підставою оскарження у зв'язку з винятковими обставинами судових рішень у цивільних справах після їх перегляду у касаційному порядку є неоднакове застосування судом касаційної інстанції одного і того самого положення закону.

Доводи скарги та матеріали дають підстави вважати, що у справі допущено неоднакове застосування судом касаційної інстанції положень ч. 4 ст. 50 Закону № 1789-ХІІ, Постанови Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 р. № 486 «Про затвердження Порядку та умов державного обов'язкового особистого страхування працівників прокуратури» (далі — Постанова № 486) та Постанови Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 р. № 488 «Про умови державного обов'язкового особистого страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори, і порядок виплат їм та членам їх сімей страхових сум» (далі — Постанова № 488).

Зазначена обставина є підставою для перегляду оскаржуваних судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами.

Перевіривши матеріали справи, обговоривши доводи скарги, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Як убачається з матеріалів справи, з 6 вересня 2000 р. до 12 жовтня 2005 р. К. працював в органах військової прокуратури.

Рішенням МСЕК від 14 вересня 2005 р. йому було встановлено 25 % втрати професійної працездатності у зв'язку з травмою та захворюванням, пов'язаним із проходженням військової служби. На час настання страхової події К. обіймав посаду прокурора-криміналіста відділу військової прокуратури Південного регіону України.

Задовольняючи позов К., суди виходили з того, що на нього як прокурорського працівника військової прокуратури поширюються норми ч. 4 ст. 50 Закону № 1789-ХІІ та положення Постанови № 486 щодо порядку та умов державного обов'язкового особистого страхування працівників прокуратури.

Проте з таким висновком суду погодитися не можна, оскільки неправильне застосування судом норм матеріального права призвело до неправильного вирішення справи.

Відповідно до ч. 4 ст. 50 Закону № 1789-ХІІ життя і здоров'я працівників прокуратури підлягають

обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів відповідних бюджетів на суму десятирічного грошового утримання за останньою посадою. Порядок та умови страхування встановлюються Кабінетом Міністрів України — Постановою № 486, згідно з якою державне обов'язкове особисте страхування працівників прокуратури здійснюється за рахунок коштів, що виділяються з державного бюджету на утримання органів прокуратури, які виплачуються НАСК у розмірах, передбачених цією постановою (пункти 1, 3, 7).

У ст. 13 Закону № 1789-ХІІ визначено, що серед інших до системи органів прокуратури належать і військові прокуратури.

Разом із тим ч. 2 ст. 46¹ цього Закону визначено, що військові прокурори є військовослужбовцями, які проходять службу відповідно до Закону від 25 березня 1992 р. «Про військовий обов'язок і військову службу» (далі — Закон № 2232-ХІІ), і на них поширюються правові та соціальні гарантії, пенсійне, медичне та інші види постачання, забезпечення, передбачені законодавством для осіб офіцерського складу Збройних Сил України.

Таким чином, ч. 2 ст. 46¹ Закону № 1789-ХІІ в імперативній формі визначено, що на військових прокурорів не поширюються гарантії правового і соціального захисту, передбачені ст. 50 цього Закону, а повинні застосовуватися гарантії, встановлені для військовослужбовців.

Такі гарантії встановлено ст. 16 Закону від 20 грудня 1991 р. № 2011-ХІІ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі — Закон № 2011-ХІІ) та Постановою № 488, відповідно до яких державне обов'язкове особисте страхування є одним із видів соціальних гарантій, встановлених державою.

Отже, норми Закону № 1789-ХІІ не встановлюють правових і соціальних гарантій для осіб офіцерського складу Збройних Сил України, якими є військовослужбовці військових прокуратур, а відсилають до спеціальних норм (закони № 2232-ХІІ, № 2011-ХІІ), якими регулюються порядок і умови державного обов'язкового особистого страхування цих осіб.

Та обставина, що ст. 46¹ Закону № 1789-ХІІ передбачає обов'язок військових прокурорів у своїй діяльності керуватися нормами цього Закону, не впливає на їх правові і соціальні гарантії, оскільки цей обов'язок стосується їх професійної діяльності, а не правових і соціальних гарантій, щодо яких міститься пряма вказівка.

Крім того, у частинах 5, 6 ст. 52 Закону № 1789-ХІІ, як і в ст. 43 Закону № 2232-ХІІ, ст. 23 Закону № 2011-ХІІ та постанові № 488, передбачено, що фінансування і матеріально-технічне забезпечення військових працівників прокуратур, у тому числі і на страхові виплати, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, що виділяються Міністерству оборони України.

Таким чином, ураховуючи наведене та зважаючи на те, що прокурори, слідчі та інші службовці військових прокуратур є військовослужбовцями, державне обов'язкове особисте страхування цих осіб має здійснюватися відповідно до ст. 16 Закону № 2011-ХІІ та Постанови № 488.

Задовольняючи позов К., суд безпідставно застосував до спірних правовідносин ч. 4 ст. 50 Закону № 1789-ХІІ і Постанову № 488, що призвело до неправильного вирішення спору та постановлення незаконного й необґрунтованого рішення, яке помилково залишило без змін апеляційна та касаційна інстанції.

Керуючись статтями 354, 357, 358 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України вирішила скаргу заступника Генерального прокурора України задовольнити: рішення Приморського районного суду м. Одеси від 8 лютого 2006 р., ухвалу Апеляційного суду Одеської області від 5 квітня 2006 р. та ухвалу Верховного Суду України від 20 вересня 2006 р. скасувати, постановити нове рішення про відмову К. в позові до НАСК про стягнення страхової суми.

Сторонами у справі про визнання прилюдних торгів недійсними є продавець — відділ державної виконавчої служби в особі спеціалізованої організації, що організовує та проводить їх за договором із державною виконавчою службою, і покупець — учасник прилюдних торгів, для яких настали наслідки угоди і можуть наступати наслідки визнання угоди недійсною

Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 25 травня 2007 р. (в и т я г)

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, розглянувши в судовому засіданні скаргу К. про перегляд у зв'язку з винятковими обставинами рішення Нетішинського міського суду Хмельницької області від 14 лютого 2005 р., ухвали Апеляційного суду Хмельницької області від 11 травня 2005 р. й ухвали колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 18 липня 2006 р. у справі за позовом О. до спеціалізованого державного підприємства «Укрспец'юст» (далі — СДП) в особі Хмельницької філії СДП, третя особа — Відділ державної виконавчої служби Нетішинського міського управління юстиції Хмельницької області (далі — ВДВС) про визнання прилюдних торгів з реалізації майна недійсними, установила таке.

У жовтні 2004 р. О. звернувся до суду з позовом про визнання прилюдних торгів із реалізації майна недійсними, посилаючись на те, що реалізація Хмельницькою філією СДП належних йому

^{10/100} частин нежитлових приміщень відбулася з порушенням законодавства.

Нетішинський міський суд Хмельницької області рішенням від 14 лютого 2005 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Хмельницької області від 11 травня 2005 р., позов задовольнив.

Колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України ухвалою від 18 липня 2006 р. касаційну скаргу СДП, до якої приєднався К., відхилила, а судові рішення залишила без змін.

27 грудня 2006 р. до Верховного Суду України надійшла зазначена вище скарга, в якій К. ставив питання про перегляд усіх судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами з посиланням на неоднакове застосування одного й того самого положення закону. При цьому К. як приклад неоднакового застосування норм процесуального права долучив ухвалу Верховного Суду України від 27 серпня 2003 р. у справі про визнання прилюдних торгів недійсними (справа № 6-15174к02).

Перевіривши за матеріалами справи наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України вважає, що в цьому випадку має місце неоднакове застосування судом касаційної інстанції статей 102, 105 чинного на час розгляду справи ЦПК 1963 р. та статей 30, 33, 338 ЦПК, які передбачають участь у справі належних осіб та наслідки недодержання цього положення.

Колегія суддів також установила, що в обох справах предметом судового спору є питання ви-

знання недійсними торгів із продажу приміщень (квартири й нежитлових приміщень).

Верховний Суд України ухвалою від 27 серпня 2003 р. у справі про визнання недійсними торгів із продажу квартири визначив, що сторонами у справі мають бути: продавець — відділ державної виконавчої служби в особі спеціалізованої організації, що організовує та проводить прилюдні торги за договором із державною виконавчою службою, і покупець — учасник прилюдних торгів, для яких настали наслідки угоди і можуть наступати наслідки визнання угоди недійсною.

У справі, яка розглядається, всупереч наведеному застосуванню правової норми у зазначеній вище справі суд касаційної інстанції залишив без змін рішення суду першої та ухвалу апеляційної інстанції, якими визнано недійсними публічні торги без залучення до участі у справі як відповідачів: продавця — ВДВС та покупця — К., що згідно з п. 4 ст. 338 ЦПК мало б тягнути обов'язкове скасування ухвалених у справі судових рішень із передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

З урахуванням наведеного, керуючись статтями 358, 359 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України скаргу К. задовольнила: рішення Нетішинського міського суду Хмельницької області від 14 лютого 2005 р., ухвалу Апеляційного суду Хмельницької області від 11 травня 2005 р. й ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 18 липня 2006 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

Рішення в адміністративних справах *

Закон України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» має пріоритетне значення щодо нормативно-правових актів Уряду України. Оскільки положення постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження базових нормативів плати за користування надрами для видобування корисних копалин та Порядку справляння плати за користування надрами для видобування корисних копалин» та «Про застосування коефіцієнта до базового нормативу плати за користування надрами для видобування каменю будівельного» суперечать ст. 6 цього Закону, то під час його дії мали застосовуватися нормативи, встановлені саме ним, а не зазначеними постановами

ПОСТАНОВА Іменем України

9 жовтня 2007 р. колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, розглянувши справу за позовом колективного підприємства «Кримське кар'єроуправління» (далі —

КП «Кримське кар'єроуправління») до Феодосійської міжрайонної державної податкової інспекції в Автономній Республіці Крим (далі — Феодосійська МДПІ) про визнання недійсним податкового повідомлення-рішення — за скаргою Державної податкової інспекції в Кіровському районі Автономної Республіки Крим, яка є правонаступником Феодосійської МДПІ, про перегляд за винятковими обставинами ухвали Вищого адміністративного суду України від 22 березня 2007 р., **встановила:**

У жовтні 2005 р. КП «Кримське кар'єроуправління» звернулося в суд із позовом до Феодосійської МДПІ. Позивач зазначав, що 11 серпня 2005 р. цією інспекцією було проведено документальну перевірку правильності обчислення та своєчасності внесення ним до бюджету сум місцевих ресурсних і неподаткових платежів за період із 1 жовтня 2003 р. по 31 березня 2005 р. За результатами перевірки складено акт від 11 серпня 2005 р. № 2281/23-01/05420155 і винесено податкове повідомлення-рішення від 12 серпня 2005 р. № 0000762301/0/0, яким позивачу визначено податкове зобов'язання у розмірі 41 тис. 611 грн (у тому числі 28 тис. 766 грн

* Публікується повний текст судового рішення із незначною редакційною правкою.

основного платежу та 12 тис. 845 грн штрафу) у зв'язку з тим, що він неправильно розрахував плату за користування надрами (видобування каменю будівельного). Зокрема, у цих розрахунках використано нормативи плати, встановлені підзаконними актами — постановами Кабінету Міністрів України від 12 вересня 1997 р. № 1014 «Про затвердження базових нормативів плати за користування надрами для видобування корисних копалин та Порядку справляння плати за користування надрами для видобування корисних копалин» (далі — Постанова № 1014) і від 31 березня 2003 р. № 427 «Про застосування коефіцієнта до базового нормативу плати за користування надрами для видобування каменю будівельного» (далі — Постанова № 427) — а не Законом України від 27 листопада 2003 р. № 1344-IV «Про Державний бюджет України на 2004 рік» (далі — Закон № 1344-IV), яким запроваджено інші базові нормативи плати за користування надрами (у тому числі видобування каменю будівельного). Вважаючи дії Феодосійської МДПІ неправомірними, КП «Кримське кар'єроуправління» просило задовольнити позов.

Господарський суд Автономної Республіки Крим постановою від 2 лютого 2006 р., залишеною без змін постановою Севастопольського апеляційного господарського суду від 18 квітня 2006 р., позов задовольнив.

Вищий адміністративний суд України ухвалою від 22 березня 2007 р. зазначені судові рішення залишив без змін.

У скарзі про перегляд цієї ухвали за винятковими обставинами Державної податкової інспекції в Кіровському районі Автономної Республіки Крим, посиляючись на неоднакове застосування касаційними судами однієї й тієї самої норми права, просить скасувати постановлені у справі судові рішення. Зокрема, скаржник зазначає, що колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України при вирішенні справи за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Токмацький гранітний кар'єр» до Токмацької об'єднаної державної податкової інспекції у Запорізькій області про визнання недійсним податкового повідомлення-рішення дійшла висновку, що слід застосовувати базові нормативи, встановлені Законом № 1344-IV, який має вищу юридичну силу порівняно з названими постановами Кабінету Міністрів України.

Вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні однієї й тієї ж норми права, колегія суддів виходить із такого.

Ухвалюючи оскаржувані судові рішення, суди дійшли висновку, що положення ст. 6 Закону № 1344-IV, якою запроваджено нові базові нормативи плати за користування надрами, не можуть бути застосовані до спірних правовідносин, оскільки цим Законом були змінені лише нормативи пла-

ти за користування надрами у 2004 р., а порядок її справляння залишився без змін.

Проте із зазначеним висновком погодитися не можна, тому що він не відповідає вимогам закону.

Так, згідно зі ст. 28 Кодексу «Про надра» користування надрами є платним. Плата справляється у вигляді:

- 1) платежів за користування надрами;
- 2) відрахувань за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;
- 3) збору за видачу спеціальних дозволів;
- 4) акцизного збору.

Статтями 29—32 цього Кодексу визначені умови звільнення від плати за користування надрами, порядок справляння відповідних платежів, а також їх розподіл та форми внесення такої плати. Зокрема, згідно з ч. 6 ст. 30 нормативи плати за користування надрами та порядок її справляння встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Постановою № 1014 затверджені базові нормативи плати за користування надрами для видобування корисних копалин та порядок її справляння, а Постановою № 427 встановлено, що на період із 1 квітня 2003 р. до 1 січня 2005 р. до базового нормативу плати за користування надрами для видобування каменю будівельного застосовується коефіцієнт 0,3.

Статтю 6 Закону № 1344-IV, введеного в дію з 1 січня 2004 р., у зазначеному році було запроваджено нові базові нормативи плати за користування надрами для видобування корисних копалин згідно з додатком № 9, у тому числі каменю будівельного — 2 грн за кубічний метр.

Враховуючи викладене, колегія суддів вважає, що Закон № 1344-IV має пріоритетне значення щодо нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. Оскільки положення постанов № 1014 та № 427 суперечать ст. 6 цього Закону, то під час його дії мали застосовуватися нормативи, встановлені саме ним, а не зазначеними постановами.

У зв'язку з тим, що при вирішенні справи суди допустили порушення норм матеріального права, постановлені ними судові рішення підлягають скасуванню з ухваленням нового рішення — про відмову в задоволенні позову.

Керуючись статтями 241—243 Кодексу адміністративного судочинства України, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України **постановила:**

Скаргу Державної податкової інспекції в Кіровському районі Автономної Республіки Крим задовольнити.

Постанову Господарського суду Автономної Республіки Крим від 2 лютого 2006 р., постанову Севастопольського апеляційного господарського

суду від 18 квітня 2006 р., ухвалу Вищого адміністративного суду України від 22 березня 2007 р. скасувати, у задоволенні позову відмовити.

Рішення у господарських справах

Відповідно до ч. 1 ст. 63 ЦК 1963 р. угода, укладена від імені другої особи, особою, не уповноваженою на укладення угоди або з перевищенням повноважень, створює, змінює і припиняє цивільні права та обов'язки для особи, яку представляють, лише у разі дальшого схвалення угоди цією особою

Постанова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 13 березня 2007 р. (в и т я з)

У лютому 2006 р. відкрите акціонерне товариство «Благовіщенське хлібоприймальне підприємство» (далі — Підприємство) звернулося до суду із позовом до відкритого акціонерного товариства «Кредитно-торговий банк» (далі — Банк), треті особи — товариство з обмеженою відповідальністю «Агропромислова компанія «Хронос» (далі — Компанія), товариство з обмеженою відповідальністю «Транс-Агро-Сервіс» (далі — Товариство), про визнання недійсним договору застави, мотивуючи його тим, що 23 січня 2003 р. воно та відповідач уклали договір застави, відповідно до умов якого на забезпечення виконання основного зобов'язання за кредитним договором від 22 січня 2003 р. № 1, укладеним між Банком та Компанією, заставодавець (Підприємство) передав у заставу заставодержателю (Банку) належне йому на праві власності нерухоме майно, оцінене сторонами у 6 млн 864 тис. 162 грн. Оскільки спірний договір голова правління Підприємства уклав з перевищенням наданих йому повноважень, позивач, посилаючись на статті 48, 63 ЦК 1963 р., статті 41, 47, 48 Закону від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІІ «Про господарські товариства» (далі — Закон «Про господарські товариства»), просив суд про задоволення позовних вимог.

Господарський суд Запорізької області рішенням від 13 червня 2006 р. в задоволенні позову відмовив.

Постановою Запорізького апеляційного господарського суду від 22 вересня 2006 р. вказане рішення місцевого суду скасовано, позов задоволено.

Вищий господарський суд України постановою від 30 листопада 2006 р. постанову апеляційного господарського суду скасував, а рішення суду першої інстанції залишив без змін.

Ухвалою колегії суддів Верховного Суду України від 1 лютого 2007 р. за касаційними скаргами Підприємства та Товариства порушено провадження з перегляду у касаційному порядку зазначеної постанови Вищого господарського суду України.

У касаційній скарзі Підприємство просило скасувати постанову суду касаційної інстанції та зали-

шити в силі постанову суду апеляційної інстанції. У касаційній скарзі Товариство просило оскаржувати постанову скасувати, а справу передати на новий розгляд до Вищого господарського суду України. На обґрунтування скарг зроблено посилання на невідповідність вказаної постанови положенням Конституції України, порушення судом касаційної інстанції норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представників позивача, відповідача, Товариства, обговоривши наведені у касаційних скаргах доводи та перевіrivши матеріали справи, Судова палата у господарських справах Верховного суду України визнала, що скарга Підприємства підлягає задоволенню, а скарга Товариства — частковому задоволенню з таких підстав.

Скасовуючи постанову суду апеляційної інстанції, Вищий господарський суд України виходив із того, що місцевий господарський суд дійшов правильного висновку про те, що договір застави було укладено за згодою Підприємства уповноваженою особою, а тому посилання позивача на порушення ст. 63 ЦК 1963 р. є помилковим.

Проте з таким висновком погодитися не можна.

За ч. 1 ст. 48 ЦК 1963 р., який діяв на момент виникнення спірних правовідносин, недійсною є та угода, що не відповідає вимогам закону.

Зі змісту ч. 1 ст. 63 цього Кодексу вбачається, що угода, укладена від імені другої особи особою, не уповноваженою на укладення угоди або з перевищенням повноважень, створює, змінює і припиняє цивільні права й обов'язки для особи, яку представляють, лише в разі дальшого схвалення угоди цією особою.

Відповідно до ст. 41 Закону «Про господарські товариства» (у редакції, що діяла на момент укладення спірного договору) Вищим органом акціонерного товариства є загальні збори, до компетенції яких, зокрема, належить затвердження договорів (угод), укладених на суму, що перевищує вказану в статуті товариства.

Пунктом 8.2.4 статуту Підприємства у редакції, затвердженій загальними зборами акціонерів товариства 16 лютого 1999 р., передбачено, що до компетенції загальних зборів акціонерів крім іншого належить затвердження договорів (угод), укладених на суму, що перевищує 60 % статутного фонду товариства.

У п. 5.1 статуту вказано, що статутний фонд Підприємства становить 559 тис. 400 грн.

За ч. 3 ст. 47 Закону «Про господарські товариства» правління вирішує всі питання діяльності акціонерного товариства, крім тих, що належать до компетенції загальних зборів і ради акціонерно-

го товариства (спостережної ради). Загальні збори можуть винести рішення про передачу частини належних їм прав до компетенції правління.

Згідно з п. 8.4.6 статуту вищий орган товариства передав ряд своїх повноважень до компетенції правління, зокрема затвердження договорів (угод), укладених на суму, що перевищує 60 % статутного фонду товариства.

Як убачається з матеріалів справи, 26 березня 2002 р. відбулися загальні збори акціонерів Підприємства, на яких було прийнято рішення дати згоду виступати майновим поручителем Компанії для забезпечення кредитних договорів, дати згоду на передачу під заставу майна: технологічного комплексу зі збереження й обробки зерна з інженерним забезпеченням і земельною ділянкою, що знаходиться в одному із сіл Запорізької області, та надано повноваження голові правління Підприємства К. на підписання договорів застави майна на забезпечення виконання умов кредитних договорів між Компанією та Банком за наявності письмового звернення генерального директора Компанії.

Під час розгляду справи судом апеляційної інстанції було встановлено, що генеральний директор Компанії письмово не звертався до Підприємства з проханням укласти спірний договір застави. Крім того, з наявної у матеріалах справи копії протоколу засідання правління позивача, яке відбулося 27 квітня 2004 р., убачається, що виконавчий орган товариства не надав згоди на затвердження вказаної угоди.

За таких обставин Запорізький апеляційний господарський суд зробив правильний висновок про те, що договір застави від 23 січня 2003 р. було укладено від імені Підприємства неуповноваженою особою, що відповідно до статей 48, 63 ЦК 1963 р. є підставою для визнання такого договору недійсним.

Враховуючи викладене, у Вищого господарського суду України не було визначених ГПК підстав для скасування законної й обґрунтованої постанови апеляційного господарського суду, у зв'язку з чим оскаржувана постанова підлягає скасуванню.

Виходячи з положень статей 6, 8 Конституції Судова палата у господарських справах Верховного Суду України не визнала за необхідне направляти справу на новий розгляд до суду першої інстанції, оскільки це суперечило б положенням статей 125, 129 Основного Закону, статей 2, 39 Закону від 7 лютого 2002 р. № 3018-III «Про судоустрій України» щодо визначення статусу Верховного Суду України та його завдання забезпечити законність у здійсненні правосуддя і викликало б конституційно недопустиму необхідність скасування законної постанови суду апеляційної інстанції. Отже, наведений у ст. 111¹⁸ ГПК перелік наслідків розгляду касаційної скарги на постанову Вищого господарського суду України не є процесуальною перешкодою для залишення в силі

постанови Запорізького апеляційного господарського суду від 22 вересня 2006 р.

Керуючись статтями 111¹⁷—111²⁰ ГПК, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України касаційну скаргу Підприємства задовольнила, а касаційну скаргу Товариства задовольнила частково: постанову Вищого господарського суду України від 30 листопада 2006 р. скасувала, а постанову Запорізького апеляційного господарського суду від 22 вересня 2006 р. залишила в силі.

Відповідно до ч. 1 ст. 29 ГПК прокурор може вступити у справу на будь-якій стадії її розгляду для представництва інтересів громадянина або держави, подати апеляційне, касаційне подання, а також подання про перегляд рішення за нововиявленими обставинами

Постанова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 20 березня 2007 р. (в и т я г)

Закрите акціонерне товариство «Укрпромпродуктсервіс» звернулося до суду з позовом до відділу державної виконавчої служби Красноперекопського міськрайонного управління юстиції Автономної Республіки Крим (далі — ДВС), треті особи — товариство з обмеженою відповідальністю «Дніпро арго», науково-виробниче сільськогосподарське підприємство «Авіс», про визнання права власності, виключення майна з акта опису й арешту майна, звільнення майна з-під арешту, визнання незаконним та скасування зазначеного акта й арешту майна.

Господарський суд Автономної Республіки Крим рішенням від 8—12 грудня 2005 р. позов задовольнив частково.

Вищий господарський суд України ухвалою від 20 липня 2006 р. відмовив заступнику прокурора Автономної Республіки Крим прийняти касаційне подання на вказане рішення місцевого господарського суду. Ухвала мотивована тим, що всупереч положенням ст. 121 Конституції, статей 2, 29 ГПК касаційне подання прокурор вніс із порушенням його компетенції, оскільки названий спір не стосується захисту інтересів держави.

Колегія суддів Верховного Суду України ухвалою від 1 березня 2007 р. за касаційним поданням Генерального прокурора України порушила провадження з перегляду у касаційному порядку зазначеної ухвали Вищого господарського суду України.

У касаційному поданні Генеральний прокурор просив скасувати оскаржувану ухвалу та передати справу на розгляд до Вищого господарського суду України. На обґрунтування подання зроблено посилання на невідповідність вказаної ухвали положенням Основного Закону та рішенням Верховного Суду України з питань застосування норм матеріального права, різне застосу-

вання Вищим господарським судом України одного й того ж положення закону в аналогічних справах, порушення судом касаційної інстанції норм матеріального та процесуального права.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення представника Генеральної прокуратури України, обговоривши наведені у касаційному поданні доводи та перевіrivши матеріали справи, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України визнала, що подання підлягає задоволенню з таких підстав.

Згідно зі ст. 121 Конституції одним із завдань прокуратури України є представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом.

У ст. 36¹ Закону від 5 листопада 1991 р. № 1789-ХІІ «Про прокуратуру» передбачено, що представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні прокурорами від імені держави процесуальних та інших дій, спрямованих на захист в суді інтересів громадянина або держави у випадках, передбачених законом. Однією з форм представництва є звернення до суду з позовами або заявами про захист прав і свобод іншої особи, невизначеного кола осіб, прав юридичних осіб, коли порушуються інтереси держави, або про визнання незаконними правових актів, дій чи рішень органів і посадових осіб. Підставою представництва у суді інтересів держави є наявність порушень або загрози порушень економічних, політичних та інших державних інтересів внаслідок протиправних дій (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб, що вчиняються у відносинах між ними або з державою.

Частиною 1 ст. 2 ГПК, у якій визначено підстави порушення справ у господарському суді, до таких віднесено позовні заяви прокурорів та їх заступників, які звертаються до господарського суду в інтересах держави. Відповідно до положень ч. 3 цієї статті прокурор, який звертається до господарського суду в інтересах держави, в позовній заяві самостійно визначає, у чому полягає порушення інтересів держави, та обґрунтовує необхідність їх захисту, а також вказує орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах.

Зі змісту ч. 1 ст. 29 цього Кодексу вбачається, що прокурор може вступити у справу на будь-якій стадії її розгляду для представництва інтересів громадянина або держави, подати апеляційне, касаційне подання, а також подання про перегляд рішення за нововиявленими обставинами.

Вказана норма кореспондується з нормою, закріпленою у ст. 107 ГПК, згідно з якою прокурор має право подати касаційне подання на рішення місцевого господарського суду, що набрало законної сили, та постанову апеляційного суду.

Як зазначено в п. 5 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 8 квітня

1999 р. № 3-рп/99 у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень ст. 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді), поняття «орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах», що міститься в ч. 2 ст. 2 вказаного Кодексу, означає орган, на який державою покладено обов'язок щодо здійснення конкретної діяльності у відповідних правовідносинах, спрямованої на захист інтересів держави.

З матеріалів справи вбачається, що касаційне подання на прийняте у зазначеній справі рішення Господарського суду Автономної Республіки Крим від 8—12 грудня 2005 р. було внесено заступником прокурора Автономної Республіки Крим в інтересах держави в особі ДВС.

Відповідно до ст. 1 Закону від 24 березня 1998 р. № 202/98-ВР «Про державну виконавчу службу» (у редакції, яка була чинною на момент прийняття оскаржуваної ухвали суду касаційної інстанції) державна виконавча служба входить до системи органів Міністерства юстиції України і здійснює виконання рішень судів, третейських судів та інших органів, а також посадових осіб відповідно до законів України.

За ст. 4 вказаного Закону державний виконавець є представником влади і здійснює примусове виконання судових рішень, постановлених іменем України, та рішень інших органів (посадових осіб), виконання яких покладено на державну виконавчу службу, у порядку, передбаченому законом.

Звертаючись до Вищого господарського суду України з касаційним поданням, заступник прокурора Автономної Республіки Крим вказав на те, що рішення Господарського суду Автономної Республіки Крим від 8—12 грудня 2005 р. суттєво порушило інтереси держави, перешкоджає виконанню органами державної виконавчої служби покладених на них державою завдань та функцій щодо своєчасного, повного і неупередженого примусового виконання рішень, передбачених законом, а також надходженню коштів до бюджету. При цьому поза увагою суду залишилася та обставина, що на момент розгляду справи у провадженні ДВС перебувало зведене виконавче провадження за наказами господарського суду про стягнення на користь Кримського республіканського відділення Фонду соціального захисту інвалідів 61,7 тис. грн, управління Пенсійного фонду України — 61 тис. 700 грн, Вишневецької сільської ради — 505 тис. 800 грн. Хоча при вирішенні спору про визнання права власності на описане майно зачіпаються інтереси вказаних осіб, суд не залучив їх до участі у справі.

Враховуючи викладене, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України,

керуючись статтями 111¹⁷—111²¹ ГПК, касаційне подання Генерального прокурора України задовольнила: ухвалою Вищого господарського суду

України від 20 липня 2006 р. скасувала і передала справу на розгляд до Вищого господарського суду України.

Рішення у кримінальних справах

Згідно з ч. 4 ст. 419 КПК України при розгляді справи про застосування примусових заходів медичного характеру в судовому засіданні допитуються свідки та перевіряються докази, що доводять або спростовують вчинення особою суспільно небезпечного діяння, а також перевіряються інші обставини, які мають істотне значення для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру. У необхідних випадках у судове засідання викликається експерт

Згідно з ч. 4 ст. 419 КПК при розгляді справи про застосування примусових заходів медичного характеру в судовому засіданні допитуються свідки та перевіряються докази, що доводять або спростовують вчинення особою суспільно небезпечного діяння, а також перевіряються інші обставини, які мають істотне значення для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру. В необхідних випадках у судове засідання викликається експерт.

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 8 листопада 2007 р. (в и т я з)

Під час розгляду кримінальної справи районний суд дотримав зазначених вимог закону. Він, перевіривши наявні у справі докази, дав їм належну оцінку та дійшов правильного висновку про вчинення Т.О. суспільно небезпечного діяння.

Білопільський районний суд Сумської області постановою від 3 листопада 2006 р. застосував до Т.О. примусові заходи медичного характеру у виді госпіталізації до психіатричного закладу із суворим наглядом.

Так, допитана під час досудового слідства Т.О. у присутності захисника підтвердила, що вона 28 березня 2006 р., побачивши на своєму подвір'ї С.А., стала виганяти його, але через те що він не хотів виходити з двору, побила потерпілого.

Апеляційний суд Сумської області ухвалою від 16 січня 2007 р. залишив зазначену постанову без змін.

Свідок Т.М. під час досудового слідства зазначив, що вказаного дня він, повернувшись з роботи, побачив лежачого на подвір'ї С.А., хотів його підняти, але оскільки останній перебував у стані сильного алкогольного сп'яніння, перетягнув зі свого двору на вулицю. Від матері Т.М. дізнався, що вона побила потерпілого. Свою матір свідок охарактеризував як хвору жінку, яка скаржилася на головний біль та розмовляла сама із собою.

Згідно з постановою суду Т.О. в ніч на 28 березня 2006 р. під час сварки із С.А., маючи умисел позбавити його життя, заподіяла потерпілому поліном численних ударів, у тому числі по голові, внаслідок чого він від отриманих тілесних ушкоджень помер.

Потерпіла С.Л. та свідки Б. і К. стверджували, що Т.О. проявляла до них та інших односельців агресивність. При цьому К. засвідчила, що Т.О. декілька разів до вчинення злочину бігала з палицею за С.А. і погрожувала його вбити.

У касаційній скарзі потерпіла С.Л. просила скасувати судові рішення і направити справу на додаткове розслідування, пославшись на те, що висновки органу досудового слідства, судів першої та апеляційної інстанцій про заподіяння саме Т.О. потерпілому численних ударів, що спричинили його смерть, суперечливі та не відповідають фактичним обставинам справи. Вона також стверджувала, що до вбивства С.А. був причетний Т.М. — син обвинуваченої.

Згідно з висновками судово-медичної експертизи смерть С.А. настала від відкритої черепно-мозкової травми. Судово-медичний експерт підтвердив, що виявлені в С.А. тілесні ушкодження могли утворитися за вказаних Т.О. обставин. Він також зазначив, що потерпілий за кілька годин до настання смерті перебував у стані сильного алкогольного сп'яніння, тому не міг захищатися від ударів Т.О.

Перевіривши матеріали справи й обговоривши викладені в касаційній скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що вона задоволенню не підлягає з таких підстав.

Згідно з висновками стаціонарної судово-психіатричної експертизи Т.О. виявляє ознаки хронічного душевного захворювання — шизофренії параноїчної форми. На момент вчинення суспільно небезпечного діяння перебувала в хворобливому стані та не могла усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, тому потребує застосування примусових засобів медичного характеру у виді госпіталізації до психіатричного закладу із суворим наглядом.

Як убачається з матеріалів справи, під час досудового слідства було проведено всі необхідні слідчі дії для з'ясування обставин вчинення суспільно небезпечного діяння та особи Т.О., а також встановлено, що остання вбила С.А. у стані неосудності. Після закінчення досудового слідства слідчий відповідно до вимог ч. 3 ст. 417 КПК склав постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування до Т.О. примусових заходів медичного характеру.

Із огляду на наведене висновок районного суду про вчинення Т.О. суспільно-небезпечного діяння у стані неосудності та необхідність у зв'язку з цим застосування до неї примусових заходів медичного характеру є обґрунтованим.

Доводи про недоведеність винності Т.О. у вчиненні вбивства С.А. перевіряв апеляційний суд та визнав безпідставними. Свій висновок суд переконливо мотивував в ухвалі, тому вважати його необґрунтованим чи сумнівним немає підстав.

За таких обставин посилення потерпілої на те, що висновки судів ґрунтуються на припущеннях та не відповідають фактичним обставинам справи, безпідставні.

Що ж до доводів С.Л. про те, що до вбивства її сина був причетний Т.М., то ці обставини перевірялися під час досудового слідства та за результатами перевірки слідчий відмовив у порушенні кримінальної справи щодо Т.М.

Оскільки порушень вимог кримінально-процесуального закону, які б перешкождали суду повно та всебічно розглянути справу і постановити законне й обґрунтоване рішення, не виявлено, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу потерпілої С.Л. залишила без задоволення.

Незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів вважаються будь-які оплатні чи безоплатні форми їх реалізації всупереч вимогам законодавства. Обопільне введення шляхом ін'єкцій наркотичного засобу, психотропної речовини або їх аналогів, які придбані особами за спільні кошти, збуту не утворюють

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27 листопада 2007 р. (в и т я з)

Києво-Святошинський районний суд Київської області вирок від 9 лютого 2007 р. засудив М. за ч. 1 ст. 309 КК на один рік обмеження волі, за ч. 2 ст. 307 цього Кодексу — на п'ять років позбавлення волі з конфіскацією майна.

На підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим засудженому визначено остаточне покарання у виді п'яти років позбавлення волі.

М. визнано винним у тому, що він 25 липня 2006 р. незаконно придбав для власного вживання та з метою збуту в не встановленої слідством особи особливо небезпечний наркотичний засіб — 0,25 грама героїну, — який незаконно зберігав, переніс у під'їзд будинку, де незаконно виготовив розчин героїну, частину з якого вжив особисто, частину передав Г. і С., які вжили цей наркотичний засіб, а ще одну — набрав у шприц для

вживання Б., проте не встиг передати останній, оскільки був затриманий працівниками міліції.

Апеляційний суд Київської області ухвалою від 25 квітня 2007 р. скасував вирок районного суду у частині засудження М. за ч. 2 ст. 307 КК і закриттв справу за відсутністю в його діях складу злочину, передбаченого цією статтею, та постановив вважати його засудженням за ч. 1 ст. 309 цього Кодексу на один рік обмеження волі.

У касаційному поданні прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, зазначив, що апеляційний суд неправильно застосував кримінальний закон і безпідставно скасував вирок у частині засудження М. за ч. 2 ст. 307 КК. У зв'язку з цим він порушив питання про скасування ухвали апеляційного суду і залишення без змін вироку місцевого суду.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені в касаційному поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що воно не підлягає задоволенню з таких підстав.

Суд апеляційної інстанції, переглядаючи вирок суду першої інстанції, встановив, що в діях М. немає складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК. Свій висновок суд обґрунтував тим, що обопільне введення шляхом ін'єкцій наркотичного засобу особами, які його придбали за спільні кошти, збуту не утворює. Апеляційний суд також визнав, що всі сумніви щодо придбання наркотичного засобу за спільні кошти та спільного його вживання повинні тлумачитися на користь підсудного

Із таким висновком погодилась і колегія суддів, оскільки він підтверджений матеріалами справи.

Так, на досудовому слідстві М. незмінно стверджував, що він на прохання Б. і С. придбав для них, а також для себе та своєї співмешкankи Г. героїн, який вони разом вживали. Цей наркотичний засіб засуджений придбав за 80 грн, 40 грн з яких йому дали Б. і С., а решту додав він. Той факт, що Б. і С. просили М. придбати їм героїн, який потім С., М. і Г. разом вжили, а Б. не встигла вжити, доведено в суді, що в касаційному поданні не заперечується.

Показання Г. (про те, що вона не давала М. гроші на придбання наркотичного засобу, оскільки вони спільно проживали), С. (про те, що вона грошей на героїн не давала) та Б. (про те, що вона не пам'ятає, чи давала на це гроші) не спростовують твердження М. про придбання ним зазначеного засобу за кошти всіх осіб, які мали намір разом його вжити. Та обставина, що М. заздалегідь знав, скільки коштуватиме героїн, не свідчить про те, що при його придбанні він мав умисел на збут і надалі збув частину цієї речовини.

Із огляду на викладене апеляційний суд дійшов правильного висновку про відсутність у діях М. складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК.

Оскільки істотних порушень вимог кримінально-процесуального закону, які давали б підстави для скасування ухвали апеляційного суду, не виявлено,

колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України у задоволенні касаційного подання прокурора відмовила.

Дії засудженого, який неналежно виконував обов'язки, пов'язані із безпечною експлуатацією атракціонів, що призвело до заподіяння потерпілим тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, суд правильно кваліфікував за ч. 1 ст. 367 КК України як службова недбалість

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 25 грудня 2007 р. (в и т я з)

Євпаторійський міський суд Автономної Республіки Крим вироком від 30 січня 2007 р. засудив Г. за ч. 1 ст. 367 КК на два роки обмеження волі з позбавленням права виконувати організаційно-розпорядчі функції строком на два роки, за ст. 128 цього Кодексу — на два роки обмеження волі.

Відповідно до ч. 1 ст. 70 КК за сукупністю злочинів засудженому визначено остаточне покарання у виді трьох років обмеження волі з позбавленням права виконувати організаційно-розпорядчі функції строком на два роки. На підставі ст. 75 КК Г. звільнено від відбування основного покарання з випробуванням з іспитовим строком один рік шість місяців.

Цим вироком засуджено також К., скарги та подання щодо якого не надходили.

Апеляційний суд Автономної Республіки Крим ухвалою від 27 березня 2007 р. зазначений вирок змінив: виключив із нього рішення про засудження Г. за ст. 128 КК і постановив вважати його засудженим за ч. 1 ст. 367 цього Кодексу на два роки обмеження волі з позбавленням права виконувати організаційно-розпорядчі функції строком на два роки. На підставі ст. 75 КК засудженого звільнено від відбування основного покарання з покладенням на нього обов'язків, передбачених ст. 76 цього Кодексу.

Г. визнано винуватим у допущенні такої службової недбалості. 16 серпня 2005 р. він унаслідок неналежного виконання своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них порушив вимоги підпунктів 2.1, 2.9 п. 2 Посадової інструкції заступника директора товариства з обмеженою відповідальністю (далі — ТОВ) з експлуатації атракціонів та охорони праці — не забезпечив технічно правильну експлуатацію атракціону, що експлуатується ТОВ. Крім того, Г. не дотримався вимог підпунктів 7.1, 7.3 п. 7 Керівництва з експлуатації атракціонів — не здійснив належний контроль надійності кріплення всіх збірних одиниць, не забезпечив утримання атракціонної техніки у технічно справному стані та безпечні умови її роботи шляхом організації належного обслуговування і ремонту, а також зазначеного дня був відсутній на

робочому місці та не брав участі у щоденному огляді атракціону, проте поставив свій підпис у журналі на підтвердження його придатності до експлуатації.

Того ж дня під час експлуатації атракціону перекинулася його кабіна, де перебували малолітня Д. та неповнолітній Л., які впали з висоти на землю. Унаслідок падіння Д. отримала середньої тяжкості тілесні ушкодження, а Л. — легкі тілесні ушкодження.

У касаційній скарзі засуджений Г. просив скасувати судові рішення і закрити справу, оскільки вважав, що його засуджено безпідставно.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши викладені в касаційній скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що її слід залишити без задоволення з таких підстав.

Відповідно до положень ст. 398 КПК підставами для скасування або зміни касаційною інстанцією рішення місцевого та апеляційного судів є істотне порушення кримінально-процесуального закону, неправильне застосування кримінального закону та невідповідність призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого.

Висновок суду першої інстанції про доведеність винуватості Г. у вчиненні передбаченого ч. 1 ст. 367 КК злочину за викладених у вирокі обставин є правильним. Зокрема, він ґрунтується на показаннях: засудженого Г., який не заперечував, що 16 серпня 2006 р. він не брав участі у проведенні щоденної перевірки справності атракціону, а після усної доповіді механіка письмово підтвердив придатність атракціону до експлуатації; свідка З. (директора ТОВ), яка зазначила, що згідно з наказом Г. і К. було призначено відповідальними за безпеку експлуатації атракціонів, тобто вони повинні були щодня перевіряти їх технічний стан; свідка Ш., котра за свідчила, що приблизно о 10 годині Г. на робочому місці не було, за її присутності він і К. атракціон не оглядали, проте останній повідомив їй, що оглянув атракціон, тому вона може здійснювати його запуск.

Відповідно до висновку судово-технічної експертизи 16 серпня 2005 р. атракціон експлуатувався без дотримання вимог підпунктів 7.1, 7.3 п. 7 Керівництва з експлуатації атракціонів; дії Г. не відповідали вимогам ст. 13 Закону від 14 жовтня 1992 р. № 2694-ХІІ «Про охорону праці» та підпунктів 2.1, 2.9 п. 2 Посадової інструкції заступника директора ТОВ з експлуатації атракціонів та охорони праці.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи у малолітньої Д. було виявлено середньої тяжкості тілесні ушкодження, а в неповнолітнього Л. — легкі тілесні ушкодження.

Враховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала що Г. обґрунтовано визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 367 КК.

Практика розгляду судами корпоративних спорів *

Господарські товариства — універсальна і найбільш оптимальна в стабільному майновому обороті організаційно-правова форма суб'єктів господарювання. Необхідною умовою для їх діяльності є забезпечення ефективного та своєчасного захисту прав та охоронюваних законом інтересів учасників корпоративних відносин, які пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності господарських товариств.

Ця сфера правового регулювання є пріоритетною як у законодавствах зарубіжних країн, так і на міждержавному рівні. Зокрема, на думку Європейської Комісії, право товариств «можна вважати фундаментом усієї ринкової економіки»¹. У зв'язку з цим законодавство України про компанії також віднесено до пріоритетної сфери першого етапу виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджену відповідним Законом від 18 березня 2004 р. № 1629-IV.

Проте, аналізуючи стан нормативного забезпечення корпоративних відносин в Україні, доводиться констатувати, що вітчизняне законодавство занадто фрагментарно регулює питання створення та діяльності цих суб'єктів на відміну від законодавства провідних країн світу.

Законодавча неврегульованість, недосконалість формулювань положень нормативно-правових актів, наявність колізій у зазначеній сфері призводять до неоднакового тлумачення та застосування судами корпоративного законодавства. Названі фактори є причиною численних помилок при розгляді судами корпоративних спорів, високої питомої ваги скасованих та змінених судових рішень, що викликає потребу у напрацюванні єдиної судової практики.

Окрім того, вітчизняний корпоративний сектор характеризується зростанням кількості корпоративних конфліктів, які завдають шкоди не лише їх учасникам, а й інвестиційному іміджу держави в цілому. Чинне законодавство дозволяє на сьогодні формально законними засобами здійснювати корпоративні захоплення шляхом зловживання

правом, використання прогалин та колізій в законодавстві тощо. Такі дії стають можливими в тому числі у зв'язку з неефективністю судового контролю в аналізованій сфері.

Таким чином, дотримання господарськими судами матеріального та процесуального законодавства при вирішенні корпоративних спорів є визначальним для виконання мети правосуддя щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів осіб, а не використання недобросовісними учасниками обороту з метою захоплення корпоративного контролю.

Законом від 15 грудня 2006 р. № 483-V «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів» (далі — Закон № 483-V) розширено юрисдикцію господарських судів шляхом віднесення до їх підвідомчості (підсудності) справ, що виникають з корпоративних відносин, а це призвело до зростання кількості господарських спорів цієї категорії.

Актуальність проведення цього узагальнення визначається також запланованим запровадженням спеціалізації суддів господарських судів України щодо розгляду спорів з корпоративних відносин, а також створенням відповідної судової палати у Вищому господарському суді України, що передбачено постановою Пленуму Вищого господарського суду України та Ради суддів господарських судів України від 26 липня 2007 р. «Про підсумки роботи господарських судів України у I півріччі 2007 року та їх завдання на поточний рік».

За таких умов формування єдиної судової практики та надання роз'яснень Верховним Судом України з питань застосування законодавства сприятиме впорядкуванню корпоративних відносин, та, в цілому, розвитку підприємництва і захопленню до інвестиційної діяльності.

Метою узагальнення є аналіз застосування господарськими судами норм законодавства при вирішенні корпоративних спорів, виявлення складних і спірних питань у судовій практиці та законодавстві, розробка пропозицій щодо забезпечення однакового застосування господарськими судами норм права, а також заповнення прогалин у законодавстві.

В узагальненні проаналізовано практику розгляду господарськими судами корпоративних спо-

* Узагальнення підготовлено суддею Верховного Суду України О.І. Потильчаком та начальником управління вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду України І.В. Бейцун, кандидатом юридичних наук.

¹ Європейська Комісія. Біла книга. Підготовка асоційованих країн Центральної та Східної Європи до внутрішнього ринку Союзу. — Брюссель, 1995. — С. 4.

рив за 2005 р.—I півріччя 2007 р. При цьому як корпоративні в узагальненні розглядалися спори, що виникають між учасниками корпоративних відносин з приводу захисту їх прав та охоронюваних законом інтересів.

Аналіз даних щодо розгляду господарськими судами корпоративних спорів у 2005 р.—I півріччі 2007 р.

Згідно з даними апеляційних господарських судів, у 2005—2006 рр. та I півріччі 2007 р. місцеві господарські суди з прийняттям рішення розглянули майже 2,5 тис. корпоративних спорів або 86,2 % від тих, які перебували у провадженні. Аналіз цих даних свідчить про зменшення як кількості, так і питомої ваги справ, у яких судами задоволено позовні вимоги. Так, з прийняттям рішення місцеві господарські суди розглянули: 1038 корпоративних спорів у 2005 р., позовні вимоги задоволено у 917 або 88,3 % від числа розглянутих із прийняттям рішення; у 2006 р. — 818 корпоративних спорів, позовні вимоги задоволено у 681 або 83,3 %; у I півріччі 2007 р. — 636 корпоративних спорів, позовні вимоги задоволено у 428 або 67,3 %.

У структурі корпоративних спорів, розглянутих з прийняттям рішення в 2006 р., спори, пов'язані зі створенням господарських товариств: скасування державної реєстрації товариства, спори між засновниками товариства, спори щодо зобов'язань, які виникли до державної реєстрації товариства, становили 68,1 % [77,8 %]²; спори про визнання рішень загальних зборів недійсними — 7 % [4,7 %]; спори, пов'язані з виходом, виключенням учасника з товариства, переходом частки учасника в статутному (складеному) капіталі товариства — 3,2 % [1,3 %]; спори щодо компетенції, порядку обрання та відкликання наглядової ради товариства, визнання рішень наглядової ради недійсними — 0,6 % [0,6 %]; спори щодо компетенції, порядку обрання та відкликання виконавчого органу товариства — 0,2 % [0,4 %]; інші корпоративні спори — 20,9 % [15,2 %]. У I півріччі 2007 р. питома вага розглянутих з прийняттям рішення корпоративних спорів, пов'язаних зі створенням господарських товариств: скасування державної реєстрації товариства, спори між засновниками товариства, спори щодо зобов'язань, які виникли до державної реєстрації товариства становила 34,9 %; спорів про визнання рішень загальних зборів недійсними — 19,5 %; спорів, пов'язаних з виходом, виключенням учасника з товариства, переходом частки учасника в статутному (складеному) капіталі товариства — 8,8 %; спорів щодо компетенції, порядку обрання та відкликання наглядової ради товариства, визна-

ння рішень наглядової ради недійсними — 1,6 %; спорів щодо компетенції, порядку обрання та відкликання виконавчого органу товариства — 0,8 %; інших корпоративних спорів — 34,4 %.

До апеляційних господарських судів у 2006 р. надійшло 166 апеляційних скарг, апеляційних подань про перегляд судових рішень місцевих судів, прийнятих за результатами розгляду корпоративних спорів, з яких розглянуто 141. Задоволено 60 апеляційних скарг, подань або 42,6 % [49,3 %] від розглянутих в апеляційному порядку, у тому числі скасовано — 52, або 36,9 % [37 %]. Найбільший відсоток задоволених апеляційних скарг, подань на судові рішення місцевих господарських судів областей: Сумської та Харківської — по 75 % [25 %]; Миколаївської та Одеської — по 71,4 % [66,7 %]; Дніпропетровської та Кіровоградської — по 56,3 % [47,8 %]; а також Чернігівської області та м. Києва — по 54,5 % [60 %].

За касаційними скаргами, поданнями на рішення місцевих та апеляційних судів, постановлених у корпоративних спорах у 2006 р., Вищий господарський суд України розглянув 51 справу. У касаційному порядку цей суд задовольнив 21 касаційну скаргу, подання або 41,2 % [47,4 %] від розглянутих у касаційному порядку.

Судова палата у господарських справах Верховного Суду України за касаційними скаргами, поданнями на судові рішення Вищого господарського суду України у корпоративних спорах розглянула 14 справ. За результатами перегляду у касаційному порядку скасовано 13 [4 із 5 розглянутих] справ.

У I півріччі 2007 р. за апеляційними скаргами, поданнями про перегляд судових рішень з корпоративних спорів як місцевих господарських, так і місцевих загальних судів у провадженні апеляційних господарських судів перебувало 500 справ. Зокрема, в провадженні Київського апеляційного господарського суду перебувало 145 справ і всі за апеляційними скаргами на судові рішення місцевих загальних судів; Донецького апеляційного господарського суду на судові рішення місцевих загальних судів — 18, або 52,9 % від тих, що перебували в провадженні.

За результатами апеляційного розгляду задоволено 188 апеляційних скарг або 37,1% від розглянутих, із них скасовано — 101 або 31,8 %.

У касаційному порядку Вищий господарський суд України задовольнив 14 касаційних скарг або 41,2 % від розглянутих у касаційному порядку.

За касаційними скаргами, поданнями на судові рішення Вищого господарського суду України з корпоративних спорів Судова палата у господарських справах Верховного Суду України у I півріччі 2007 р. розглянула 83 справи, скасувала 2 судових рішення. У тому числі за спорами: про визнання рішень загальних зборів недійсними — 50 справ,

² Тут і далі у квадратних дужках наведено дані за 2005 р.

скасовано 1 судове рішення; пов'язаними з виходом, виключенням учасника з товариства, переходом частки учасника в статутному (складеному) капіталі товариства — 5 справ, скасовано 1 судове рішення.

Підвідомчість (підсудність) корпоративних спорів господарським судам

Законом № 483-V до підвідомчості (підсудності) господарських судів віднесено справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів. Зазначеним Законом також визначено поняття «корпоративні відносини» як відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. Відповідно до ч. 1 ст. 167 Господарського кодексу України (далі — ГК) корпоративними є права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Матеріали узагальнення засвідчили, що на практиці виникають труднощі з розмежуванням підвідомчості (підсудності) зазначеної категорії спорів між господарськими судами і загальними судами, а також адміністративними судами. Це пов'язано, передусім, з відсутністю уніфікованих критеріїв для розмежування корпоративних спорів від інших категорій спорів.

Підвідомчість (підсудність) справ загальним і господарським судам визначається законодавством. У разі відсутності прямої вказівки у законі застосовується принцип розмежування підвідомчості (підсудності) за суб'єктним складом. Зокрема, на підставі ст. 1 Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПК) господарським судам підвідомчі спори щодо захисту порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів підприємств, установ, організацій, інших юридичних осіб (у тому числі іноземних), громадян, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи. При цьому справи, що виникають з корпоративних відносин, на підставі п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК підвідомчі (підсудні) господарським судам незалежно від того, які осо-

би — юридичні чи фізичні — є учасниками корпоративних відносин, з яких виник спір. Тому, якщо стороною у справі є фізична особа, вирішального значення при розмежуванні юрисдикцій набуває питання, чи є ця справа такою, що виникає з корпоративних відносин.

Зокрема, складним є питання, чи підлягають розгляду господарським судом справи, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності інших суб'єктів господарювання, які не є господарськими товариствами (кооперативи, приватні підприємства, колективні підприємства тощо), якщо стороною у справі є фізична особа?

У судів склалася неоднакова практика щодо вирішення питання про підвідомчість (підсудність) вказаної категорії спорів. Деякі суди за аналогією застосовують п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК і щодо спорів, пов'язаних з діяльністю інших суб'єктів господарювання.

Так, рішенням Господарського суду Чернігівської області від 14 травня 2007 р. у справі за позовом Ш., І. до сільськогосподарського виробничого кооперативу «Зоря» задоволено позов та визнано недійсним рішення загальних зборів членів цього кооперативу, незважаючи на те, що позивачі є фізичними особами.

Господарський суд м. Києва 16 травня 2007 р. також прийняв рішення у справі за позовом Т. до колективного підприємства «Тала» про визнання незаконними рішень загальних зборів цього підприємства.

І навпаки, ухвалою Севастопольського апеляційного господарського суду у справі за позовом М. до споживчого товариства «Речовий ринок», Ф. Л., П., Г., Ф.І., Ф. Ю., К. про визнання недійсним рішення зборів засновників цього товариства, засновницького договору товариства та скасування державної реєстрації засновницького договору суд припинив провадження у справі у зв'язку з тим, що товариство не є господарським товариством, а тому дія п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК на нього не поширюється.

У зв'язку з цим виникла необхідність роз'яснити судам, що при вирішенні питання про підвідомчість (підсудність) аналогічних категорій справ до врегулювання на законодавчому рівні у судів відсутні підстави виходити за межі підвідомчості (підсудності) господарських судів, визначених ст. 12 ГПК. Тому, незважаючи на те, що спори, пов'язані з діяльністю інших юридичних осіб, є за своїм змістом близькими до спорів, що виникають з корпоративних відносин, проте, якщо хоча б однією зі сторін спору є фізична особа, непідвідомчі (непідсудні) господарським судам.

Не підлягає розширеному тлумаченню п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК також щодо справ, пов'язаних зі ство-

ренням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності господарського товариства, **якщо стороною у справі не є ні господарське товариство, ні його учасник (засновник, акціонер), у тому числі такий, що вибув.**

Зокрема, у судів виникають труднощі щодо визначення підвідомчості (підсудності) спорів за участю спадкоємців учасників господарського товариства, які ще не стали учасниками господарського товариства.

Так, Донецький апеляційний господарський суд постановою від 12 червня 2007 р. у справі за позовом ТОВ «Зодіак» до Л.С., Л.О. про визначення їх часток у статутному капіталі товариства, успадкованих після смерті учасника товариства, обгрунтовано припинив провадження у справі на підставі п. 1 ст. 80 ГПК (спір не підлягає вирішенню в господарських судах). Судова колегія апеляційної інстанції дійшла висновку про те, що цей спір не є корпоративним з огляду на те, що відносини між юридичною особою-позивачем та спадкоємцем померлого учасника не є корпоративними.

Проте є випадки помилкового розгляду господарськими судами справ за позовами спадкоємців учасників товариства-фізичних осіб.

Наприклад, Київський апеляційний господарський суд рішенням від 23 квітня 2007 р. змінив рішення Господарського суду м. Києва від 28 лютого 2007 р. у справі за позовом М. до ТОВ «Статус», ТОВ «Торгівельні мережі 2000» щодо визнання частково недійсним протоколу загальних зборів, визнання учасником товариства та стягнення моральної шкоди. Судова колегія вказаного суду прийняла рішення про відмову у задоволенні позову у зв'язку з тим, що загальні збори відмовили позивачу (спадкоємцю) у прийнятті до складу учасників товариства. З таким висновком погодився також Вищий господарський суд України у постанові від 19 липня 2007 р.

У результаті аналізу судової практики встановлено, що досить складним є також питання чіткого розмежування корпоративних та трудових відносин, оскільки правовідносини, що виникають між одноособовим виконавчим органом та господарським товариством, регулюються і нормами трудового права, і нормами цивільного та господарського права. Відповідно у господарських судів та загальних судів склалася неоднакова практика щодо підвідомчості (підсудності) цієї категорії справ.

Так, рішенням Господарського суду м. Севастополя від 22 березня 2007 р. задоволено позов К. до ТОВ «Альфа і Ко» про визнання недійсним рішення зборів учасників про обрання Л. директором товариства та визнання недійсним наказу голови товариства про призначення Л. на цю поса-

ду. Постановою Севастопольського апеляційного господарського суду від 24 квітня 2007 р. рішення місцевого господарського суду скасовано у частині задоволення позовних вимог про визнання недійсним наказу голови товариства, в цій частині провадження у справі припинено у зв'язку з тим, що внутрішні відносини між працівником, у тому числі особою, яка є одноособовим виконавчим органом підприємства, які стосуються трудових обов'язків та обов'язків підприємства щодо створення сприятливих умов праці, визначаються нормами трудового права. Отже, накази про прийняття на роботу та звільнення з посади є актами волевиявлення підприємства, спрямованими на встановлення або припинення трудових відносин між підприємством та конкретним працівником. Тому спори, пов'язані із скасуванням (визнанням недійсними) наказів про прийняття на роботу, звільнення з посади, належать до трудових спорів і непідвідомчі господарським судам.

Інший приклад. Господарський суд Сумської області 23 квітня 2007 р. прийняв рішення у справі за позовом П. до ТОВ «Сумський регіональний маркетинговий центр», К.Г., К.Ю. про визнання недійсним протоколу зборів учасників товариства, на яких було прийнято рішення про звільнення з посади директора товариства та призначення іншого. Харківський апеляційний господарський суд постановою від 7 червня 2007 р. рішення залишив без змін.

Аналогічний висновок зробила колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України. Ухвалою від 25 квітня 2007 р. у справі за позовом П. до ЗАТТ «Поріччя», Г. про визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерів ЗАТТ «Поріччя» та зобов'язання усунути перешкоди у виконанні П. обов'язків голови правління скасовано рішення Хустського районного суду Закарпатської області від 18 липня 2006 р. та рішення Апеляційного суду Закарпатської області від 30 жовтня 2006 р. у зв'язку з незаконністю та необгрунтованістю, а справу направлено до суду першої інстанції для вирішення питання про розгляд справи в порядку господарського судочинства у відповідності до Закону № 483-V.

При вирішенні питання про підвідомчість (підсудність) аналогічних категорій спорів судам необхідно керуватися тим, що **справи у трудових спорах між учасником (засновником, акціонером) господарського товариства-фізичною особою і господарським товариством є підвідомчими (підсудними) загальним судам.**

Як впливає зі змісту ст. 3 Кодексу законів про працю України (далі — КЗпП), до трудових відносин належать відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої на-

лежності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами.

Також відповідно до ч. 4 ст. 65 ГК у разі найму керівника підприємства з ним укладається договір (контракт), в якому визначається строк найму, права, обов'язки і відповідальність керівника, умови його матеріального забезпечення, умови звільнення його з посади, інші умови найму за погодженням сторін. А згідно з ч. 6 вказаної статті керівника підприємства може бути звільнено з посади достроково на підставах, передбачених договором (контрактом), відповідно до закону.

При вирішенні питання про те, чи є спір, який виник між вказаними особами, трудовим, судам необхідно керуватися положеннями гл. XV КЗпП «Індивідуальні трудові спори». У зв'язку з цим спори, пов'язані з оскарженням членами виконавчих органів товариства, а також тими членами наглядової ради товариства, які уклали з товариствами трудові договори, рішень відповідних органів товариства про звільнення (усунення, відсторонення, відкликання) їх з посади, розглядаються в порядку позовного провадження загальними судами як трудові спори.

Так, ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 11 липня 2007 р. у справі за позовом М. до ТОВ «Національний центр медичних технологій» про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та відшкодування моральної шкоди скасовано рішення Святошинського районного суду м. Києва від 26 липня 2006 р. та рішення Апеляційного суду м. Києва від 30 листопада 2006 р. і передано справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Апеляційний суд, зокрема, вказав, що позивач брав участь у засіданні зборів учасників ТОВ, на яких було переобрано генерального директора ТОВ, а тому порушення порядку його повідомлення про скликання зборів немає правового значення. Так само не має правового значення видання наказу про звільнення позивача з роботи в період його тимчасової непрацездатності, оскільки наказ є лише фактичним оформленням відповідного рішення зборів учасників ТОВ.

Колегія суддів Верховного Суду України з таким висновком не погодилася, вказавши, що судами, зокрема, не з'ясовано дотримання порядку звільнення, передбаченого КЗпП.

Зважаючи на це, необхідно звернути увагу судів, що у цьому разі відповідна посадова особа товариства, навіть якщо вона є учасником (акціонером) господарського товариства, звертається до суду за захистом своїх трудових, а не корпоративних прав.

Потрібно також роз'яснити судам, що способом захисту порушених або оспорюваних прав

у таких категоріях спорів є подання позову про поновлення на посаді, зобов'язання усунути перешкоди у виконанні посадових обов'язків тощо відповідної посадової особи господарського товариства, а не позову про визнання недійсним відповідного рішення загальних зборів акціонерів (учасників) товариства чи наглядової ради товариства.

Підвідомчими (підсудними) загальним судам є також спори між учасником (засновником, акціонером) господарського товариства та товариством, що виникають не з корпоративних відносин, а щодо трудових відносин посадових осіб товариства, якщо однією зі сторін, які беруть участь у справі, є фізична особа.

Таким чином, на сьогодні чинне законодавство частину фактично корпоративних спорів чи пов'язаних з ними спорів залишило у підвідомчості (підсудності) загальних судів. У зв'язку з цим наявні розбіжності у практиці загальних і господарських судів, а також прийняття взаємовиключних рішень, що потребує негайного врегулювання на законодавчому рівні.

Господарським судам необхідно також звернути увагу на підвідомчість (підсудність) ще однієї категорії спорів, пов'язаних з корпоративними відносинами. Зокрема, у правовідносинах щодо реалізації корпоративних прав відповідно до ст. 9 Закону від 10 грудня 1997 р. № 710/97-ВР «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного документообігу цінних паперів в Україні» (далі — Закон № 710/97-ВР) бере участь реєстратор, який веде реєстр власників іменних цінних паперів.

При вирішенні справ за позовами акціонерів щодо внесення змін до системи реєстру власників іменних цінних паперів судам необхідно враховувати таке.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону № 710/97-ВР діяльність щодо ведення реєстру власників іменних цінних паперів здійснює емітент або реєстратор. Якщо кількість власників іменних цінних паперів емітента перевищує кількість, визначену Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі — ДКЦПФР) як максимальну для організації самостійного ведення реєстру емітентом, емітент зобов'язаний доручити ведення реєстру реєстратору шляхом укладення відповідного договору.

Обов'язок емітента забезпечити ведення реєстру реєстратором власників іменних цінних паперів встановлений у п. 9 розд. VII Положення про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (затверджений рішенням ДКЦПФР від 17 жовтня 2006 р. № 1000; зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 22 січня 2007 р. за № 49/13316).

У зв'язку з цим у випадку, якщо ведення реєстру власників іменних цінних паперів здійснюється реєстратором, то як відповідач у справі за позовами щодо внесення змін до системи реєстру повинні залучатися відповідне акціонерне товариство та реєстратор.

Судам потрібно мати на увазі, що ця категорія спорів є підвідомчою (підсудною) господарським судам і в разі, якщо однією з осіб, які беруть участь у справі, є фізична особа, як справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК.

Так, у справі за позовом В. до ТОВ «Кримреєстр» про визнання недійсною коригуючої операції в системі реєстру власників іменних акцій ВАТ «Лакський завод будівельних матеріалів» Київський районний суд м. Симферополя у вересні 2006 р. порушив провадження. Проте після вирішення спору судом першої інстанції справа разом з апеляційною скаргою у березні 2007 р. обгрунтовано надіслана Апеляційним судом АР Крим до Севастопольського апеляційного господарського суду.

Матеріали узагальнення засвідчили, що у практиці господарських судів виникали труднощі, пов'язані із застосуванням Прикінцевих положень Закону № 483-V. Зокрема, суди не завжди звертають увагу на вимогу п. 2, відповідно до якого господарським судам підвідомчі (підсудні) справи зі спорів, пов'язаних з корпоративними відносинами, провадження щодо яких не порушено (не відкрито).

Наприклад, помилку допустив Ковпаківський районний суд м. Сум при винесенні ухвали від 12 лютого 2007 р. у справі за позовом К. до ТОВ «Весна», Виконавчого комітету Сумської міської ради про закриття провадження у справі. Районний суд повинен був розглянути цю справу по суті у своєму провадженні, оскільки провадження у справі було відкрито у 2004 р., тобто до набрання чинності Законом № 483-V.

Судам слід враховувати, що **зі спорами, що виникають з корпоративних відносин, можуть бути пов'язані спори, які за своїм змістом є публічно-правовими, у зв'язку з чим підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства за правилами Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС) на підставі п. 4 ч. 1 ст. 17 КАС.**

Наприклад, у судів склалась неоднакова практика щодо розгляду спорів про стягнення із учасників фондового ринку штрафів, накладених уповноваженими особами ДКЦПФР.

Так, ухвалами Господарського суду м. Києва від 9 лютого 2007 р. у справі № 45/143-А та від 12 березня 2007 р. у справі № 45/203-А обгрунтовано відкрито провадження в адміністративних справах

за позовом прокурора Дніпровського району м. Києва в інтересах ДКЦПФР про стягнення штрафів відповідно до вимог КАС.

У той же час Господарський суд Донецької області ухвалою від 28 липня 2006 р. у справі за адміністративним позовом прокурора Ворошиловського району м. Донецька в інтересах держави в особі Донецького територіального управління ДКЦПФР до ВАТ Донецької фінансово-промислової компанії «Донецькоблагробуд» помилково заклав провадження у справі у зв'язку з тим, що між сторонами виник господарський спір про стягнення штрафних санкцій за правопорушення на ринку цінних паперів, розгляд якого не належить до компетенції адміністративних судів.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 17 КАС до компетенції адміністративних судів належать спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності. Проте, **суди повинні враховувати, що у разі, якщо предметом спору є визнання недійсним рішення загальних зборів учасників (акціонерів) господарського товариства, а вимога до суб'єкта владних повноважень є похідною (наприклад, про державну реєстрацію припинення юридичної особи), то такий спір підвідомчий (підсудний) господарським судам.** У цьому разі відповідна вимога про державну реєстрацію припинення юридичної особи є похідною.

Наприклад, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України (постанова від 12 червня 2007 р.) у справі за позовом заступника прокурора Івано-Франківської області в інтересах держави в особі Фонду державного майна України до ТОВ «Лукойл-Нафтохім», ЗАТ «Лукор», Виконавчого комітету Калуської міської ради та ВАТ «Оріана» про визнання частково недійсним установчого договору ЗАТ «Лукор» та зобов'язання вчинити дії розглянула справу за правилами ГПК.

У той же час Господарський суд Івано-Франківської області необгрунтовано розглянув справу за правилами КАС (постанова від 12 квітня 2006 р.) та задовольнив позов приватної фірми «Камертон» до Виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради про визнання недійсними протоколу загальних зборів ТзПВ «Інтерком-Зуб» про реорганізацію та рішення виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради про реєстрацію реорганізації. Окрім того, господарський суд не врахував, що відповідачем у справах за позовами про визнання недійсними рішень органів управління товариства є товариство.

У зв'язку з цим суди повинні суворо дотримуватися вимог процесуального закону при вирішенні

ні питання щодо юрисдикцій судів, щоб не позбавляти осіб їх конституційного права на правосуддя через відомчі розбіжності.

Застосування господарськими судами способів захисту прав, не передбачених законом

Як засвідчив аналіз судових рішень, що надійшли для узагальнення, деякі господарські суди, задовольняючи позовні вимоги, застосовують такі способи захисту прав та законних інтересів осіб, які не передбачені чинним законодавством.

Зокрема, ст. 16 Цивільного кодексу України (далі — ЦК) визначено такі способи захисту цивільних прав та інтересів судом: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Аналогічний перелік способів захисту цивільних прав встановлено ст. 20 ГК.

Однак, наприклад, набула поширення практика розгляду судами позовів про визнання рішень загальних зборів правомочними. Проте **господарським судам необхідно враховувати, що рішення загальних зборів та інших органів управління господарського товариства, які є за своєю правовою природою актами, є дійсними, якщо у судовому порядку не буде встановлено інше, тобто існує презумпція легітимності рішень відповідних органів управління.**

Так, *Господарський суд Дніпропетровської області у рішенні від 6 квітня 2007 р. у справі за позовом ЗАТ «Трубний завод ВСМПО-АВІСМА» до ВАТ «Нікопольський південно-трубний завод», Г. про визнання дійсними загальних зборів акціонерів обґрунтовано зробив висновок про те, що у суду відсутні підстави для задоволення такого позову, оскільки заявлені вимоги про визнання дійсними загальних зборів та їх рішення не відповідають можливим способам захисту прав та інтересів, встановлених господарським (цивільним) законодавством.*

У постанові Дніпропетровського апеляційного господарського суду від 19 червня 2007 р., якою апеляційну скаргу ЗАТ «Трубний завод ВСМПО-АВІСМА» залишено без задоволення, а також підкреслюється, що вимога про визнання дійсним рішення загальних

зборів акціонерів не є спором про наявність чи відсутність цивільного права, тобто не є позовом про визнання. Зазначена вимога не може бути предметом спору та розглядатися самостійно.

З аналогічних підстав **не підлягають задоволенню вимоги про визнання загальних зборів учасників (акціонерів) товариства такими, що відбулися, визнання реорганізації такою, що відбулась.** У деяких випадках суди при цьому допускають помилки.

Наприклад, Господарський суд Одеської області рішенням від 21 грудня 2006 р. необґрунтовано задовольнив позов ТОВ «Інститут аналізу права» до виробничо-комерційної фірми «Алеа» про визнання реорганізації такою, що відбулась.

Не підлягають задоволенню і вимоги щодо зміни судом місця проведення загальних зборів господарського товариства.

Наприклад, Харківський апеляційний господарський суд у постанові від 3 жовтня 2006 р. у справі за позовом ТОВ «Надія-Інвест» до ВАТ «Лебединське хлібоприймальне підприємство», ТОВ «Севен Хілз Інвестментс Груп» про зміну місця проведення загальних зборів акціонерів, скасувавши рішення Господарського суду Сумської області від 27 липня 2006 р., вказав, що чинне законодавство не передбачає можливості подання до господарського суду позову із зазначеною вимогою.

Встановивши, що предмет позову не співвідноситься із встановленими законом способами захисту прав, господарський суд повинен відмовити в позові. Деякі суди помилково припиняють провадження у справі в зв'язку з її непідвідомчістю (непідсудністю) суду.

Так, Житомирський апеляційний господарський суд постановою від 9 грудня 2005 р. скасував рішення Господарського суду Вінницької області від 23 червня 2005 р. у справі за позовом Державної акціонерної компанії «Укрмедпрот» до ВАТ «Фермент», ДКЦПФР про скасування рішення загальних зборів у зв'язку з тим, що предмет позову не відповідає встановленим законом способам захисту прав (рішення загальних зборів може бути визнано судом недійсними, а не скасовано), тому господарський суд повинен був відмовити в позові, а не припинити провадження у справі.

Господарським судам слід враховувати, що **акціонери (учасники) господарського товариства не вправі також звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших акціонерів (учасників) господарського товариства та самого товариства, а також обґрунтовувати свої вимоги порушенням прав інших акціонерів (учасників) товариства.**

Так, у постанові Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 9 серпня 2005 р. у справі за позовом ТОВ «Транс-Агро-Сервіс»

до ТОВ «Агропромислова компанія «Хронос», ВАТ «Український кредитно-торговий банк», ВАТ «Благовіщенське хлібоприймальне підприємство» про визнання недійсним договору встановлено, що ТОВ «Транс-Агро-Сервіс» (акціонер ВАТ «Благовіщенське хлібоприймальне підприємство») звернулося до господарського суду з позовом про визнання недійсним договору застави, укладеного між ВАТ «Благовіщенське хлібоприймальне підприємство» та ВАТ «Український кредитно-торговий банк», у зв'язку з порушенням цим договором прав позивача як акціонера.

Рішенням Господарського суду м. Києва від 10 листопада 2004 р., залишеним без змін постановою Київського апеляційного господарського суду від 23 грудня 2004 р., позов задоволено.

Залишаючи без змін постанову Вищого господарського суду України від 7 квітня 2005 р., якою зазначені рішення скасовано, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України в задоволенні позову відмовила, вказавши, що Вищий господарський суд України обґрунтовано виходив з того, що не можна вважати такою, що ґрунтується на законі, прийнятту судами позицію про ототожнення власних прав та інтересів акціонера з правами та інтересами самого товариства.

В іншому випадку Господарський суд Дніпропетровської області у справі за позовом П. до українсько-чеського ЗАТ «Іскра-Ланіо» про визнання недійсним рішення загальних зборів обґрунтовано зробив висновок, що посилання позивача на те, що інший акціонер відповідача — Б. також не брав участі в загальних зборах акціонерів, рішення якого оскаржується, є безпідставними, оскільки позивачем не надано доказів щодо надання останнім повноважень позивачеві на захист його прав та інтересів у судовому засіданні. Позивач повинен довести, що певними діями (бездіяльністю) було безпосередньо порушено його права та інтереси, бо інакше суд повинен відмовити у позові.

Вирішуючи спір по суті, господарський суд повинен встановити наявність в особи, яка звернулася з позовом, суб'єктивного матеріального права або законного інтересу, на захист якого подано позов, а також з'ясувати наявність чи відсутність факту їх порушення або оспорування. Зокрема, не можуть бути також задоволені позовні вимоги щодо захисту права, яке може бути порушено у майбутньому і щодо якого невідомо, чи буде воно порушено, наприклад, вимоги про припинення дій шляхом заборони чинити перешкоди позивачу щодо участі у загальних зборах тощо.

Такий висновок зробив Вищий господарський суд України у постанові від 6 лютого 2007 р. у справі за позовом ТОВ «Виробничо-комерційне товари-

ство «Укртрансгаз-Сервіс» до ТОВ «Юніс реєстр консалтинг», ВАТ по газопостачанню та газифікації «Черкасигаз», третя особа — Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» про визнання недійсними рішень загальних зборів, припинення дій. Звертаючись до суду, позивач просив здійснити захист його права шляхом заборони відповідачам чинити перешкоди щодо його участі у загальних зборах.

Вищий господарський суд України вказав, що оскільки правовою підставою для звернення до господарського суду є захист порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів (ст. 1 ГПК), право на позов у особи виникає після порушення відповідачем її права, тобто захисту підлягає вже порушене право, а не те, яке може бути порушено у майбутньому і щодо якого невідомо, буде воно порушено чи ні.

Спори щодо визнання недійсними установчих документів господарського товариства, а також щодо внесення змін до установчих документів господарського товариства

Наведені вище статистичні дані свідчать, що зазначена категорія спорів є однією з найчисельніших серед корпоративних спорів, які розглядалися господарськими судами. При цьому основна частина спорів вказаної категорії була пов'язана з припиненням юридичної особи. Відповідно до ст. 110 ЦК, ст. 38 Закону від 15 травня 2003 р. № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» підставою для припинення юридичної особи є визнання недійсним запису про проведення державної реєстрації через порушення закону, допущені при створенні юридичної особи, які не можна усунути, а відповідний позов може бути пред'явлено до суду, зокрема органом, що здійснює державну реєстрацію, а також учасником юридичної особи.

Господарським судам необхідно звернути увагу на те, що не всі спори, пов'язані з вимогою про припинення господарського товариства, є корпоративними спорами, та відповідно до цього вирішувати питання про підвідомчість (підсудність) спору господарським судам.

До категорії корпоративних не належать спори про визнання недійсними установчих документів господарського товариства та припинення юридичної особи, які порушуються за позовами органів Державної податкової служби України та інших суб'єктів владних повноважень, що здійснюють контроль за діяльністю товариства, а також органів, що здійснюють державну реєстрацію юридичних осіб. Ці спори як публічно-правові за зверненням суб'єкта

владних повноважень на підставі п. 4 ч. 1 ст. 17 КАС віднесено до юрисдикції адміністративних судів.

Такий висновок, наприклад, зроблено колегією суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України в ухвалі від 14 березня 2007 р. у справі за позовом Державної податкової інспекції у Святошинському районі м. Києва до Я., Ц., ТОВ «Укртехінтелпроект», третя особа — Святошинська районна в м. Києві державна адміністрація — про визнання установчих документів господарського товариства недійсними.

Також Господарський суд м. Києва ухвалою від 26 квітня 2007 р. обґрунтовано відмовив у прийнятті позовної заяви у справі за позовом Державної податкової інспекції у Печерському районі м. Києва до В., ТОВ «Технологія К» про визнання недійсними установчих документів.

Господарський суд вказав, що інспекція не є учасником корпоративних правовідносин по відношенню до відповідачів. Зважаючи на те, що позивачем у справі виступає суб'єкт владних повноважень, а також з огляду на підстави і предмет позову, спір не підлягає вирішенню в господарському суді. Висновок місцевого суду був підтриманий Київським апеляційним господарським судом у постанові від 18 липня 2007 р.

З вказаної категорії спорів до корпоративних належать лише спори за позовами учасників (засновників, акціонерів) господарського товариства, пов'язані з вимогами про визнання недійсними установчих документів господарського товариства та припинення юридичної особи у зв'язку з порушеннями вимог законодавства щодо порядку їх прийняття і затвердження.

Вимоги до змісту установчих документів передбачені статтями 88, 143, 154 ЦК, ч. 2 ст. 57, ст. 82 ГК, статтями 4, 37, 51, 65, 67, 76 Закону від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІІ «Про господарські товариства» (далі — Закон № 1576-ХІІ). За змістом ч. 4 ст. 4 зазначеного Закону відсутність в установчих документах відомостей, обов'язковості яких визначена законом, є підставою для відмови у державній реєстрації товариства та змін, внесених до установчих документів товариства. Ця норма кореспондується із ч. 1 ст. 27, ст. 30 Закону № 755-IV.

Як свідчать аналізовані справи, недоліком чинного законодавства є невизначеність підстав та наслідків визнання недійсними установчих документів господарських товариств з урахуванням правової природи цих документів.

Суд може визнати недійсними установчі документи за наявності одночасно таких умов:

- на момент розгляду справи вони не відповідають вимогам законодавства;
- допущені при їх прийнятті та затвердженні порушення не можуть бути усунуті;

– відповідні положення установчих документів порушують права та законні інтереси позивачів.

Так, наприклад, з підстав відсутності передбачених законом положень у статуті Господарський суд Львівської області прийняв рішення про визнання недійсним статуту у справі № 3/166-9/439.

У ч. 2 ст. 87 ЦК передбачено, що установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом. Відповідно до ч. 1 ст. 82 ГК засновницький договір є установчим документом повного товариства і командитного товариства, а статут — установчим документом акціонерного товариства (далі — АТ), товариства з обмеженою відповідальністю (далі — ТОВ) і товариства з додатковою відповідальністю (далі — ТДВ).

При вирішенні спорів про визнання установчих документів господарського товариства недійсними господарським судам необхідно розмежувати правову природу статуту та установчого (засновницького) договору товариства.

Так, **статут юридичної особи за своєю правовою природою є актом**, який визначає правовий статус юридичної особи, оскільки він містить норми, обов'язкові для учасників товариства, посадових осіб товариства та інших працівників, враховуючи порядок затвердження та внесення змін до статуту.

Підставами для визнання актів, в тому числі статуту, недійсними, є невідповідність його вимогам чинного законодавства та/або визначеній законом компетенції органу, який видав (затвердив) цей акт. Крім того, обов'язковою умовою визнання акта недійсним є порушення у зв'язку з прийняттям відповідного акта прав та законних інтересів позивача.

Проте деякі суди помилково визначають правову природу статуту як правочину, і, відповідно, застосовують щодо статуту норми, які регламентують підстави недійсності правочинів.

Так, у постанові Львівського апеляційного господарського суду від 14 травня 2007 р. у справі за позовом Н. до ТОВ «Компанія «Терланд-Агро», С. про визнання частково недійсним статуту ТОВ та зобов'язання внести зміни до статуту суд зробив висновок про те, що статут є правочином, оскільки він є дією учасників товариства, спрямованою на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, пов'язаних із участю в товаристві.

А Господарський суд Дніпропетровської області у рішенні від 28 грудня 2005 р. у справі за позовом ТОВ «Депозитарно-фондова компанія «Славутич-Капітал» до ВАТ «Дніпроводбуд» помилково визначив природу статуту як одностороннього правочину та застосував щодо статуту

норму про правочин, що порушує публічний порядок (ст. 228 ЦК). Це рішення скасував Дніпропетровський апеляційний господарський суд постановою від 20 березня 2006 р.

У зв'язку з цим господарським судам необхідно враховувати, що **статут не є одностороннім правочином**, оскільки відповідно до статей 36, 41, 59 Закону № 1576-ХІІ статут затверджується (змінюється) загальними зборами учасників (засновників, акціонерів) господарського товариства. А загальні збори не є ні суб'єктом права, ні органом, який здійснює представництво товариства, оскільки відповідно до статей 48, 62 вказаного Закону виконавчий орган здійснює дії від імені товариства. Не є статут і договором, оскільки відповідно до ст. 626 ЦК договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. А статут затверджується (змінюється) не за домовленістю всіх учасників (засновників, акціонерів) товариства, а більшістю у $\frac{3}{4}$ чи простою більшістю голосів акціонерів (учасників) товариства (статті 42, 59 Закону № 1576-ХІІ).

При вирішенні господарськими судами спорів про визнання недійсним статуту необхідно звернути увагу на те, що підставами для цього можуть бути лише випадки, прямо передбачені законом.

Так, рішенням Господарського суду Чернігівської області від 5 травня 2006 р. у справі за позовом ТОВ «Сіверщина-Інвест» до ВАТ «Чернігівський річковий порт» про визнання недійсною нової редакції статуту встановлено, що оскільки чинним законодавством не передбачено, що порушення строку, встановленого для повідомлення органу державної реєстрації про зміни в установчих документах, тягне визнання змін до установчих документів недійсними, позов є безпідставним, необґрунтованим, а тому задоволенню не підлягає. Рішення залишене без змін постановою Вищого господарського суду України від 3 жовтня 2006 р., а Верховний Суд України ухвалою від 7 грудня 2006 р. відмовив в порушенні провадження з перегляду постанови у касаційному порядку зазначеної постанови Вищого господарського суду України.

Обов'язковою умовою визнання акта недійсним є порушення у зв'язку з його прийняттям прав та охоронюваних законом інтересів позивача. Якщо за результатами розгляду справи факту такого порушення не встановлено, у господарського суду відсутні підстави для задоволення позову.

При вирішенні спорів про визнання недійсним установчого договору господарського товариства господарським судам необхідно враховувати, що з набранням чинності ЦК (статті 142, 153) договір про створення (заснування) АТ, ТОВ та ТДВ

не регулює відносини між учасниками (акціонерами) товариства при здійсненні ним діяльності та припиняє свою дію після досягнення мети — створення і державної реєстрації товариства. Ці договори повинні відповідати загальним вимогам, що пред'являються до правочинів, і при розгляді спорів про визнання їх недійсними суди повинні керуватися відповідними нормами про недійсність правочинів.

При аналізі судових рішень виявилось, що у господарських судів відсутній єдиний підхід до формування суб'єктного складу справ цієї категорії.

У зв'язку з цим виникає необхідність роз'яснити господарським судам, що **у зв'язку з різною природою статуту та установчого договору господарського товариства у справах про визнання недійсним статуту відповідачем є товариство, відсутня необхідність залучати до участі у справі всіх учасників (акціонерів) товариства, а в справах щодо визнання недійсним установчого (засновницького) договору мають залучатися всі учасники (акціонери) товариства як сторони договору.**

Господарські суди протягом періоду, що аналізується, розглядали також спори щодо внесення змін і доповнень до установчих документів господарських товариств. Внесення змін до статуту АТ, ТОВ та ТДВ відповідно до статей 41, 42, 59 Закону № 1576-ХІІ належить до виключної компетенції загальних зборів товариства.

Господарські суди також повинні враховувати, що суди не вправі своїм рішенням вносити зміни до установчих документів товариства — вирішення цього питання не належить до компетенції суду й означало б втручання у внутрішню діяльність товариства. Підвідомчими (підсудними) судам є лише справи у спорах про спонукання товариства внести зміни до установчих документів товариства у випадку, якщо невнесенням таких змін порушуються права чи охоронювані законом інтереси осіб.

Господарським судам також підвідомчі (підсудні) спори щодо недійсності внесених змін до установчих документів товариства або визнання недійсними рішень загальних зборів щодо внесення змін до установчих документів.

Спори щодо визнання рішень загальних зборів учасників (акціонерів) господарського товариства недійсними

Чинне законодавство не визначає підстав для визнання недійсними актів органів юридичної особи на відміну від підстав визнання недійсними правочинів. Так, ч. 5 ст. 98 ЦК передбачено право учасника товариства на оскарження рішення загальних

зборів до суду, проте не встановлено підстав для визнання рішення загальних зборів недійсними.

У зв'язку з цим господарським судам необхідно керуватися такими міркуваннями.

Не всі спори, пов'язані з визнанням недійсних рішень загальних зборів товариства, можуть бути віднесені до спорів, передбачених п. 4 ч. 1 ст. 12 ГПК. Критеріями є, по-перше, склад учасників спору, по-друге, підстава, якою обґрунтовується вимога про визнання рішення загальних зборів недійсними. На підставі змісту ч. 3 ст. 167 ГК, яка визначає поняття «корпоративні відносини», обов'язковим учасником корпоративного спору повинен бути суб'єкт корпоративних прав, тобто акціонер або учасник господарського товариства. **Тому справи у справах про визнання недійсним рішень органів управління господарського товариства за позовом особи, яка не є акціонером або учасником товариства, в тому числі таким, що вибув, не належать до спорів, що виникають з корпоративних відносин.**

Судам необхідно враховувати, що **рішення загальних зборів учасників (акціонерів) та інших органів господарського товариства є актами**, оскільки ці рішення зумовлюють певні правові наслідки, спрямовані на регулювання господарських відносин, і мають обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин.

У зв'язку з цим господарським судам необхідно керуватися тим, що **підставами для визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів (учасників) господарського товариства можуть бути:**

- порушення вимог закону та/або установчих документів під час скликання та проведення загальних зборів товариства;
- акціонер (учасник) товариства був позбавлений можливості взяти участь у загальних зборах;
- рішення загальних зборів порушує права чи законні інтереси акціонера (учасника) товариства.

Роз'яснити господарським судам, що не всі порушення законодавства, допущені під час скликання та проведення загальних зборів господарського товариства, є підставою для визнання недійсними прийнятих на них рішень.

Зокрема, **безумовною підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів в силу прямої вказівки закону є:**

- прийняття загальними зборами рішення за відсутності кворуму для проведення загальних зборів чи прийняття рішення (статті 41, 42, 59, 60 Закону № 1576-ХІІ);
- прийняття загальними зборами рішень з питань, не включених до порядку денного загальних зборів товариства (ч. 4 ст. 43 Закону № 1576-ХІІ);
- прийняття загальними зборами рішення про зміну статутного капіталу товариства, якщо не до-

тримана процедура надання акціонерам (учасникам) відповідної інформації (статті 40, 45 Закону № 1576-ХІІ).

При вирішенні питання про недійсність рішень загальних зборів у зв'язку з іншими порушеннями, допущеними під час скликання та проведення загальних зборів, господарський суд повинен оцінити, наскільки ці порушення могли вплинути на прийняття загальними зборами відповідного рішення.

Господарські суди також мають враховувати, що для визнання недійсним рішення загальних зборів товариства **обов'язково необхідно встановити факт порушення цим рішенням прав та законних інтересів учасника (акціонера) товариства**. Якщо за результатами розгляду справи такого порушення не встановлено, у господарського суду відсутні підстави для задоволення позову.

Такий висновок, наприклад, зробив Вищий господарський суд України у постанові від 23 січня 2007 р. у справі за позовом ДП «Авіаційний науково-технічний комплекс ім. О.К. Антонова» до спільного українсько-російського підприємства з іноземними інвестиціями у формі ЗАТ «Укрсибтрансавіа» про визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів цього ЗАТ. Вищий господарський суд України вказав, що суд апеляційної інстанції, встановивши, що позивач не є власником акцій ЗАТ «Укрсибтрансавіа» та не має правових підстав на участь у загальних зборах акціонерів ЗАТ, дійшов правильного висновку про те, що рішення загальних зборів не порушують права і охоронювані законом інтереси позивача, у зв'язку з чим позов задоволенню не підлягає.

Як засвідчили матеріали узагальнення, суди не завжди встановлювали факт порушення прав та охоронюваних законом інтересів позивача в зв'язку з ухваленням спірного рішення загальних зборів товариства.

Так, Дніпропетровський апеляційний господарський суд скасував рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 28 грудня 2005 р. у справі за позовом ТОВ «Депозитарно-фондова компанія «Славутич-Капітал» до ВАТ «Дніпроводобуд» про визнання недійсними рішення загальних зборів акціонерів. Апеляційний господарський суд вказав, що суд при розгляді справи не встановив факту порушення прав та охоронюваних законом інтересів позивача.

Спірним питанням у судовій практиці є визначення кола осіб, які беруть участь у справі в справах про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників товариства.

Наприклад, в ухвалі Господарського суду Миколаївської області від 22 листопада 2004 р., залишеною без змін постановою Одеського апеляційного господарського суду від 25 січня 2005 р., у

справі за позовом ТОВ «Миколаївагропроектбуд» до ВАТ «Проектно-вишукувальний інститут «Миколаївагропроект» про визнання недійсним рішення загальних зборів ВАТ «ПВІ «Миколаївагропроект» суд помилково встановив, що спір стосується прав та обов'язків фізичних осіб, які є акціонерами ВАТ «Проектно-вишукувальний інститут «Миколаївагропроект». Скасовуючи зазначені ухвалу та постанову, Вищий господарський суд України дійшов правильного висновку про те, що акціонер не наділений суб'єктивним правом щодо здійснення повноважень АТ, як учасник товариства він може брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному в установчих документах, а безпосереднє управління товариством здійснюють його органи, які й представляють АТ у відносинах з третіми особами, а тому висновок суду першої інстанції та апеляційного суду про необхідність розгляду справи за участі акціонерів, зокрема фізичних осіб, безпідставний.

У зв'язку з цим господарським судам необхідно враховувати, що оскільки загальні збори є органом товариства, то їх рішення мають розцінюватися як рішення самого товариства, а не окремих учасників (акціонерів) товариства. Тому **відповідачем у спорах про визнання недійсним рішення загальних зборів є товариство.**

Потрібно також мати на увазі, що **у судовому порядку недійсним може бути визнано рішення загальних зборів учасників товариства, а не протокол загальних зборів.**

Так, постановою Вищого господарського суду України від 30 травня 2006 р. у справі за позовом ТОВ «Всеукраїнський промисловий союз», корпорації «Український мазут» до ТОВ «ДСЛК», третя особа — ТОВ «О.К. та партнери» — про визнання недійсним акта вищого органу управління товариства встановлено, що протокол є технічним документом, який фіксує у цьому конкретному випадку факт прийняття рішення загальними зборами і не є актом.

Навпаки, в іншій постанові цього ж суду від 14 лютого 2007 р. за касаційною скаргою ТОВ «Енерго-МИГ» на постанову від 2 жовтня 2006 р. Дніпропетровського апеляційного господарського суду у справі № 8/192, яку розглядав Господарський суд Дніпропетровської області за позовом ВАТ «Крюківський вагонобудівний завод» до ТОВ «Енерго-МИГ» про визнання недійсним протоколу зборів учасників, Вищий господарський суд України зробив висновок про правомірність оскарження протоколу загальних зборів товариства як акта органу юридичної особи.

Деякі загальні суди в порядку цивільного судочинства також визнавали недійсними протоколи загальних зборів.

Наприклад, таке рішення 17 березня 2006 р. виніс Києво-Святошинський районний суд Київської області, яке ухвалою від 6 червня 2006 р. залишив без змін Апеляційний суд Київської області. Ухвалою колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 28 лютого 2007 р. вказані рішення та ухвала залишено без змін.

Спори, пов'язані з порушенням порядку скликання загальних зборів акціонерів (учасників) господарського товариства

Як засвідчив аналіз матеріалів узагальнення, спори про визнання недійсними рішень загальних зборів господарського товариства з підстав недотримання порядку їх скликання виникають при порушенні порядку повідомлення акціонерів (учасників) про проведення загальних зборів у друкованих засобах масової інформації; порядку персонального повідомлення акціонерів (учасників) способом, передбаченим статутом; невчасного повідомлення товариством про проведення загальних зборів; неврахування пропозицій щодо порядку денного, внесених акціонерами; неврахування пропозицій акціонерів, які володіють 10 % голосів щодо порядку денного загальних зборів; ненадання можливості акціонерам (учасникам) ознайомитись із документами, пов'язаними з порядком денним загальних зборів; порушення процедури реєстрації на загальних зборах (статті 43, 61 Закону № 1576-XII) тощо.

Складність вирішення спорів про визнання рішень загальних зборів недійсними з підстав порушення порядку їх скликання і проведення та суперечливість позицій господарських судів зумовлена, передусім, тим, що законодавством не визначено, які саме порушення цих процедур є достатніми підставами для задоволення позовних вимог.

У зв'язку з цим є необхідність роз'яснити господарським судам, що права учасника (акціонера) господарського товариства внаслідок недотримання вимог закону про скликання і проведення загальних зборів необхідно вважати порушеними, якщо він не зміг взяти участь у загальних зборах, належним чином підготуватися до розгляду питань порядку денного, внести пропозиції до порядку денного, зареєструватися для участі у загальних зборах тощо.

При вирішенні спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів господарського товариства з підстав недопущення до участі в них усіх акціонерів (учасників) товариства судам необхідно з'ясувати, чи могла їх відсутність (абонаявність) істотно вплинути на прийняття оспорюваних рішень.

Так, у постанові Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 27 лютого 2007 р., задовольняючи касаційну скаргу ТОВ «Гарантія», ВАТ «Азот» на постанову Вищого господарського суду України від 1 серпня 2006 р. у справі за позовом Перлман Ентерпрайзис Корп. до ВАТ «Азот», ДКЦПФР, ТОВ «Гарантія» про визнання недійсним рішення загальних зборів, вказано, що розглядаючи справи про визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів товариства з підстав недопущення до участі в них всіх акціонерів, судам слід з'ясувати, **чи могла їх відсутність (або наявність) істотно вплинути на прийняття оспорюваних рішень.**

Аналогічний висновок зробив Вищий господарський суд України щодо **порушення строку повідомлення про проведення загальних зборів.**

Так, його постановою від 29 червня 2006 р. у справі за позовом Регіонального відділення ФДМУ у м. Києві до ВАТ «Алгоритм центр» про визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів встановлено, що вимоги закону щодо порядку скликання загальних зборів акціонерів та строку їх повідомлення дає можливість власникам акцій реалізувати своє право на участь у загальних зборах та внести свої пропозиції щодо порядку денного. Тому недодержання вказаних вимог може бути підставою для визнання прийнятих на зборах рішень недійсними, якщо це істотно вплинуло на реалізацію акціонерами своїх прав і прийняття зборами рішень. За таких обставин Вищий господарський суд України вважає, що повідомлення про загальні збори за 43, а не за 45 днів не зумовлює недійсність загальних зборів за умови участі представника позивача у загальних зборах, а також за відсутності посилення позивача про відхилення його пропозицій щодо порядку денного загальними зборами через порушення 30-денного терміну їх подання до дня скликання. Таким чином, відсутні підстави вважати, що зазначене порушення призвело до порушення права позивача як акціонера товариства.

Цей висновок стосується і порушення порядку персонального повідомлення акціонерів (учасників) товариства про проведення загальних зборів.

Так, постановою Харківського апеляційного господарського суду від 21 лютого 2005 р. у справі за позовом АТЗТ «Завод залізобетонних конструкцій № 5» до ВАТ «Харківська муніципальна страхова компанія» про визнання загальних зборів акціонерів недійсними скасовано рішення Господарського суду Харківської області від 15 листопада 2004 р., яким позов задоволено у зв'язку з тим, що персональне повідомлення про скликання загальних зборів акціонерів позивачем отримано з триденною затримкою. Натомість апеляційний господарський суд зробив висновок про те, що оскільки відповідач

своєчасно за 45 днів опублікував повідомлення про збори у засобах масової інформації, та не доведено позивачем, що невелика затримка з персональним повідомленням вплинула на можливість позивача взяти участь у загальних зборах акціонерів товариства, таким чином, права позивача як акціонера не були обмежені, й підстави для визнання недійсними рішень загальних зборів відсутні.

Судам необхідно враховувати, що редакційні помилки в оголошеннях про скликання загальних зборів щодо дати їх проведення також можуть бути підставою для визнання рішень загальних зборів недійсними.

Господарським судам необхідно звернути увагу, що у випадку, якщо на порушення вимог ст. 43 Закону № 1576-ХІІ питання не було включено до опублікованого порядку денного загальних зборів товариства, рішення загальних зборів із зазначеного питання повинні визнаватися недійсними в силу прямої вказівки закону.

З цих же підстав повинні визнаватися недійсними рішення загальних зборів, розглянутих в питаннях «Різне», «Організаційні питання» тощо. Вказаної позиції дотримується також ДКЦПФР у роз'ясненні від 10 листопада 1999 р. № 24, згідно з яким не допускається включення до порядку денного загальних зборів питань «Різне», «Організаційні питання» у зв'язку з тим, що такі дії порушують права акціонера на попереднє ознайомлення з порядком денним загальних зборів акціонерів, передбачені ч. 1 ст. 43 Закону № 1576-ХІІ.

Однак деякі суди не дотримуються зазначених приписів. Так, рішенням Господарського суду Одеської області від 5 червня 2007 р. необґрунтовано припинено провадження у справі за позовом Н. до ЗАТ «Одеське виробничо-торгівельне суконне об'єднання «Лазур», ТОВ «Регіональний реєстроутримувач» про визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерів з питання № 7 «Різне».

При вирішенні цієї категорії спорів господарським судам необхідно також звернути увагу, що **є непідвідомчими (непідсудними) судам і не підлягають задоволенню вимоги про скликання загальних зборів товариства.**

Так, постановою Севастопольського апеляційного господарського суду від 9 серпня 2005 р. скасовано рішення Господарського суду АР Крим від 17 червня 2005 р. у справі за позовом Паливно-енергетичного комплексу «Современник» до підприємства «Вітек», ЗАТ «Авіатермінал» про спонукання до виконання дій (скликання загальних зборів). Суд вказав, що ні законодавством, ні статутном товариства не передбачено право акціонера вимагати в судовому порядку від правління товариства скликання позачергових зборів. Оскільки одним із загальних принципів господа-

рування, закріплених у ст. 6 ГК, є свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом, спонукання в судовому порядку до скликання загальних зборів та внесення змін до статуту є втручанням у внутрішньогосподарську діяльність суб'єкта господарювання.

Суди також повинні враховувати, що судовим рішенням не можуть включатися питання до порядку денного загальних зборів товариства.

Так, ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 19 жовтня 2006 р. скасовано рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 12 травня 2006 р. у цивільній справі за позовом К.О. до К.І., П., треті особи — ТОВ «Емітент-сервіс», ВАТ «Ковельсьільмаш» — про усунення порушень прав акціонера. Судом першої інстанції, зокрема, було прийнято рішення, яким зобов'язано голову правління ВАТ «Ковельсьільмаш» включити до порядку денного чергових загальних зборів акціонерів питання про передачу реєстру власників іменних цінних паперів. Апеляційний суд встановив, що рішення суду в цій частині є незаконним у зв'язку з тим, що суд, фактично, втрутився у внутрішні справи товариства. Пропозиції щодо включення питань до порядку денного загальних зборів акціонерів товариства не можуть бути предметом судового розгляду.

Спори, пов'язані з визначенням кворуму на загальних зборах учасників (акціонерів) господарського товариства

Існує необхідність роз'яснити господарським судам, що збори, проведені за відсутності кворуму, є неправомочними в силу імперативної норми закону (статті 41, 60 Закону № 1576-XII). Відсутність кворуму на загальних зборах є безумовною підставою для визнання прийнятих загальними зборами рішень недійсними.

Наприклад, у постанові Вищого господарського суду України від 23 березня 2005 р. у справі за позовом компанії «Craftex Ltd» до ВАТ «Сумиобленерго», треті особи — АТ «Група Енергетичний Стандарт», компанія «Technolux Ltd», компанія «Trade-Invest Group Ltd» — про визнання недійсним рішення загальних зборів вказаний суд зазначив, що оскільки в загальних зборах брали участь акціонери, які володіють менше 60 % голосів, прийняті рішення є недійсними.

Цей висновок стосується і випадку неможливості визначення кворуму на загальних зборах у зв'язку з тим, що реєстрація акціонерів у

день проведення загальних зборів не здійснювалася. Такі збори також є неправомочними в силу положень ст. 159 ЦК, ст. 41 Закону № 1576-XII, а рішення, прийняті на таких загальних зборах, є недійсними.

Так, рішенням Господарського суду м. Києва від 16 квітня 2007 р. задоволено позов ТОВ «Приват-Сток Сервіс» до ЗАТ «Трудовий колектив «Київський науково-дослідний та проектно-конструкторський інститут «Енергопроект» про визнання недійсним протоколу в зв'язку з тим, що реєстрація із зазначенням кількості голосів, що їх має кожний акціонер, який бере участь у зборах, не проводилась, реєстр акціонерів в порядку, передбаченому законом, не складався, тому легітимність загальних зборів не доведена. Колегія суддів Київського апеляційного господарського суду залишила це рішення без змін.

На практиці виникають питання щодо визначення правомочності загальних зборів — на підставі реєстру акціонерів у день проведення загальних зборів чи фактичної участі акціонерів у прийнятті загальними зборами рішень.

У постанові Вищого господарського суду України від 10 серпня 2005 р. у справі за позовом приватного підприємства «СТАТИР» до АТ «Машинобудівне виробниче об'єднання «ОРІОН», третя особа — ТОВ «Одеський реєстраторський центр «ДЮК» — про визнання недійсними рішень загальних зборів суд вказав, що для участі в зборах акціонери проходять реєстрацію, яка завершується до початку роботи зборів і результати якої є єдиною підставою визначити їх правомочність.

Таким чином, **правомочність загальних зборів акціонерів визначається виключно за результатами реєстрації**, якою встановлюється кількість акціонерів, які беруть участь у зборах, належні їм голоси (ч. 1 ст. 41 Закону № 1576-XII). За приписом ст. 42 вказаного Закону рішення загальних зборів приймаються простою більшістю голосів акціонерів, які беруть участь у зборах, а з окремих питань — більшістю у $\frac{3}{4}$ голосів. При цьому закон не встановлює обов'язкової присутності при прийнятті рішення акціонерів понад вказану більшість з числа тих, що беруть участь у зборах, тобто таких, що зареєстровані. Отже, фактична присутність акціонера на загальних зборах, його участь в обговоренні питань порядку денного і в прийнятті рішень не мають юридичного значення для правомочності загальних зборів³.

³ Закінчення узагальнення буде опубліковано в наступному номері «Вісника».

Корпоративні спори: поняття, ознаки, зміст та визначення підвідомчості

Н.С. Кузнецова,
доктор юридичних наук,
професор, академік Академії правових наук України,
член Науково-консультативної ради при Верховному Суді України

Терміни «корпоративні конфлікти», «корпоративні війни», «корпоративні спори» ввійшли в наше життя як атрибути ринкової економіки. На побутовому рівні вони нерідко використовуються як тотожні. Водночас кожен з них має свій власний юридичний зміст і специфічні ознаки.

Разом з тим як самі поняття, так і межі їх застосування дотепер чітко не визначені ні в законодавстві нашої держави, ні в її правовій доктрині, що не може не позначитися і на особливостях їх правозастосування.

Ситуація не тільки не спростилася, а певною мірою навпаки — з внесенням 15 грудня 2006 р. змін до Господарсько-процесуального кодексу України (далі — ГПК), зокрема до статей 12, 16¹, — загострилася.

Оскільки мова йде про передання на розгляд господарських судів спорів незалежно від суб'єктного складу їх учасників, тобто про виключну підвідомчість цих спорів господарським судам, особливої актуальності набуває проблема визначення критеріїв їх відмежування від інших дотичних, близьких за характером.

У зв'язку з відмовою законодавця від використання суб'єктного критерію (господарські суди розглядають спори незалежно від складу їх учасників) весь «тягар» розмежування перекладається на предметний критерій.

Таким чином, виникає потреба звернутися до аналізу самого поняття «предмет спору» і визначити його зміст щодо категорії «корпоративний спір».

Процесуальною формою захисту порушеного суб'єктивного права є позов, і будь-який спір, якщо

сторони не вирішують його добровільно, зрештою переходить у стадію судового розгляду й у такому розумінні поняття «предмет спору» збігається з поняттям «предмет позову». Ці поняття можуть розглядатися як тотожні, тобто однакові за своїм основним змістом.

У правовій доктрині як предмет позову розуміють матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, стосовно якої він просить постановити судові рішення. Вона опосередковується спірними правовідносинами — суб'єктивним правом й обов'язком позивача і відповідача². Такої позиції дотримуються і дослідники господарського (арбітражного) процесу³.

Таким чином, для того, щоб визначити предмет позову, слід звернутися до аналізу змісту спірних матеріально-правових відносин, тобто до характеристики корпоративних правовідносин.

Досліджуючи поняття, зміст і загальну характеристику корпоративних відносин, можна дійти певних висновків.

Насамперед слід зазначити, що законодавець, не даючи легального визначення самих корпоративних відносин, у ст. 167 Господарського кодексу України (далі — ГК) закріплює зміст корпоративних прав, які розуміє як права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та її активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

¹ Закон від 15 грудня 2006 р. № 483-V «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів».

² Див.: Штефан М.Й. Цивільний процес. — К., 1997. — С. 278; Курс советского гражданского процессуального права. — М., 1981. — Т. 1. — С. 435.

³ Див.: Арбитражный процес. — Х., 1999. — С. 18.

У зв'язку з наведеним постає важливе питання, чи достатньо ст. 167 ГК для визначення на її основі поняття корпоративних відносин, чи можемо ми точно «відмоделювати» повний склад правовідношення за одним його елементом — суб'єктивним правом?

Відповідь на це питання навряд чи може бути однозначною. Водночас не можна не погодитися із тим, що у вирішенні проблеми відмежування корпоративних спорів від спорів, близьких до них за своїм характером, важливим чинником є особи (тобто суб'єкти), між якими існують спірні відносини, бо ж саме вони в майбутньому набувають статусу сторін — позивача і відповідача.

Другий важливий висновок пов'язаний з існуванням у правовій доктрині двох загальних підходів до визначення корпоративних відносин: широкого і вузького.

У широкому розумінні як корпоративні відносини розглядають усі правовідносини, де одним із учасників є корпорація як організаційно-правова форма юридичної особи, що здійснює підприємницьку діяльність⁴.

У вузькому (власному) розумінні — це зобов'язальні відносини між корпорацією (її органами) та учасниками з приводу управління, ведення справ, надання інформації тощо⁵.

Аналізуючи проблему виключної підвідомчості корпоративних спорів та визначення її меж, тобто визначення кола тих спорів, які мають розглядати господарські суди, незалежно від суб'єктного складу, вочевидь слід виходити з розуміння поняття спірних корпоративних відносин як предмета позову виключно у вузькому (власному) розумінні, оскільки, користуючись іншим підходом (тобто розглядаючи як корпоративні всі спори за участю корпорації), ми безпідставно розширимо межі цієї інституції, що не буде в цілому відповідати самому її змісту та призначенню, і, зрештою, «розміємо» як поняття самих корпоративних відносин, так і корпоративних спорів.

Отже, корпоративними спорами, на нашу думку, є такі спори, предметом яких є вимоги учасників корпоративних відносин, тобто відносин, пов'язаних зі здійсненням управління корпоративним утворенням або веденням його справ, про захист їх корпоративних прав способами, передбаченими законом.

Важливим є питання, кого слід вважати особами, яких можна розглядати як «належних» суб'єктів подання корпоративного позову, тобто стороною у процесі.

Ми вважаємо, що при вирішенні цієї проблеми слід керуватися положеннями ст. 15 Цивільного кодексу України (далі — ЦК).

Позивачем у корпоративному спорі може бути особа, чії корпоративні права порушуються, не визнаються або оспорується. За таких умов, особа, яка вчиняє позов, повинна обґрунтувати свій «корпоративний інтерес» шляхом подання доказів порушення, оспорення або невизнання її корпоративних прав.

Безперечним учасником корпоративного спору має визнаватися сама корпорація. Однак законодавець, активно використовуючи цей термін (як і похідні від нього), не закріпив його легального визначення.

В сучасній юридичній літературі це поняття здебільшого тлумачиться виходячи з етимології самого терміну і його походження. Тобто поняття корпорації можна розглядати в широкому розумінні як будь-яке об'єднання майна і осіб (від латинського «corporatio» — об'єднання, співтовариство).

У такому контексті термін «корпорація» є дуже близьким до розуміння однойменного поняття у британському праві. Так, О.Р. Кібенко зазначає, що корпораціями у Великій Британії є фіктивні утворення, що утворюються за допомогою права з метою виступати юридично відокремленими учасниками правових відносин⁶. Корпорації можуть бути одноосібними, асоційованими та іншими⁷.

Аналізуючи наведене тлумачення поняття корпорації, неважко дійти висновку, що воно фактично відтворює традиційне для нашої цивілістичної доктрини поняття юридичної особи. Отже, за своїм змістом «корпорація» у британській правовій системі є поняттям більш широким, ніж в українському праві, у якому не кожна юридична особа є корпорацією.

Звертаючись до витоків цієї правової категорії, яка сягає епохи Давнього Риму⁸, можемо побачити, що організаційними формами римських союзів (саме їх можна розглядати як «пращурів» юридичних осіб) були корпорації та установи. Критерієм такого поділу союзів визначався їх особливий устрій та організація управління. Пізніше в німецькій правовій доктрині були досить детально опрацьовані ознаки як установ, так і корпорацій. Останні визначалися як юридичні особи, засновані на участі (членстві)⁹. Саме ця ознака, яка становить серцевину корпоративного ладу, є визначальною. Принагідно зазначимо, що у першій редакції проекту ЦК (серпень 1996 р.)

⁶ Див.: Кібенко Е.Р. Корпоративное право Великобритании. Законодательство. Прецеденты. Комментарии. — К., 2003. — С. 28.

⁷ Див.: Кібенко О.Р. Европейське корпоративне право. — Х., 2005. — С. 43.

⁸ У літературі зазначається, що саме в Давньому Римі вперше з'явилися корпорації. Походження самого терміну пов'язують із «corpus habere», що в перекладі з латини означає права юридичної особи (Див.: Корпоративное право // Под ред. И.А. Еремичева. — М., 2005. — С. 5).

⁹ Див.: Корпоративное право. — С. 5.

⁴ Див.: Корпоративне право. — М., 2005. — С. 31.

⁵ Див.: Рожкова М.А. Корпоративные отношения и возникающие из них споры // Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. — 2005. — № 9. — С. 145.

корпоративний устрій також розглядався як кваліфікаційна ознака товариства¹⁰.

Отже, корпорацією можна вважати таку юридичну особу, що заснована на засадах участі (членства), статутний капітал якої поділений на частки, що належать певним учасникам, які у відповідності з ними управляють цією юридичною особою.

Виходячи з такого бачення корпораціями в українському праві є господарські товариства.

Саме на таких позиціях стоїть і судова практика. Так, в Узагальненні практики розгляду судами корпоративних спорів, проведеному Верховним Судом України, у зв'язку з аналізом виключної підсудності спорів, визначеної ст. 12 ГПК, зазначається, що за правилами названої статті можуть розглядатися спори за участю тільки господарських товариств. Що стосується інших суб'єктів господарювання (кооперативів, приватних підприємств, колективних підприємств тощо), то спори між ними і фізичними особами підвідомчі загальним судам.

Не менш проблематичним є питання і щодо інших суб'єктів корпоративного спору. Зокрема, наскільки повно їх склад відбиває ст. 16 ГПК у новій редакції — чи є достатнім віднесення до цієї категорії тільки спорів між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, що вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарського товариства, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства.

Вирішуючи цю проблему, можна виокремити два її аспекти. По-перше, чи названі всі можливі суб'єкти корпоративних відносин, і, по-друге, чи повністю відбивається в цьому визначенні сукупність усіх можливих корпоративних спорів.

На нашу думку, крім товариства, його учасників (засновників, акціонерів), у тому числі учасників, які вибули, до суб'єктів цих відносин слід віднести й інших осіб, чий суб'єктивні права або законні інтереси порушуються, оспоруються або не визнаються.

Такий підхід обґрунтовується тим, що вимоги цих осіб має розглядати той самий суд і за тими самими правилами (у такому ж порядку), що і спори між товариством та його учасниками або між учасниками. Інша справа, що такі особи мають довести, що вони мають свій корпоративний інтерес саме у цьому спорі.

Визначення поняття корпоративного інтересу тісно пов'язане із більш загальною категорією «законного інтересу» (або «охоронюваного правом інтересу»), його зв'язку і співвідношення із суб'єктивним правом. Ця проблема заслуговує на самостійне до-

слідження. Зазначимо, що останнім часом до неї проявляють увагу представники науки «теорія права»¹¹. З цього приводу свою точку зору виклав і Конституційний Суд України¹². Долучаються до цього процесу і дослідники галузевих правничих наук¹³. Водночас не можна стверджувати, що науковці визначилися щодо поняття законного інтересу в цілому і корпоративного інтересу зокрема.

Стосовно корпоративного інтересу осіб, які можуть бути учасниками спору, що має розглядатися в порядку виключної підвідомчості господарських судів (ст. 12 ГПК), можемо зазначити, що навряд чи доцільно штучно звужувати коло таких суб'єктів. Зокрема, на нашу думку, такими особами слід вважати юридичних або фізичних осіб, які, наприклад, в інших судових процесах вирішують питання про визнання їх права на участь у відповідному господарському товаристві тощо.

Виходячи з наведеного використаний законодавцем закритий перелік осіб, що можуть звертатися до господарського суду відповідно до ст. 12 ГПК, не є ефективним з точки зору повного і всебічного вирішення корпоративного спору та врегулювання в подальшому корпоративного конфлікту.

Однак до вирішення цього питання на законодавчому рівні шляхом зміни ст. 12 ГПК господарські суди мають розглядати корпоративні спори незалежно від їх суб'єктного складу, тільки за умов, що їх стороною є господарське товариство або його учасник (засновник, акціонер), у тому числі такий, що вибув.

В судовій практиці, як зазначає Верховний Суд України, виникають труднощі щодо визначення підвідомчості спорів за участю спадкоємців учасників господарського товариства, які ще не стали учасниками цього товариства.

Так, Донецький апеляційний господарський суд постановою від 12 червня 2007 р. у справі за позовом товариства з обмеженою відповідальністю (далі — ТОВ) «Зодіак» до Л.С. і Л.О. про визначення їх часток у статутному капіталі товариства, успадкованих після смерті учасника товариства, обґрунтовано припинив провадження у справі на підставі п. 1 ст. 80 ГПК (спір не підлягає вирішенню в господарських судах). Судова колегія апеляційної інстанції дійшла висновку, що цей спір не є корпоративним з огляду на те, що відносини між юридичною особою-позивачем та спадкоємцем померлого учасника не є корпоративними.

¹¹ Див.: Субочев В.В. Законные интересы. — М., 2007. — 493 с.; Субочев В.В. Законные интересы в механизме правового регулирования. — М., 2007. — 187 с.

¹² Див.: Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. № 18рп/2004 (справа про охоронюваний законом інтерес) // Вісник Конституційного Суду України. — 2004. — № 6. — С. 6—15.

¹³ Див.: Вінник О.М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення. — К., 2003. — 349 с.

¹⁰ Реформа цивільного права в Україні // Українське право. — 1996. — Число 2 (специвпукс). — С. 49.

Однак не завжди суди дають правильну кваліфікацію в аналогічних справах.

Так, Київський апеляційний господарський суд рішенням від 23 квітня 2007 р. змінив рішення Господарського суду м. Києва від 28 лютого 2007 р. у справі за позовом Ф. до ТОВ «Статус», ТОВ «Торговельні мережі 2000» про визнання частково недійсним протоколу загальних зборів, визнання учасником товариства та стягнення моральної шкоди. Судова колегія прийняла рішення про відмову у задоволенні позову у зв'язку з тим, що загальні збори відмовили позивачу (спадкоємцю) у прийнятті до складу учасників товариства. З таким висновком погодився також і Вищий господарський суд України у постанові від 19 липня 2007 р.¹⁴

З огляду на зміст ст. 12 ГПК ця справа є підвідомчою загальному суду і мала розглядатися в порядку, передбаченому Цивільним процесуальним кодексом України.

Спори спадкоємців померлого учасника господарського товариства про визнання його учасником товариства та визначення розміру його частки в статутному (або складеному) капіталі товариства тощо за своєю природою не є корпоративними, оскільки мають інший матеріально-правовий характер: це спадок і відносини щодо нього.

Не менш проблемною є кваліфікація спорів про поділ акцій, що належать подружжю. При вирішенні цього питання, на нашу думку, слід виходити з такого. Акції як вид цінних паперів у цивільному і господарському праві розглядають як самостійний об'єкт правовідносин (причому не тільки корпоративних, але й правовідносин власності).

У зв'язку зі створенням акціонерного товариства, емісією акцій і подальшою його діяльністю складається ціла низка правовідносин, які можна поділити на зовнішні та внутрішні. Внутрішні відносини в акціонерному товаристві виникають між акціонерами як засновниками й учасниками товариства і мають переважно корпоративний характер. До них належать відносини корпоративного управління (організація органів акціонерного товариства, визначення принципів їх взаємодії, реалізація корпоративних справ у сфері корпоративного управління тощо), відносини щодо визначення розміру і порядку сплати дивідендів та інші. Змістом цих правовідносин є корпоративні права, які акціонери мають саме як учасники товариства (так звані «права з акцій»).

Водночас акціонери є власниками акцій, які наділені всіма повноваженнями щодо володіння, користування та розпорядження акціями. У відкритих акціонерних товариствах можливості акціонерів щодо розпорядження акціями не мають певних об-

межень, у закритих акціонерних товариствах відповідно до ст. 81 ГК переважне право на придбання акцій товариства, що відчужується, мають його акціонери. Аналіз цих прав свідчить, що вони за своїм змістом є речовими, тобто «правами на акції», і не належать до корпоративних.

Виходячи з наведеного, спори, пов'язані з реалізацією «прав на акції», зокрема спори про визнання недійсними договорів купівлі-продажу акцій, у тому числі внаслідок порушення переважного права придбання акцій акціонерами товариства, суди розглядають з урахуванням суб'єктного складу.

На такій позиції стоїть судова практика. Спори, пов'язані з обігом акцій: про укладання, розірвання, зміну, а також визнання недійсними договорів купівлі-продажу, спори щодо інших правочинів з акціями, розглядають залежно від складу сторін господарські або загальні суди. Аналогічно в судовій практиці визначається і підвідомчість спорів про визнання права власності на акції.

Можна в цілому погодитися, що імперативний характер статей 12, 16 ГПК виключає можливість розширеного тлумачення виключної підвідомчості господарських судів щодо корпоративних спорів. Водночас зауважимо, що перенесення вирішення корпоративних спорів за участю фізичних осіб до господарських судів стало вимушеною реакцією на численні «рейдерські» атаки з використанням судових актів, що приймали здебільшого загальні суди, причому без повідомлення, а отже, і без участі відповідних господарських (найчастіше акціонерних) товариств.

За таких умов залишення в юрисдикції загальних судів фактично всіх спорів, пов'язаних з обігом акцій, включаючи реалізацію переважного права придбання акцій акціонерами товариства, зберігає високий ступінь небезпеки активного використання і в подальшому в сучасному «рейдерстві» механізмів, що включають як невід'ємну складову так звані «забезпечувальні» ухвали.

На нашу думку, доцільно ще раз на законодавчому рівні повернутися до питання про виключну підвідомчість корпоративних спорів і значно розширити коло справ, що мають розглядати господарські суди, незалежно від суб'єктного складу.

Зокрема, слід також чітко сформулювати загальні підходи щодо розмежування корпоративних і трудових спорів у господарських товариствах. На жаль, за відсутності законодавчих актів, які б на належному рівні регулювали як корпоративні, так і трудові відносини, слід виходити з аналізу доктрин і судової практики.

Виходячи зі ст. 161 ЦК виконавчий орган акціонерного товариства може бути колегіальним (правління, дирекція) або одноособовим (директор, генеральний директор). Утворення виконавчого органу входить до виключної компетенції загальних збо-

¹⁴ Див.: Узагальнення судової практики розгляду судами корпоративних спорів Верховного Суду України (2007 р.).

рів (ст. 159 ЦК). У юридичній літературі зроблена спроба розмежувати терміни, що використовуються законодавцем у зв'язку із формуванням органів акціонерного товариства, зокрема: «призначення», «обрання», «утворення». Так, призначення — це можливість певного органу чи посадової особи поставити іншу особу на посаду. У цьому випадку реалізується безальтернативний підхід, тобто кандидатури для вибору відсутні. Навпаки, при обранні уповноважені особи вибирають одну кандидатуру з кількох запропонованих. Конструкція «утворення органу», що також використовується у законодавстві про господарські товариства, передбачає, що спосіб утворення має бути визначений самим статутом товариства¹⁵.

Однак слід зауважити, що сам законодавець (принаймні у нормативно-правових актах, що регулюють корпоративні відносини) не розкриває змісту понять «вибори», «призначення», «утворення». Щодо застосування їх на практиці, то можна без перебільшення сказати, що учасники корпоративних відносин, як правило, не дотримують певних вимог щодо змісту кожного з цих термінів. Таким чином, дотепер розмежування окремих способів формування виконавчих органів господарських товариств є доволі умовним.

Значно більшого практичного значення набуває питання, яку галузеву належність мають правовідносини, що складаються між виконавчим органом (директором, головою правління) і господарським товариством, та яку правову природу має договір, що лежить в основі цих відносин.

Можна погодитися з точкою зору науковців, котрі кваліфікують цей договір як комплексний, що регулює як трудові відносини, так і корпоративні¹⁶. Цей висновок, на нашу думку, є важливим з огляду на розмежування трудових і корпоративних спорів у зв'язку з припиненням відносин між особою, що очолює виконавчий орган товариства, й самим товариством.

При визначенні підвідомчості справи необхідно враховувати, що відносини, пов'язані із правами й обов'язками працівника, гарантіями їх дотримання, умовами оплати, умовами звільнення тощо, належать до трудових, оскільки в них особа виступає як найманий працівник. Ці відносини регулюються положеннями Кодексу законів про працю України (далі — КЗпП). У разі виникнення спору між особою і товариством, у тому числі у зв'язку з незаконним звільненням через порушення КЗпП, цей спір є трудовим і має розглядатися загальним судом.

Значно складніше встановити правову природу і визначити підвідомчість спору, коли голова правління або директор товариства оскаржує рішення загальних зборів товариства, яким він був усунутий з посади, у зв'язку з порушенням положень ЦК, ГК або Закону «Про господарські товариства» (відсутність кворуму, порушення порядку повідомлення акціонерів, порушення порядку реєстрації учасників зборів тощо). Це питання не отримало однозначного вирішення у судовій практиці і допоки залишається дискусійним.

Певні труднощі виникають на практиці у зв'язку з визначенням підвідомчості справ з розгляду спорів між господарськими товариствами, у тому числі акціонерними, і їх контрагентами за господарськими договорами. За загальним правилом предметом спору в таких випадках є зовнішні відносини з третіми особами, а отже, вони не є корпоративними (наприклад, спори з постачальниками сировини та матеріалів, устаткування; з перевізниками, з підрядниками, з орендарями або орендодавцями тощо).

Однак серед відносин, заснованих на контрактах, є такі, які мають певну специфіку. Це відносини, пов'язані з реалізацією корпоративних прав. Так, відповідно до ст. 5 Закону від 10 грудня 1997 р. № 710/97-ВР «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» права на участь в управлінні товариством, одержання доходу тощо, які випливають з іменних цінних паперів, можуть бути реалізовані з моменту внесення змін до реєстру власників іменних цінних паперів. Обов'язок забезпечення належного обліку власників іменних цінних паперів покладений на емітента. При значній кількості акціонерів, коли вона перевищує максимальну (визначену Державною Комісією з цінних паперів та фондового ринку) як для організації самостійного ведення реєстру емітентом, ведення реєстру доручається реєстратору на підставі укладеного з емітентом договору. Відповідальність за належне ведення реєстру перед акціонерами несе емітент. За умов, якщо позов до реєстратора у зв'язку з порушенням прав власників іменних цінних паперів пред'являє фізична особа, яка не визначає товариство як співвідповідача або третю особу, суд має за своєю ініціативою залучити його до участі у справі. Ці спори є корпоративними і розглядаються на підставі виключної підвідомчості господарськими судами.

Спори між акціонером і зберігачем, пов'язані з укладенням, зміною, розірванням, виконанням або визнанням недійсним договору про відкриття рахунку в цінних паперах, не належить до корпоративних і має вирішуватися залежно від суб'єктного складу сторін.

Що ж стосується спорів між акціонерними товариствами та реєстраторами, пов'язаних з укла-

¹⁵ Див.: Шиткина И. Соотношение Корпоративного и Трудового законодательства при регулировании правового положения единоличного и членов коллегиального исполнительных органов // Хозяйство и право. — 2007. — № 2. — С. 63.

¹⁶ Див.: Шиткина И. Вказ. стаття. — С. 55.

денням, зміною, розірванням, виконанням або визнанням недійсними договору на ведення реєстру акціонерів, а також між акціонерним товариством та депозитарієм щодо укладення, зміни, розірвання, виконання або визнання недійсними договору на обслуговування емісії цінних паперів, то вони, хоча і не є корпоративними, розглядаються господарськими судами, оскільки сторонами у цих договорах є юридичні особи.

Наведений аналіз не вичерпує всіх проблем, пов'язаних з кваліфікацією спорів, пов'язаних з діяльністю господарських товариств, зокрема акціонерних, та визначенням їх підвідомчості. Однак не викликає жодних сумнівів, що доволі суперечливе корпоративне законодавство

об'єктивно створює підґрунтя для його неоднозначного сприйняття і тлумачення не тільки учасниками корпоративних відносин, але й судами, в тому числі з питань визначення підвідомчості спорів.

За таких умов прийняття Пленумом Верховного Суду України постанови про практику вирішення корпоративних спорів може відіграти позитивну роль у формуванні однакової практики, що буде особливо важливим, враховуючи, що такі справи розглядають як господарські, так і загальні суди. Окремо слід зауважити, що визначення меж ключової підвідомчості господарським судам корпоративних спорів також потребує змін на законодавчому рівні.

S u m m a r y

Till now, no clear definition is being given to the terms of “corporate conflicts”, “corporate wars”, “corporate disputes” in the legislation of our state and in its legal doctrine that imply on the peculiarities of their application. The article analyses the above problem and proposes possible ways to its settlement.

Міжнародний досвід зі створення модельних судів

24—25 січня 2008 р. в рамках спільного українсько-канадського проекту «Судова реформа — II» відбувся робочий візит української делегації до м. Калуги (Російська Федерація). Метою візиту було ознайомлення з організацією внутрішньої роботи Калужського районного суду Калужської області (розподіл функціональних обов'язків суддів та працівників апарату, використання сучасних технологій у суді тощо).

До складу делегації увійшли: заступник голови Ради суддів України, суддя Верховного Суду України С.М. Міщенко; голова Апеляційного суду м. Києва А.В. Чернушенко; голова Дніпровського районного суду м. Києва В.М. Хімич та ін.

Українська делегація відвідала Калужський районний суд Калужської області, Калужський обласний суд та управління Судового департаменту Калужської області.

Запровадження інституту мирових суддів розвантажало районні суди, допомогло у створенні нормальних умов їх роботи і скоротило строки розгляду справ. Нині в Калужській області мирові судді розглядають майже 30 % кримінальних та цивільних справ, а також більшість справ про адміністративні правопорушення.

Одним із найважливіших досягнень судової реформи стало створення Судового департаменту при Верхов-

ному суді Російської Федерації та його управлінь у суб'єктах федерації. Вперше за багато десятиліть у суддівського співтовариства з'явився самостійний орган, який узяв на себе обов'язки із забезпечення діяльності судів. Із 2003 р. в Калужській області в повній мірі забезпечується право звинувачених на розгляд кримінальних справ, віднесених до підсудності обласного суду, за участю колеги присяжних засідателів, чим реалізовано принцип рівності громадян перед законом і судом.

У 2000 р. розпочалася реалізація спільної російсько-канадської програми партнерства в галузі судової реформи.

У результаті реалізації програми в Російській Федерації було створено три модельні суди, на базі яких можуть бути організовані навчальні центри для суддів та працівників апаратів судів. У цих судах усунуто непотрібні етапи документообігу, дублювання дій із внесення записів у реєстраційні книги, а також недоліки в статистичній звітності та роботі з кореспонденцією. Комп'ютеризація судів спростила і прискорила доступ до інформації та архівів як співробітників суду, так і пересічних громадян.

Впровадження відеоконференцз'язку залу судових засідань зі слідчим ізолятором та переведення системи звукозапису у цифровий формат — одне з позитивних нововведень. З метою гарантії безпеки передбачено окремий вхід для свідка та його допит без візуальної видимості.

У залах судових засідань встановлено документ-камери, що дозволяє учасникам судового засідання переглядати необхідні документи. Створено службу судових приставів. У вестибюлі функціонують інформаційні кіоски, які надають громадянам необхідну інформацію. Результатом судової реформи та поліпшення організації діяльності Калужського районного суду Калужської області стало значне підвищення довіри населення до його діяльності.

Допит у суді жінок-потерпілих від насильницьких злочинів: процесуальні і тактичні основи

Т.П. Матюшкова,

старший викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

В умовах судово-правової реформи в Україні набувають актуальності питання удосконалення процесуальних і тактичних основ допиту потерпілих у суді. За результатами опитування суддів, у справах про насильницькі злочини потребують розв'язання проблеми під час допиту жінок-потерпілих. Йдеться як про використання криміналістичних знань, так і про вдосконалення окремих процесуальних процедур під час судового розгляду кримінальних справ зазначеної категорії.

Про необхідність застосовувати криміналістичні знання під час судового розгляду кримінальних справ зазначали Л.Є. Ароцкер, Г.А. Воробйов, С.П. Сухов та інші вчені, які досліджували тактичні особливості судового слідства¹. Проте єдиного підходу до вирішення цієї проблеми не вироблено. Так, О.Я. Баєв, В.М. Бозров, погоджуючись із можливістю використання під час судового слідства тактичних прийомів, судову тактику вбачають лише щодо обвинувачення й захисту. Суд же вони не вважають суб'єктом застосування криміналістичної тактики². Н.В. Андреева аргументує розподіл тактики судового слідства на тактику суду у вирішенні справи, тактику обвинувачення і тактику захисту³. У зв'язку з актуалізацією цих проблем у сучасних умовах більшість вчених розглядають тактику судового слідства як один із напрямів криміналістичних досліджень — судову криміналісти-

ку⁴. Вважаємо, що формування цього напрямку у судових дослідженнях відповідає потребам слідчої та судової практики. Особливо це стосується проблеми формування тактики судових дій, яка пов'язана з діяльністю суддів⁵.

Найбільш відчутна необхідність вирішення цих складних питань, на наш погляд, під час судового розгляду кримінальних справ про насильницькі злочини, вчинені щодо жінок (статті 121, 152—156 Кримінального кодексу України; далі — КК). За даними нашого дослідження, у більшості випадків (91,5 %) їх розглядають у закритому судовому засіданні, із них за ініціативою суду — 54 %, прокурора — 25 %, потерпілої — 12,5 %. Першою в судовому засіданні у більшості випадків (75 %) судді допитують потерпілу, у тому числі при відмові підсудного від давання показань — 37,5 %, за клопотанням потерпілої — 20,8 %, в інших випадках — 16,7 % (за ініціативою державного обвинувача, за згодою сторін тощо).

Вивчення судової практики у справах зазначеної категорії свідчить, що допит неповнолітньої потерпілої має свою специфіку, визначену, насамперед, процесуальними умовами його проведення. Зокрема, появою в суді нових форм допиту (перехресного, шахового допитів, повторного допиту тощо)⁶. Водночас

¹ Див.: Ароцкер Л.Е. Использование данных криминалистики в судебном разбирательстве уголовных дел. — М., 1964. — 224 с.; Воробьев Г.А. Планирование судебного следствия. — М., 1978. — 80 с.; Сухов С.П. Тактические особенности судебного следствия: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09 / Свердлов. юрид. ин-т. — Свердловск, 1972. — 20 с.

² Див.: Баєв М.О., Баєв О.Я. Защита от обвинения в уголовном процессе. — Воронеж, 1995. — С. 8; Бозров В.М. Тактика судьи в прошлом и настоящем уголовном процессе // Российская юстиция. — 2003. — № 10. — С. 32; Зорин Г.А., Зорина М.Г., Зорин Р.Г. Возможности криминалистического анализа в процессах предварительного расследования, государственного обвинения и профессиональной защиты по уголовным делам: Учеб.-метод. пособ. — М., 2001. — 336 с.

³ Див.: Андреева Н.В. Предмет и структура судебной тактики // Криминалистические средства и методы исследования преступлений. — 1999. — Вып. 10. — С. 61—63.

⁴ Див.: Возгрин И.А. Криминалистическая тактика: понятие и предмет исследования // Вестник криминалистики. — 2001. — Вып. 2. — С. 14; Шелитько В.Ю. Сущность тактики судебного следствия (некоторые дискуссионные проблемы) // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи: Матеріали наук.-практ. конф. — К.; Х., 2002. — С. 197; Румянцева И.В. Ситуационный подход к судебному следствию как один из способов развития «судебной криминалистики» на современном этапе // Актуальні проблеми сучасної криміналістики: Матеріали наук.-практ. конф. — Сімферополь, 2002. — Ч. 2. — С. 179; Баєв О.Я. Российская криминалистика начала XXI века: направления развития, современные проблемы // Вестник криминалистики. — 2000. — Вып. 1. — С. 5—16; Волчеккая Т.С. Криминалистика вчера и сегодня: перспективы ее развития // Актуальные вопросы развития государства и права: Юбилейный сб. научн. тр. — Калининград, 2002. — Ч. 2. — С. 136; Ищенко Е.П. Криминалистическая тактика: направления совершенствования // Актуальні проблеми сучасної криміналістики: Матеріали наук.-практ. конф. — Сімферополь, 2002. — Ч. 1. — С. 132.

⁵ Див.: Подкопаев В. Етика суддів: міжнародний досвід та проблеми регулювання в Україні // Право України. — 2005. — № 6. — С. 103—106.

⁶ Див.: Ароцкер Л.Е. Знач. праця. — С. 12.

у чинному Кримінально-процесуальному кодексі України (далі — КПК) немає статті «Допит неповнолітнього потерпілого», положення якої визначали б процедуру його допиту під час судового слідства. Аналіз проектів КПК від 19 травня 2003 р. (реєстраційний № 3456-1; знято з розгляду 1 грудня 2005 р.) та від 25 травня 2006 р. (реєстраційний № 0952; відкликано 23 листопада 2007 р.) свідчить про невизначеність в окремих їх статтях положень допиту саме неповнолітнього потерпілого. Вважаємо усунення зазначених упущень необхідною умовою удосконалення нового проекту КПК.

Особливості допиту неповнолітнього потерпілого пов'язані з його психологічним станом, що зумовлює необхідність участі у допиті психолога. Результати проведеного нами дослідження свідчать про багатогранність можливостей психолога. Під час допитів неповнолітніх потерпілих він може: визначати особливості психічних процесів, властивостей і станів потерпілих, типи їх темпераменту, риси характеру, інтелектуальні здібності; виявляти й пояснювати психологічні особливості неповнолітніх, а також рекомендувати засоби та прийоми, якими передбачено врахування психологічних особливостей, особистісних властивостей, віку неповнолітніх тощо. За результатами проведеного нами анкетування, майже 96 % суддів вважають за доцільне залучати психолога до допиту неповнолітньої потерпілої від насильницького злочину, зокрема з метою стабілізації її психічного стану, адаптації до ситуації допиту у судовому засіданні, подолання її скованості, сором'язливості, розгубленості, стриманості, збентеження від обстановки судового засідання, присутності сторонніх осіб тощо. Окрім цього, на думку респондентів, психолог зможе допомогти у підготовці до допиту (наприклад, при формулюванні запитань, визначенні можливостей позитивного впливу на потерпілу в разі необхідності), в його проведенні (зокрема, при встановленні психологічного контакту з потерпілою) та оцінюванні отриманих показань (після судового допиту неповнолітньої потерпілої суддя може допитати психолога, щоб визначити її психічний стан у момент допиту, міру його впливу на повноту, об'єктивність отриманих показань про обставини події, відповідність показань віковому розвитку потерпілої тощо).

Таким чином, консультативна допомога фахівців у галузі психології сприятиме з'ясуванню рівня розвитку неповнолітньої та її здатності сприймати і відтворювати факти, визначенню психологічного портрета малолітньої чи неповнолітньої потерпілої, встановленню психологічного контакту з нею, уникненню порушення тактичних правил проведення допиту, об'єктивному оцінюванню отриманих показань тощо. Участь психолога у судовому допиті неповнолітньої потерпілої суттєво вплинув би на тактику його проведення. Це, на наш погляд, доводить доцільність законодавчого закріплення обов'язкової

участі психолога в допиті неповнолітніх потерпілих від насильницьких злочинів.

Одним із першочергових завдань кримінально-процесуальної науки є розроблення системи надійних гарантій захисту прав і законних інтересів громадян, зокрема потерпілих. Так, згідно зі ст. 52 чинного КПК представниками потерпілого можуть бути адвокати, близькі родичі, законні представники, а також інші особи за постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, судді або за ухвалою суду. На нашу думку, змагальність судового процесу та рівність сторін обумовлюють право потерпілого мати не лише представника, а й адвоката — професійного представника. Це впливає зі змісту ст. 59 Конституції України про те, що кожен має право на правову допомогу і що кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Водночас аналіз ст. 72 зазначених проектів КПК свідчить, що ці положення не були враховані і що потерпілий може мати лише представника з числа осіб, які мають право бути захисником, у тому числі будь-яких фахівців у галузі права. За проаналізованими матеріалами слідчої і судової практики, лише кожна п'ята потерпіла від насильницького злочину скористалася в судовому засіданні послугами адвоката — професійного представника. Більшість суддів (95,8 %) визнають доцільною його участь у судовому засіданні. Вважаємо, що обов'язкове залучення адвоката — професійного представника неповнолітньої потерпілої до участі у її допиті сприятиме кваліфікованому захисту її прав і законних інтересів. Включення зазначеного положення до нового КПК є необхідною передумовою розв'язання завдань кримінального судочинства у справах про насильницькі злочини.

Отже, аналіз статей 303, 307, 308 чинного КПК і статей 391, 393, 395 зазначених проектів КПК, судової практики та результати проведеного дослідження дають підстави пропонувати внести до нового проекту КПК статтю «Особливості допиту неповнолітнього потерпілого», ч. 1 якої викласти у такій редакції: «Допит малолітнього, а на розсуд суду — і неповнолітнього потерпілого віком до шістнадцяти років провадиться за правилами допиту неповнолітнього свідка в присутності представника чи захисника потерпілого, психолога, законного представника потерпілого, а в разі необхідності додатково — педагога чи лікаря».

Одним із принципів кримінального судочинства проголошується рівність громадян перед законом і судом (статті 16, 261 КПК). Проте ретельний аналіз окремих положень кримінально-процесуального законодавства, їх зіставлення свідчать про дисбаланс прав потерпілих і підсудних як осіб із різним процесуальним статусом, що, на наш погляд, унеможливорює забезпечення змагальності судового процесу та рівності сторін. Виникає потреба перегляду зазначених положень з метою їх приведення до відповідності з проголоше-

ним принципом. Вважаємо, що одним з елементів такого вдосконалення є доцільність законодавчого закріплення права потерпілого на оголошення його показань. Ні чинний КПК, ні проаналізовані нами проекти КПК не передбачають оголошення показань потерпілого у судовому засіданні, хоча у проектах КПК передбачено випадки оголошення показань підсудного і свідка (статті 390, 394).

До речі, ст. 281 КПК Російської Федерації передбачено оголошення показань потерпілого у випадках наявності суттєвих суперечностей між раніше даними показаннями і показаннями, даними в суді, чи неявки потерпілого в судове засідання. Це положення реалізується за певних умов. Зокрема, під час розгляду кримінальної справи і вирішення питання щодо оголошення показань потерпілого суду слід переконатись у забезпеченні права підсудного заперечити твердження чи допитати потерпілого, наприклад під час досудового слідства при проведенні очної ставки між потерпілим і обвинуваченим. Водночас є необхідність вдосконалення процесуального порядку розгляду клопотань про оголошення показань потерпілого, даних на досудовому слідстві чи в суді. У зв'язку з цим заслуговує підтримки позиція Л.О. Курочкиної щодо єдиного підходу розгляду клопотань про оголошення показань потерпілого у всіх без винятку випадках його неявки у судове засідання. Такий підхід передбачає вирішення, чи є показання потерпілого допустимими доказами та чи забезпечено право підсудного допитати осіб, які свідчать проти нього⁷. Вважаємо, що врахування кримінально-процесуальним законодавством України досвіду інших країн СНД позитивно вплине на розвиток та забезпечення відповідних прав і засобів правового захисту потерпілих від злочинів, як того вимагає Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою від 29 листопада 1985 р. Водночас наділення жінок-потерпілих від насильницьких злочинів правом на оголошення їхніх показань дасть суддям змогу уникати конфліктних чи інших складних ситуацій допиту. Зокрема, коли насильницький злочин вчинено членом родини потерпілої, свідчити проти якого вона вимушена (37,5 %), чи(і) коли потерпіла відмовляється від давання показань у присутності підсудного (33 %), не пам'ятає всіх обставин злочину внаслідок тривалого часу з моменту його вчинення до судового засідання (10,3 %), не з'являється у судове засідання тощо.

Відповідно до змісту Постанови Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 2004 р. № 13 «Про

⁷ Див.: Курочкина Л. Оглашение показаний потерпевшего и свидетеля // Законность. — 2004. — № 9. — С. 48.

S u m m a r y

Outlines interconnection between procedural and tactful principles of judicial interrogation of females, suffered from aggressive crimes, on the basis of analysis of key provisions of judicial interrogation of victims, suffered from crimes in active criminal-procedural law and draft laws of CPC of Ukraine of 2003 and 2006; has proposals with regard to law improvement.

практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» у тих випадках, коли присутність підсудного в залі судового засідання може негативно вплинути на повноту і достовірність показань неповнолітнього потерпілого, його допит за ухвалою суду (судді) може бути проведений за відсутності підсудного. За результатами анкетування суддів, лише в кожному третьому випадку перед допитом неповнолітньої потерпілої від насильницького злочину за клопотанням її представника чи прокурора із залу суду було виведено підсудного. Матеріали судової і слідчої практики свідчать про негативний вплив на хід судового розгляду справи про родинні стосунки підсудного і потерпілої, а саме: потерпіла відмовлялася від даних раніше показань, змінювала їх у бік пом'якшення відповідальності підсудного тощо. У зв'язку з цим вбачається за доцільне оголошувати у судовому засіданні показання потерпілої, яка є членом сім'ї чи іншим близьким родичем підсудного або перебуває на його опікунстві, піклуванні.

Викладене, на наш погляд, доводить доцільність законодавчого закріплення права потерпілих на оголошення у судовому засіданні їхніх показань та доповнення проекту КПК статтею «Оголошення показань потерпілого», ч. 1 якої пропонуємо викласти у такій редакції: «Показання потерпілого, дані під час дізнання, досудового слідства або на суді, оголошуються за ініціативою суду, клопотанням прокурора, представника чи захисника потерпілого або інших учасників судового розгляду в таких випадках: 1) за наявності істотних суперечностей між показаннями потерпілого, даними в судовому засіданні і раніше; 2) у разі відмови потерпілого давати показання на судовому слідстві; 3) за неможливості явки потерпілого в судове засідання з поважних причин; 4) у разі можливості з'ясувати всі обставини справи і захистити права та законні інтереси потерпілого за його відсутності».

Отже, процесуальні правила допиту в суді потерпілих від насильницьких злочинів зумовлюють відповідну тактику підготовки та проведення цієї судової дії. Вирішення судом покладених на нього завдань кримінального судочинства у справах зазначеної категорії залежить від уміння суддів не тільки правильно застосовувати закон, але й оптимально використовувати положення криміналістичної тактики. Удосконалення процедури допиту жінок-потерпілих від насильницьких злочинів забезпечить формування нових і вдосконалення існуючих криміналістичних рекомендацій, спрямованих на розв'язання певних ситуацій їх допиту в суді.

Злочини у сфері комп'ютерних технологій та судова практика розгляду справ цієї категорії

Н.М. Ахтирська,
перший проректор
Академії суддів України,
кандидат юридичних
наук, доцент

В.В. Антощук,
головний консультант
управління вивчення
та узагальнення судової
практики Верховного
Суду України

Глобальна інформаційна цивілізація на сучасному етапі розвитку людства своїм базовим параметром визначила інформацію. Видавнича справа, преса, радіо, телебачення, комп'ютерні технології, інші засоби електронного зв'язку стали домінуючими факторами розвитку економіки, виробничої, наукової, освітньої, політичної та інших сфер діяльності людини. В зв'язку з цим створення інформаційних систем та мереж телекомунікацій сприяє розвитку держави.

Інформаційне суспільство не лише змінює статус інформації як каталізатора позитивних змін соціального буття, але, на жаль, розширює можливості її використання з антисоціальною метою злочинцями. Такі тенденції спостерігаються в усьому світі, зокрема і в Україні. Поширення комп'ютерних вірусів, шахрайства з пластиковими платіжними картками, розкрадання коштів із банківських рахунків, знищення або перехоплення комп'ютерної інформації — це далеко не повний перелік комп'ютерних злочинів.

Незважаючи на зусилля багатьох держав, кількість кіберзлочинів у світі не зменшується. Саме цим і пояснюється інтерес учених до питань дослідження злочинів у сфері комп'ютерних технологій та розробки методик їх розслідування. Теоретичні та практичні аспекти проблем боротьби з комп'ютерною злочинністю, питання правового регулювання відносин у сфері обігу інформації досліджували вчені: В.Д. Гавловський, М.В. Гуцалюк, Р.А. Калюжний, В.С. Цимбалюк, В.О. Голубев, П.Д. Біленчук та ін.

Актуальність продовження подальших досліджень пояснюється удосконаленням способів вчинення злочинів, складністю проведення розслідувань, проблемами щодо кваліфікації злочинної діяльності у сфері використання високих технологій, а також особливостями судового розгляду цієї категорії кримінальних справ.

З метою вивчення стану комп'ютерної злочинності через аналіз судової практики було проведено узагальнення кримінальних справ цієї категорії. Воно дасть можливість з'ясувати особливості оцінки дока-

зів під час судового слідства, визначити порядок призначення та проведення судових експертиз і використання їх результатів при постановленні вироків.

Рівень розвитку країни оцінюють за рівнем її інформатизації, яка згідно з Законом від 4 лютого 1998 р. № 74/98 «Про Національну програму інформатизації» полягає у сукупності взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих правових процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян і суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки. Важливою складовою інформатизації суспільства є також створення і застосування засобів, механізмів захисту інформації як об'єкта відповідних процесів (інформаційна безпека) ¹.

Інформацією відповідно до ст. 200 Цивільного кодексу України є документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі.

Оперативне використання інформації сприяє забезпеченню національних інтересів, поліпшенню керованості економікою, розвитку наукомістких виробництв і високих технологій, збагаченню духовного життя і подальшій демократизації суспільства.

Останнім часом людство стає більш залежним від роботи комп'ютерних систем. Це стосується найрізноманітніших сфер суспільного життя. Усі найважливіші функції сучасного суспільства здійснюються з використанням комп'ютерів, комп'ютерних систем та мереж і мереж електров'язку.

Використання комп'ютерних систем створює нові можливості для невідомих раніше правопорушень, а також для вчинення традиційних злочинів

¹ Див.: Юридична енциклопедія: В 6 т. — К., 1998. — Т. 2. — С. 717.

новими засобами. В Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості вчинених злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Так, за даними Державної судової адміністрації України (далі — ДСА) за вчинення комп'ютерних злочинів у 2005 р. судами було засуджено 14 осіб, у 2006 р. — 44, а в I півріччі 2007 р. — 29.

Наприкінці ХХ ст. стало очевидним, що у багатьох країнах світу правовий захист комп'ютерних даних за допомогою загальних положень кримінального та кримінально-процесуального кодексів є недостатнім. У зв'язку з цим було розроблено спеціальне законодавство про відповідальність за комп'ютерні злочини. Україна не стала винятком. У 2001 р. новий Кримінальний кодекс України (далі — КК) вперше вмістив спеціальний розд. «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж» (розд. XVI), в якому передбачалась відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем та комп'ютерних мереж (ст. 361), за викрадення, привласнення, вимагання комп'ютерної інформації або заволодіння нею шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем (ст. 362), порушення правил експлуатації автоматизованих електронно-обчислювальних машин, автоматизованих систем (ст. 363).

Практика виявлення комп'ютерних злочинів показала нову сферу впливу — сферу електрозв'язку. Тому Законом від 5 червня 2003 р. № 908-IV «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне втручання в роботу мереж електрозв'язку» були внесені зміни до КК. Але цього виявилось недостатньо. Правоохоронні органи фіксували нові злочини, а суди під час розгляду таких справ виявляли нові прояви використання інформації у злочинних цілях.

Узагальнивши міжнародний досвід боротьби з комп'ютерною злочинністю, Законом від 23 грудня 2004 р. № 2289-IV «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України» (далі — закон від 23 грудня 2004 р. № 2289-IV) було істотно змінено розд. XVI КК, зокрема, збільшено кількість статей про відповідальність за ці злочини від трьох до шести. Цим Законом також передбачена кримінальна відповідальність за нові види комп'ютерних злочинів, такі як: створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програм чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут; несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'юте-

рах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації; несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї; перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку. Було істотно збільшено покарання за окремі види комп'ютерних злочинів, вчинених за кваліфікуючих ознак. У статтях 361—363¹ КК змінено кваліфікуючу ознаку комп'ютерних злочинів із заподіянням шкоди з істотного розміру на значний. Як зазначалося, істотна шкода полягала у заподіянні матеріальних збитків, які в 300 і більше разів перевищували неоподаткований мінімум доходів громадян. Згідно з приміткою до ст. 361 КК значною шкодою у статтях 361—363¹ КК (якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків) вважається шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

В Україні найпоширенішим злочином у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку є злочин, відповідальність за який передбачена ст. 361 КК. Так, у першому півріччі 2007 р. було засуджено за комп'ютерні злочини всього 30 осіб, із них 24 — за ст. 361 КК.

Стаття 361 КК передбачає відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що призвели до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації. Способи несанкціонованого втручання (проникнення) в роботу зазначених систем і мереж у судовій практиці зустрічаються різні. Найчастіше вчинення дій, передбачених ст. 361 КК, відбувається з метою безкоштовного доступу до мережі Інтернет.

Наприклад, Тернопільський міськрайонний суд вироком від 15 вересня 2006 р. визнав М. винним у тому, що він, маючи технічні навички роботи на комп'ютері, використовуючи його несанкціоновано, під чужими мережевими реквізитами, без дозволу провайдера ТОВ «БіттерНЕТ» втручався в роботу його мережі електрозв'язку, чим блокував доступ до інформації з мережі Інтернет дійсних користувачів. Всього в результаті несанкціонованих втручань в роботу мережі електрозв'язку провайдера ТОВ «БіттерНЕТ» засуджений М. заподіяв йому матеріальної шкоди на суму 1 тис. 420 грн. Зазначені дії суд кваліфікував за ч. 2 ст. 361 КК, як несанкціоноване втручання в

роботу мережі електрозв'язку, що призвело до блокування інформації, вчинене повторно. Суд призначив засудженому М. за ч. 2 ст. 361 КК відповідне покарання з конфіскацією в дохід держави комп'ютера і технічних засобів до нього, які були власністю винного, за допомогою яких ним було вчинено несанкціоновані втручання.

В іншому випадку Ленінський районний суд м. Миколаєва вироком від 26 травня 2006 р. визнав винним Л. за ч. 1 ст. 361 КК за те, що він через мережу Інтернет зі свого домашнього комп'ютера зайшов на сайт провайдера приватного підприємства «Південний Порт» та за допомогою створеної ним спеціальної програми вчинив незаконне втручання в роботу автоматизованих систем, яке призвело до витоку інформації — 620 логінів та паролей доступу до мережі Інтернет абонентів зазначеного провайдера.

У ч. 2 ст. 361 КК передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони заподіяли значну шкоду.

Вироком Ужгородського міськрайонного суду від 26 жовтня 2006 р. засуджено Г. за ч. 2 ст. 361 КК. Засуджений Г. як студент місцевого університету за спеціальністю електронні системи, маючи навички роботи з комп'ютерними мережами, з метою безоплатного отримання інтернет-послуг приватного провайдера ТОВ «НетСофт» без його дозволу систематично змінював за допомогою наявних у комп'ютері програмних засобів «МАС»-адреси мережних карток, несанкціоновано втручався в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку ТОВ «НетСофт», що призвело до витоку, підробки інформації, спотворення процесу її обробки та отримання ним безоплатно інтернет-послуг, відповідно до вартості трафіку на суму 21 тис. 400 грн, чим заподіяв ТОВ «НетСофт» значну шкоду.

Для визначення наявності злочину, склад якого передбачено ст. 361 КК, суд має встановити не тільки вчинення діяння, а й настання хоча б одного з зазначених у законі наслідків. Між несанкціонованим втручанням у роботу комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку повинен бути причинний зв'язок хоча б з одним із суспільно небезпечних наслідків.

В Україні набули поширення випадки, коли несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж здійснювалося із корисливих мотивів з метою викрадення чи заволодіння чужим майном із заподіянням потерпілим матеріальної шкоди і було способом вчинення таких злочинів проти власності, як шахрайство (ст. 190 КК) або привласнення чи заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК). У подібних випадках суди такі дії кваліфікували

за сукупністю злочинів: за ст. 361 КК і статтею, що передбачає відповідальність за конкретний злочин проти власності, способом здійснення якого було несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Печерський районний суд м. Києва вироком від 12 лютого 2007 р. визнав М. винним у тому, що він, працюючи провідним інженером відділу пластикових карток АК «Промислово-фінансового банку», як службова особа, що виконує адміністративно-господарські функції, в 2006 р., зловживаючи своїм службовим становищем, маючи доступ до бази даних комп'ютера про клієнтів та їх рахунки, діючи з метою заволодіння грошовими коштами, виконав операцію по персоналізації сторонньої картки (скопював на неї інформацію клієнта банку А.). З використанням картки-дубліката та банкоматів М. зняв готівкою з рахунку клієнта А. грошові кошти на загальну суму 65 тис. 900 грн, які привласнив. Зазначені дії М. суд кваліфікував за ч. 4 ст. 191 КК, як заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене у великих розмірах.

Крім того, суд правильно кваліфікував дії М. за сукупністю злочину, склад якого передбачено ч. 3 ст. 362 КК, оскільки він вчинив несанкціоноване копіювання інформації, яка оброблялася на комп'ютерах, зберігалася на носіях, що призвело до її витоку.

Інколи несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку може вчинюватися з метою приховання привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Так, вироком Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 29 травня 2006 р. С. була засуджена за ч. 1 ст. 191 і ч. 1 ст. 362 КК. С. визнана винною в тому, що, працюючи касиром банку, як матеріально відповідальна особа, привласнила гроші в сумі 3 тис. 200 грн, що надійшли в касу від населення як оплата за комунальні послуги. З метою приховання недостачі грошей у касі, С. змінила у комп'ютері, до якого вона мала право доступу, інформацію про прийняття платежів, надавши їм вид анульованих, або платежів, що не відбулися.

Як свідчить судовою практика, останнім часом стали розповсюдженими випадки, коли особи з метою перегляду телеканалів, без укладення угод на ці послуги, вчинюють несанкціоноване втручання в роботу телекомунікаційних мереж, пересічно розцінюючи це як незначне порушення.

Краснолуцький міський суд Луганської області вироком від 30 травня 2007 р. визнав винною Н. за ч. 2 ст. 361 КК та призначив їй покарання у виді штрафу в розмірі 510 грн. Н., маючи умисел на несанкціоноване

втручання в роботу ТРК, з метою перегляду телеканалів без укладення угоди, за попередньою змовою з іншими особами, які за 150 грн провели кабель до її квартири, стала отримувати безоплатно послуги ТРК.

Вивчення справ про комп'ютерні злочини показало, що більшість їх пов'язані з несанкціонованим втручанням в роботу мереж електрозв'язку шляхом використання так званих емуляторів — телефонних карток, що дає змогу безкоштовно здійснювати з таксофонних автоматів дзвінки в будь-якому напрямку, у тому числі й за межі України. Вчинення таких злочинів завдає значних збитків ВАТ «Укртелеком».

Так, вироком Шевченківського районного суду м. Чернівців від 16 жовтня 2006 р. засуджено З. за ч. 2 ст. 361 КК. З., володіючи достатніми технічними знаннями, використовуючи комп'ютер та маючи доступ до мережі Інтернет відшукав на сайті та скопіював інформацію щодо виготовлення та використання емуляторів телефонних карток «Укртелеком». На основі використаних пластикових таксофонних карток З. виготовив п'ять емуляторів із впаєними в них запрограмованими чіпами. Використовуючи виготовлені ним емулятори таксофонних карток З. незаконно здійснив безоплатно 261 телефонний дзвінок, чим завдав збитків ЧФ ВАТ «Укртелеком» на суму 796 грн. За висновком судово-технічної експертизи, вилучені у З. технічні пристрої є емуляторами телефонних карток для несанкціонованого доступу до послуг ВАТ «Укртелеком». Емулятори таксофонних карток виготовлені шляхом видалення електронного модуля із пластикової картки і встановлення на це місце мікропроцесора, в якому записано програмне забезпечення, що емулює роботу електронної картки.

Створення з метою використання, розповсюдження або збуту, а також розповсюдження або збут шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку тягне відповідальність за ст. 361¹ КК. Як предмет цього злочину комп'ютерні програми (програмні засоби) повинні бути шкідливими, тобто здатними забезпечити несанкціонований доступ до інформації, а також змінити, знищити, пошкодити, заблокувати інформацію комп'ютерну чи ту, що передається мережами електрозв'язку. Різновидом шкідливих комп'ютерних програм є комп'ютерні віруси². Своїм призначенням вони мають несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. Цей злочин (ч. 1 ст. 361¹ КК) є злочином з формальним складом і для наявності його об'єктивної сторони не потрібно настання суспільно небезпечних наслідків.

Заводський районний суд м. Миколаєва вироком від 14 березня 2007 р. засудив С. за ч. 1 ст. 361¹ та ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 361 КК. С., працюючи інженером відділу «Приватбанк», був незадоволеним розміром заробітної плати. З помсти за це керівництву відділу банку, використовуючи наданий йому комп'ютер, за допомогою локальної комп'ютерної мережі зайшов на сервер відділу банку і створив із метою використання шкідливий програмний засіб — файл «DEATH», що в перекладі з англійського означає смерть. Маючи намір запустити виготовлений файл «DEATH» у день свого звільнення з роботи, розмістив його в активному стані у каталогах операційної системи сервера відділу банку. Але реалізувати до кінця свій умисел, направлений на несанкціоноване втручання в роботу сервера, яке могло призвести до втрати інформації — не зміг, оскільки в день подання заяви про звільнення з роботи йому було відмовлено в допуску до робочого місця і серверу відділу.

Передбачена ч. 1 ст. 361¹ КК ознака об'єктивної сторони цього злочину — збут шкідливих програмних чи технічних засобів для несанкціонованого втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку — полягає у оплатній чи безоплатній передачі зазначених засобів певній особі.

Наприклад, вироком Личаківського районного суду м. Львова від 7 травня 2007 р. М. засуджено за ч. 1 ст. 361¹ КК. Його визнано винним у тому, що він на місцевому радіоринку займався збутом за плату шкідливих комп'ютерних програм, які називалися «Все, що потрібно хакеру». З висновку експертизи вбачається, що ці програми містили файли, призначені для несанкціонованого втручання (злому) операційних систем комп'ютерів; несанкціонованого, дистанційного підключення до інших інформаційних систем; масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку; сканування номерів кредитних карток, які можуть бути використані для несанкціонованого втручання у роботу банківських електронних систем тощо.

Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства утворюють передбачений ст. 361² КК склад злочину. Ознакою комп'ютерної інформації з обмеженим доступом є те, що вона повинна бути створеною та захищеною відповідно до чинного законодавства.

Індустріальний районний суд м. Дніпропетровська вироком від 26 червня 2006 р. визнав Д. винним за ч. 1 ст. 361² КК. Д. відповідно до своїх службових повноважень мав доступ до комп'ютерної інформації про наступну переоцінку товарів у мережі магазинів, що представляла комерційну таємницю підприєм-

² Див.: Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація.— Харків, 2007. — С. 969.

ства, на якому він працював. Через мережу Інтернет він розповсюдив цю інформацію серед осіб, які не були співробітниками зазначеного підприємства та не мали до неї доступу.

Стаття 362 КК передбачає відповідальність за несанкціоновані зміни, знищення або блокування інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї. Оброблення інформації включає виконання певних дій за допомогою електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем чи комп'ютерних мереж, тобто різні види маніпуляцій з такою інформацією згідно з відповідними комп'ютерними програмами, інструкціями, завданнями тощо. Суб'єктом цього злочину може бути особа, яка має право (на підставі трудових чи договірних правовідносин або інших юридичних підстав) доступу до комп'ютерної інформації чи носіїв такої інформації.

Інколи мотивом до вчинення знищення інформації, яка обробляється на комп'ютерах, автоматизованих системах виступає помста.

Так, Южноукраїнський міський суд Миколаївської області вироком від 22 червня 2006 р. визнав винним А. за ч. 1 ст. 362 КК. А., працюючи інженером по комплектації обладнання на підприємстві, відповідно до своїх службових обов'язків займався обліком бухгалтерської документації. Для доступу в автоматизовану систему він мав індивідуальне ім'я та пароль. За період роботи у А. склались напружені стосунки з керівником підприємства, оскільки за результатами атестації А. був переведений на нижчу посаду. З метою помсти та бажачи настання негативних наслідків для керівника зазначеного підприємства, він умисно знищив файли, в яких містилася інформація, що оброблювалася в автоматизованій системі підприємства про прихід та розхід матеріалів.

За несанкціоновані перехоплення або копіювання інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, якщо це призвело до її витоку, вчинені особою, яка має право доступу до такої інформації настає відповідальність, передбачена ч. 2 ст. 362 КК.

Наприклад, вироком Ленінського районного суду м. Миколаєва від 29 травня 2006 р. засуджено за ч. 2 ст. 362 КК П. Він, працюючи спеціалістом технічної підтримки канадської компанії, маючи доступ до інформації, яка оброблювалася і зберігалася в комп'ютерній мережі компанії, вчинив несанкціоноване копіювання трьох шаблонів сайтів, які продав за 30 доларів США, що призвело до витоку цієї інформації.

Кримінальна відповідальність за ст. 363 КК настає при порушенні правил експлуатації електронно-

обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється, якщо це заподіяло значну шкоду, і вчинена особою, яка несе відповідальність за їх експлуатацію.

Під правилами експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку слід розуміти будь-які технічні правила, що регламентують порядок використання таких машин і обробки в них інформації, а також забезпечення засобів захисту їх програмного забезпечення. У вироку суд має зазначити, які конкретно правила були порушені винною особою. Саме ж порушення правил може бути як умисним, так і необережним. Між діями, що утворюють об'єктивну сторону цього злочину, і суспільно небезпечними наслідками повинен бути необхідний причинний зв'язок.

Стаття 363¹ КК встановлює відповідальність за умисне масове розповсюдження повідомлень електрозв'язку, здійснене без попередньої згоди адресатів, що призвело до порушення або припинення роботи електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. Засобом вчинення цього злочину є повідомлення електрозв'язку, які розповсюджуються через систему електронно-обчислювальних машин (комп'ютери), автоматизовані системи, комп'ютерні мережі чи мережі електрозв'язку, в тому числі через мережу Інтернет. Суспільно небезпечними наслідками злочину, склад якого передбачено ст. 363¹ КК, є порушення або припинення роботи електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку.

Розвиток мережі Інтернет призвів до того, що однією з основних проблем користувачів став надлишок інформації. Це стосується передусім так званого спаму — масового розповсюдження попередньо не обумовлених електронних листів. Через масовий характер спамових повідомлень, останні утрудняють роботу інформаційних систем і ресурсів, створюючи для них зайве перевантаження, що може слугувати причиною їхнього виходу з ладу. Також «спам» може виступати носієм шкідливих програм і комп'ютерних вірусів з метою отримання доступу до комп'ютерних систем, виведення їх з ладу або отримання конфіденційної інформації.

Однією з характерних особливостей цього виду злочинів є їхня латентність, яка спричинена небажанням користувачів мережі інформувати про такі злочини через недовіру до потенційних можливостей правоохоронних органів та небажання визнати слабкі місця своїх систем безпеки. Згідно статистичної інформації ДСА суди України у 2006 р. і

першому півріччі 2007 р. не розглядали кримінальні справи про злочин, передбачений ст. 363¹ КК.

Посилення боротьби зі злочинами, зазначеними у ст. 363¹ КК і їх розкриття насамперед передбачає активні дії потерпілих осіб щодо захисту своїх прав, яким необхідно на власному комп'ютері з'ясувати ім'я та адресу провайдера, який надавав послуги мережі Інтернет особі, що здійснила умисне масове розповсюдження повідомлень електров'язку, здійснене без попередньої згоди адресата і офіційно повідомляти такого провайдера про вчинене. У типовому договорі клієнта з провайдером мережі Інтернет як правило зазначається, що у разі порушення правил користування мережею Інтернет клієнт буде відключений або обмежений у користуванні. Не зайвим було б у договорі також зазначити про можливу кримінальну відповідальність у разі порушення вимог ст. 363¹ КК щодо перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електров'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електров'язку.

Для підвищення захисту прав та інтересів користувачів Інтернету органи міліції, які розслідують злочини цієї категорії, повинні тісніше співпрацювати з провайдерами Інтернету для встановлення осіб, які вчинили злочин, склад якого передбачений ст. 363¹ КК.

Виявлення і фіксація комп'ютерних злочинів на відміну від традиційних має свої особливості. Одним із процесуальних засобів доведення винуватості осіб у вчиненні комп'ютерних злочинів є експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів, завданнями якої має бути: установлення технічного стану комп'ютерно-технічних засобів; установлення обставин, пов'язаних із використанням комп'ютерно-технічних засобів інформації та програмного забезпечення; виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях; установлення відповідності програмних продуктів певним параметрам.

На підставі матеріалів судової практики можна навести орієнтовний перелік вирішуваних експертизою питань: 1. Чи міститься на зазначеному носії інформація (зазначити, яка інформація цікавить) і якщо так, то яка саме? 2. Чи містить носій досліджуваного комп'ютера інформацію про певні (зазначити які саме) дії користувача? 3. Чи здійснювались спроби знищення зазначеної інформації? 4. Чи піддавався досліджуваний накопичувач певним процедурам з метою знищення інформації? 5. Чи розроблена зазначена інформація на цьому комп'ютері або перенесена з іншого носія? 6. Яким

чином інформація (зазначити яка саме) перенесена до досліджуваного комп'ютера (носія)? 7. Яка технологія та хронологія створення електронного документа (зазначити електронний документ та певний зміст)? 8. Яка дата та час створення (друку, видалення, занесення тощо) файлів, що містять інформацію щодо ... (зазначити зміст)? 9. Чи містить накопичувач інформації досліджуваного комп'ютера (зазначити яке саме) певне програмне забезпечення? 10. Яким чином і коли це програмне забезпечення встановлене? 11. Які технічні несправності має комп'ютерне обладнання або його окремі блоки та пристрої і як ці несправності впливають на роботу обладнання в цілому? 12. Чи можна за допомогою зазначеного програмного продукту реалізувати функції, передбачені технічним завданням на його розробку? 13. Чи можливе вирішення певного завдання за допомогою зазначеного програмного продукту?

Для дослідження інформації, що міститься на комп'ютерних носіях, експертові надається сам комп'ютерний носій, а також комп'ютерний комплекс, до складу якого входить досліджуваний носій. У деяких випадках на дослідження може надаватися тільки комп'ютерний носій. У такому випадку, якщо перед експертами ставляться питання про дати і час певних дій користувача, експертам надається інформація щодо показників годинника реального часу комп'ютера, з якого вилучено носій. Для встановлення відповідності програмних продуктів певним параметрам, а також вартості програмного продукту експертові надається носій з копією досліджуваного програмного продукту і еталонна (дистрибутивна) копія програмного продукту, що реалізується на вітчизняному ринку програмних засобів. У разі відсутності дистрибутивної копії програмного продукту не слід відмовлятися від призначення експертизи, оскільки в окремих випадках її можна провести за наявності копії програмного продукту. Щоб визначити, які саме об'єкти слід надавати експертові в кожному конкретному випадку, а також як їх відбирати для дослідження, доцільно отримати консультацію експерта (спеціаліста) в галузі комп'ютерної техніки.

Комп'ютерна злочинність — нове явище в житті українського суспільства. Тому актуальним є вивчення останніх проявів цього виду злочинів та їх кваліфікації, що буде сприяти боротьбі з ними.

Узагальнення судової практики, аналіз проблемних питань кваліфікації та оцінки доказів у справах, пов'язаних із використанням комп'ютерних технологій, сприятиме формуванню методичного забезпечення судочинства та захисту прав людини.

S u m m a r y

Presents analysis of the state of affairs in the sphere of computer criminality in Ukraine in terms of judicial practice.

Міжнародні зв'язки

12 лютого 2008 р. Голова Верховного Суду України Василь Онопенко провів робочу зустріч із керівником проектів Німецького Фонду міжнародного правового співробітництва (далі — Фонд), керівником представництв Фонду в містах Києві та Мінську Штефаном Хюльсхорстером. У зустрічі взяла участь начальник відділу міжнародного співробітництва Верховного Суду Ліна Губар.

Відкриваючи зустріч, Василь Онопенко зазначив, що Верховний Суд України та Фонд вже тривалий час співпрацюють і наголосив на ефективності допомоги у питаннях, які стосуються добору суддів, розробки законодавства про статус суддів, проведення семінарів, круглих столів та робочих візитів до Німеччини. Актуальним для України є отримання експертної допомоги щодо вдосконалення цивільно-процесуального та господарського процесуального законодавства.

Під час зустрічі сторони обговорили перспективи співпраці на 2008 р. Штефан Хюльсхорстер запропонував проведення аналізу застосування цивільного законодавства в Україні в рамках фахових зустрічей, навчальних заходів та робочих візитів до Німеччини. Суддів Верховного Суду України запросили до участі у проєктах з питань реформування пенітенціарної системи та з розробки кримінально-процесуального законодавства.

Ліна Губар акцентувала увагу на важливості запозичення досвіду Німеччини в управлінні справами в судах. Було досягнуто домовленості щодо проведення семінарів з цієї тематики.

Підбиваючи підсумки зустрічі, Василь Онопенко подякував гостям і підкреслив, що Верховний Суд України зацікавлений у розвитку двостороннього співробітництва між Україною та Німеччиною, а це сприятиме подальшому реформуванню судової системи.

У м. Києві 5—6 лютого 2008 р. відбулася міжнародна конференція «Запровадження Правил поведінки працівника апарату суду», організована Державною судовою адміністрацією України (далі — ДСА) та Радою суддів України за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

У конференції взяли участь майже 50 українських суддів та керівників апаратів судів. Представниками від організаторів конференції виступили Голова ДСА Іван Балаклицький, голова Військової судової колегії Верховного Суду України, заступник голови Ради суддів України Олександр Волков і директор Регіональної місії USAID в Україні, Білорусі та Молдові Ерл Гаст.

Метою заходу був розгляд проєкту Правил поведінки працівника апарату суду (далі — Правила поведінки), розроблених ДСА, а також ухвалення рекомендацій міжнародних експертів щодо вдосконалення цього проєкту.

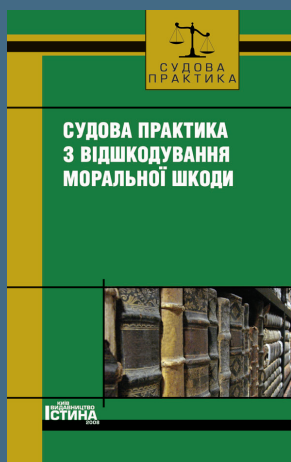
Іван Балаклицький під час виступу зазначив, що належна поведінка працівників апарату суду є надзвичайно актуальним питан-

ням у рамках судової реформи, яка триває вже не один рік, адже не тільки від діяльності суддів, але й від працівників апарату суду залежить рівень довіри та поваги до цієї установи.

Директор Регіональної місії USAID Ерл Гаст наголосив, що суди, відправляючи правосуддя, мають суворіше дотримуватися стандартів професійної поведінки, ніж інші державні установи. Тому важливо, щоб принципи професійної поведінки як для суддів, так і для працівників апарату суду було викладено в чітко сформульованих кодексах (правилах) поведінки.

Міжнародні експерти схвалили розроблений проєкт, високо оцінивши рівень її підготовки, Голова Верховного суду штату Нью-Гемпшир у відставці Джозеф Надо високо оцінив зміст Правил поведінки і зауважив на необхідності такого ж продуманого механізму для забезпечення їх виконання. На його думку, важливо, щоб такі правила ухвалював Верховний Суд України, що має забезпечити їх від проявів прямого чи непрямого впливу на судову владу.

Видавництво «Істина» пропонує:

Судова практика з відшкодування моральної шкоди / Укладач — В.І. Манукян. — К., 2008. — 320 с.

У збірнику вміщено тексти судових рішень з питань відшкодування моральної шкоди (усього більше 100), які розподілені за категоріями, а досить розгорнутий алфавітно-предметний покажчик допоможе читачеві легко знайти потрібне рішення суду. Публікація судових рішень дає змогу одержати більш-менш узагальнену картину щодо розмірів компенсацій, які присуджуються судами України за різними категоріями справ.

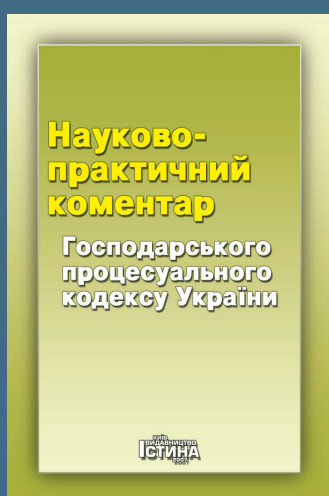
Крім того, збірник містить додатки — витяги з нормативних актів з питань відшкодування моральної шкоди.

Господарське процесуальне право України: Підручник / За ред. О. І. Харитонової. — К., 2008. — 360 с.

Пропонований авторами підручник є спробою систематизованого викладу курсу господарського процесуального права України. У цьому науковому виданні використані результати останніх наукових досліджень у галузі господарського процесу та матеріали судової практики.

Підручник розрахований на викладачів, аспірантів і студентів юридичних навчальних закладів, адвокатів, працівників судових та правоохоронних органів, юрисконсультів, нотаріусів. Він може також стати у нагоді всім, кого цікавлять питання судового захисту прав у порядку господарського судочинства.

Науково-практичний коментар Господарського процесуального кодексу України / За ред. О. І. Харитонової. — К., 2007. — 272 с.

Видання містить коментований текст Господарського процесуального кодексу України від 6 листопада 1991 р. У цьому коментарі враховані зміни у цьому Кодексі та законодавстві станом на 1 червня 2006 р., використані результати останніх наукових досліджень у галузі господарського процесу та матеріали судової практики.

Для адвокатів, працівників судових та правоохоронних органів, юрисконсультів, нотаріусів, викладачів, аспірантів і студентів юридичних навчальних закладів, а також всіх, кого цікавлять питання судового захисту прав у порядку господарського судочинства.

*Книги можна замовити у видавництві за адресою:
04136, м. Київ 136,
вул. Маршала Гречка, 13.
Телефони: (044) 434-8406, 449-9455.*